

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Υγεία – Πρόνοια 2000-2006»

Δικαιώματα Ψυχικώς Πασχόντων

ΜΟΝΑΔΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ & ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ «ΨΥΧΑΡΓΩΣ – Β' ΦΑΣΗ»

Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής (ΕΠΨΥ)
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων – Ιατρική Σχολή – Ψυχιατρική Κλινική
Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ)
Όμιλος Μελετών & Αναπτυξιακού Σχεδιασμού (ΟΜΑΣ ΑΕ)

Αθήνα, Δεκέμβριος 2004

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	3
Πρόλογος της έκδοσης	4
Εισαγωγή	6
Τα δικαιώματα των ψυχικά ασθενών	9
Α. Γενική θεώρηση. Θεσμικό περιβάλλον	9
Β. Η προστασία των δικαιωμάτων – μέσα και θεσμοί	13
Γ. Τα ειδικότερα δικαιώματα των ψυχικά ασθενών	15
1. Το δικαίωμα στην αξιοπρεπή περίθαλψη (εκούσια και ακούσια)	16
2. Το δικαίωμα στην ισότητα	20
3. Το δικαίωμα στην ενημέρωση	21
4. Το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων	23
5. Το δικαίωμα στην αποκατάσταση.	23
6. Το δικαίωμα στην ζωή στην κοινότητα	27
7. Το δικαίωμα στη διεκδίκηση αξιώσεων	29
Συμπεράσματα	30
Παράρτημα	31

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Το παρόν εγχειρίδιο απευθύνεται στους επαγγελματίες ψυχικής υγείας και ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης, με σκοπό τη βοήθειά τους στο δύσκολο καθημερινό έργο που έχουν αναλάβει, τμήμα του οποίου αποτελεί η υποστήριξη των προσώπων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα στην κατανόηση και άσκηση των δικαιωμάτων τους.

Είναι αλήθεια ότι η καθημερινή πίεση που απορρέει από το θεραπευτικό και αποκαταστασιακό έργο σε συνδυασμό με την παράλληλη άσκηση καθηκόντων διοικητικού - διαχειριστικού χαρακτήρα, πολλές φορές αποτρέπει τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας από την ενασχόληση με τον τομέα των δικαιωμάτων των ασθενών.

Όμως τα δικαιώματα των ασθενών είναι αναγκαίο να αποτελούν βασική συνιστώσα του έργου των επαγγελματιών ψυχικής υγείας. Ο αγώνας για την εμπέδωση και ενδυνάμωσή τους θα πρέπει να είναι συνεχής και σε καθημερινή βάση.

Η γνώση των δικαιωμάτων του ψυχικά ασθενή αποτελεί βασική υποχρέωση του επαγγελματία της ψυχικής υγείας. Η υποστήριξη της άσκησης των δικαιωμάτων αποτελεί το λογικό επακόλουθο.

Το εγχειρίδιο αυτό αποτελεί προϊόν διεπιστημονικής θεώρησης του πράγματος από επαγγελματίες ψυχικής υγείας και νομικούς. Αποφεύχθηκε, στο μέτρο που στη σύνταξή του κρίθηκαν αναγκαίες νομικές αναφορές, ο στερεότυπος νομικός λόγος δεδομένου ότι σκοπός του εγχειριδίου δεν είναι η νομική ανάλυση των δικαιωμάτων όσο να κωδικοποιηθούν και τεκμηριωθούν τα θέματα που αφορούν τα δικαιώματα και να δοθούν κατευθύνσεις για την καθημερινή υποστήριξη στην άσκησή τους.

Σε Παράρτημα περιλαμβάνονται τρία σημαντικά κείμενα που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα ειδικά δικαιώματα των ψυχικά πασχόντων : ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ (1991) «Αρχές για την προστασία των ατόμων με ψυχικά νοσήματα και τη βελτίωση των υπηρεσιών ψυχικής υγείας» και, τέλος, τη σύσταση 10/2004 της επιτροπής υπουργών προς τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης «Σχετικά με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας των ατόμων με ψυχικές διαταραχές».

Το παρόν εγχειρίδιο εκπονήθηκε από τους εμπειρογνώμονες της Μονάδας Υποστήριξης και Παρακολούθησης (ΜΥΠ) του προγράμματος «Ψυχαργός – Β΄ φάση» κκ. Κ. Πενταγιώτη, Δ. Ντούμπα (νομικούς), Τ. Γονή (πολιτικό επιστήμονα), Ε. Ζαχαριά (κοιν. λειτουργό, στέλεχος του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης) και τον Ν. Γκιωνάκη, μέλος της Ομάδας Έργου της ΜΥΠ, που είχε την ευθύνη του συντονισμού της συντακτικής ομάδας και την τελική επιμέλεια της έκδοσης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θα μπορούσαμε να πούμε πως ο αποϊδρυματισμός και η ψυχοκοινωνική αποκατάσταση αποσκοπούν στην επαναπόδοση των δικαιωμάτων – ατομικών, αστικών, πολιτικών – σε ανθρώπους που, λόγω προβλημάτων ψυχικής υγείας, τα έχουν απολέσει ή κινδυνεύουν να τα απολέσουν. Υπ’ αυτήν την οπτική, ο ρόλος του προσωπικού των υπηρεσιών ψυχικής υγείας και ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης είναι να προάγουν και να διασφαλίζουν την εξάσκηση των δικαιωμάτων των ψυχικά ασθενών. Αυτός ο ρόλος θέτει τους επαγγελματίες του χώρου της ψυχικής υγείας και ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης έναντι σοβαρών αντιφάσεων, πολλές εκ των οποίων απορρέουν από την υποχρέωση αφενός να φροντίσουν, αφετέρου να περιορίσουν – προς όφελος της φροντίδας – ένα άτομο που εμφανίζει σοβαρά προβλήματα ψυχικής υγείας. Η επίγνωση και επεξεργασία των αντιφάσεων που προκύπτουν στην καθημερινή πρακτική είναι ένα σημαντικό βήμα στην προοπτική της επίλυσής τους.

Στη σύγχρονη εποχή είναι προφανές και έχει καταστεί σαφές ότι η ψυχική υγεία των ανθρώπων αποτελεί αγαθό ύψιστης σημασίας και αξίας και για τη σωματική υγεία των ατόμων, για την «υγεία» των κοινωνικών ομάδων και των χωρών.

Ο λόγος για τον οποίο έχει σήμερα αναγνωριστεί η σημασία και η σπουδαιότητα της ψυχικής υγείας είναι ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός των ψυχικά πασχόντων, γεγονός που επιφέρει δυσμενείς κοινωνικές επιπτώσεις και σημαντική οικονομική επιβάρυνση των δημοσίων δαπανών για την υγεία κάθε κράτους. Σύμφωνα με την Έκθεση για την Παγκόσμια Υγεία έτους 2001, περίπου 450.000.000 άνθρωποι υποφέρουν από μία ψυχική ή συμπεριφορική διαταραχή, αριθμός που είναι πολύ πιθανό να αυξηθεί στο μέλλον λαμβάνοντας υπόψη την αύξηση του πληθυσμού που γηράσκει, των κοινωνικών προβλημάτων και αναταραχών που επιδεινώνονται.

Η ανησυχία που έχει προκληθεί από την αύξηση των ψυχικών διαταραχών σε παγκόσμιο επίπεδο ανάγκασε τις κυβερνήσεις πολλών χωρών να προβληματιστούν και να αναζητήσουν τρόπους αντιμετώπισης των πολλαπλών προβλημάτων που προκύπτουν από τις ψυχικές διαταραχές.

Η προστασία και η βελτίωση της ψυχικής υγείας των ανθρώπων για να είναι αποτελεσματική απαιτεί την ανάπτυξη και εφαρμογή αντίστοιχων μέτρων πολιτικής, όπως η ανεμπόδιστη πρόσβαση των πολιτών κάθε χώρας σε κατάλληλες υπηρεσίες προαγωγής της ψυχικής υγείας και πρόληψης, η επαρκής περίθαλψη και προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ασθενών που πάσχουν από ψυχικές διαταραχές, η εκτίμηση και καταγραφή της ψυχικής υγείας των κοινοτήτων, η μείωση των παραγόντων κινδύνου που οδηγούν σε ψυχικές και συμπεριφορικές διαταραχές, η ενδυνάμωση της ανάπτυξης του ανθρώπου, της οικογενειακής ζωής και της κοινωνικής συνοχής, η έρευνα των αιτιών των ψυχικών διαταραχών, η εύρεση αποτελεσματικών θεραπειών και ο συνεχής έλεγχος και αξιολόγηση των συστημάτων ψυχικής υγείας.

Η χάραξη της πολιτικής για την ψυχική υγεία πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της πολιτικής για την υγεία, την πρόνοια και την κοινωνία γενικότερα. Η χάραξη πολιτικής για την ψυχική υγεία προϋποθέτει την ύπαρξη ενός συστήματος συλλογής δεδομένων στα οποία συμπεριλαμβάνεται η καταγραφή των κύριων δημογραφικών και κοινωνικοοικονομικών παραγόντων που καθορίζουν την ψυχική υγεία, η καταγραφή του πληθυσμού που νοσεί ψυχικά κατά ειδικές κατηγορίες, η κατάσταση του συστήματος υγείας.

Τέλος, η πολιτική για την ψυχική υγεία θα πρέπει να προάγει τα πρωταρχικής αξίας δικαιώματα των ασθενών όπως η **ισότητα** και η **εξάλειψη διακρίσεων**, το **απαρβίαστο της προσωπικής ζωής**, η **αυτονομία**, η **σωματική ακεραιότητα**, το δικαίωμα **πληροφόρησης και συμμετοχής**, η **ανεξιθρησκία**, το δικαίωμα του **συνέρχεσθαι** και της **ελεύθερης κίνησης**. Τα συγκεκριμένα δικαιώματα πολλές φορές αγνοούνται, δεν εφαρμόζονται και συχνά

παραβιάζονται, με την υιοθέτηση στερεοτυπικών στάσεων και συμπεριφορών, οι οποίες δεν απαντώνται μόνο στο γενικό πληθυσμό, αλλά, σε ορισμένες περιπτώσεις, διαπερνούν τις γραμμές των επαγγελματιών που δραστηριοποιούνται στην παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας και των σχεδιαστών αντίστοιχων μέτρων πολιτικής. Οι στερεοτυπικές στάσεις αποτυπώνονται με διάφορους τρόπους:

- **Κατηγοριοποίηση:** τα άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας γίνονται αντιληπτά σαν να ήταν «όλα ίδια» με συνέπεια να αντιμετωπίζονται τα ατομικά τους χαρακτηριστικά κατά τρόπο εξισωτικό.
- **Αποπροσωποποίηση:** τα άτομα με ψυχικές διαταραχές γίνονται αντιληπτά σαν να μην έχουν χαρακτηριστικά όπως η σκέψη, η συγκίνηση, η επιθυμία, η προσωπικότητα, τα δικαιώματα
- **Υποβάθμιση:** οι ψυχικά ασθενείς εκλαμβάνονται ως «κατώτεροι», στάση αμυντική προκειμένου να παρασχεθεί λογική αιτιολόγηση για τον αποκλεισμό
- **Επικινδυνότητα:** οι ψυχικά ασθενείς εκλαμβάνονται στο σύνολό τους ως άτομα επικίνδυνα για τους "άλλους" και τον εαυτό τους, άλλος ένας λόγος για τον αποκλεισμό τους

Οι παραπάνω στερεοτυπικές στάσεις δημιουργούν τις συνθήκες για την ανάπτυξη φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού, ο οποίος εμφανίζεται με τις ακόλουθες μορφές:

- **Απορριπτικός,** στην περίπτωση κατά την οποία υποδεικνύεται η απομάκρυνση μιας ομάδας και η επιτήρηση της, εφόσον αποκλίνει από τα «κοινώς αποδεκτά» κοινωνικά μέτρα με τρόπο που προκαλεί φόβο ή είναι ανεπιθύμητη
- **"Καλοπροαίρετος",** στην περίπτωση κατά την οποία η απομάκρυνση μιας ομάδας υποδεικνύεται ως αναγκαία «για το δικό της όφελος».

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΨΥΧΙΚΑ ΑΣΘΕΝΩΝ

A. ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.

Σημαντική νομική προσπάθεια προστασίας των δικαιωμάτων των ψυχικά πασχόντων αποτελεί η Απόφαση 46/119 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για την Προστασία των Προσώπων με Ψυχική Νόσο και τη Βελτίωση της Φροντίδας για την Ψυχική Υγεία, που υιοθετήθηκε στις 17 Δεκεμβρίου 1991 (βλ Παράρτημα).

1991: η πρώτη σημαντική νομική προσπάθεια προστασίας των δικαιωμάτων των ψυχικά ασθενών

Η Απόφαση αυτή καθορίζει ένα σύνολο βασικών δικαιωμάτων που θεωρούνται διεθνώς απαραβίαστα και συσχετίζονται με προηγούμενα συναφή γενικότερου ενδιαφέροντος κείμενα για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως είναι :

- ▶ Η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (10 Δεκεμβρίου 1948),
- ▶ Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (19 Δεκεμβρίου 1966) που κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον Ν. 1532/1985 και το Προαιρετικό Πρωτόκολλο αυτού και
- ▶ Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (3 Ιανουαρίου 1976), τα οποία συνιστούν ως ενότητα το Διεθνή Χάρτη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Το θεσμικό αυτό περιβάλλον συμπληρώνεται και συνεργάζεται με ειδικότερου χαρακτήρα διεθνή κείμενα, άμεσα ή έμμεσα δεσμευτικού χαρακτήρα, όπως είναι:

- ▶ Η Διακήρυξη της Χαβάης/ΠΙ (Διεθνές Συνέδριο Ψυχιατρικής 1977/1983),
- ▶ Η Πρόταση Κανονισμού R 83/2 για την Προστασία Προσώπων που πάσχουν από Ψυχική Διαταραχή και εισάγονται ως Ακούσιοι

Πάσχοντες που έγινε αποδεκτή από την Επιτροπή των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης (22 Φεβρουαρίου 1983),

- ▶ Η Διακήρυξη για τα Δικαιώματα και Νομική Προστασία του Ψυχικά Ασθενούς (Γ.Σ. της Παγκόσμιας Ψυχιατρικής Εταιρίας στην Αθήνα στις 17 Οκτωβρίου 1989),
- ▶ Η Σύσταση 1235 της Κοινοβουλευτικής Ολομέλειας του Συμβουλίου της Ευρώπης (12 Απριλίου 1994),
- ▶ Η Διακήρυξη της Μαδρίτης για τους Κανόνες της Δεοντολογίας και την Ψυχιατρική Πρακτική (Γ.Σ. της Παγκόσμιας Ψυχιατρικής Εταιρίας στις 25 Αυγούστου 1996),
- ▶ Το Ψήφισμα του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προαγωγή της ψυχικής υγείας (18 Νοεμβρίου 1999),
- ▶ Η "Λευκή Βίβλος" για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας ατόμων που πάσχουν από ψυχική διαταραχή και ειδικότερα αυτών που τοποθετούνται ακουσίως σε ψυχιατρικά ιδρύματα (κείμενο που συνέταξε το 2000 η ομάδα εργασίας για την Ψυχιατρική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στο πλαίσιο της Επιτροπής Βιοηθικής του Συμβουλίου της Ευρώπης) και
- ▶ Η Σύσταση (2004) 10 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας των ατόμων με ψυχικές διαταραχές (22 Σεπτεμβρίου 2004).

Σε εθνικό επίπεδο δεν πρέπει να παραγνωρίζονται οι σχετικές με τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα διατάξεις του Συντάγματος 1975/1986/2001, οι οποίες έχουν άμεση εφαρμογή και αφορούν το σύνολο του πληθυσμού ανεξαρτήτως της κατάστασης της υγείας του, η οποία δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση προϋπόθεση για την εφαρμογή τους.

Η βασική πιο πάνω Απόφαση 46/119 (1991) της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ αποτελείται από 25 Αρχές που αναφέρονται στα πολιτικά δικαιώματα και διαδικασίες και στην πρόσβαση στην περίθαλψη και την ποιότητα αυτής, οι οποίες εφαρμόζονται χωρίς κανενός είδους διάκριση ως προς την αναπηρία, την εθνικότητα, το φύλο, το χρώμα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, πολιτικές ή άλλες απόψεις, εθνική, νομική ή κοινωνική υπόσταση, ηλικία ή περιουσία. Η εφαρμογή των αρχών αυτών υπόκειται μόνο σε περιορισμούς της νομοθεσίας για την προστασία της υγείας ή της ασφάλειας του ίδιου του ατόμου ή τρίτων ή για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας, τάξης, υγείας ή ηθικής και των βασικών δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων.

Οι αρχές αυτές ορίζουν τις βασικές ελευθερίες και δικαιώματα των ψυχικά πασχόντων, την προστασία των ανηλίκων, τα κριτήρια για τον προσδιορισμό της ψυχικής ασθένειας, την προστασία του ιατρικού απόρρητου, τις προϋποθέσεις περίθαλψης, όπως το δικαίωμα για κατάλληλη και αναγκαία φροντίδα της υγείας, για ανάλογη θεραπεία και φαρμακευτική αγωγή, της απαιτούμενης κατά περίπτωση συναίνεσης του ασθενούς στην προτεινόμενη θεραπεία, την γνωστοποίηση των δικαιωμάτων των ψυχικά ασθενών στους χώρους περίθαλψης, τους πόρους για τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας, τη δημιουργία σωμάτων ελέγχου, τις διαδικαστικές εγγυήσεις και ασφαλιστικές δικλείδες που πρέπει να λαμβάνονται για την προστασία των δικαιωμάτων των ψυχικά ασθενών, την πρόσβαση του ασθενούς σε πληροφορίες που αφορούν την υγεία του και την προστασία των δικαιωμάτων των ποινικών παραβατών ψυχικά ασθενών.

Ο ψυχικά ασθενής πρέπει να απολαμβάνει το σύνολο των ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων, ο δε περιορισμός αυτών θα πρέπει να υπόκειται σε σαφείς νομικές προϋποθέσεις

Όλα τα παραπάνω συνδέονται με το γενικότερο μεταπολεμικό κλίμα της αναγνώρισης καταρχήν και της προάσπισης ανθρωπίνων δικαιωμάτων στους ψυχικά πάσχοντες και τις απαρχές της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης, που συνίσταται στη μετάβαση από την ασυλική στην κοινοτική ψυχιατρική.

Είναι αλήθεια ότι οι ψυχικά πάσχοντες σε περιόδους έντασης ανελεύθερων καθεστώτων αποτέλεσαν προνομιακό πεδίο βαρβαροτήτων και

παραβίασης βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που εκδηλώθηκαν με τα προγράμματα ευθανασίας των ψυχικά πασχόντων (όπως το πρόγραμμα Aktion T4 της ναζιστικής Γερμανίας ή το πρόγραμμα “παθητικής ευθανασίας” της φασιστικής Ιταλίας) ή με την καταδίκη των ψυχικά πασχόντων σε θάνατο από πείνα στη Γαλλία από την κυβέρνηση του Βισύ.

Είναι ακόμη αλήθεια ότι στο παρελθόν οι συνθήκες “νοσηλείας” ψυχικά πασχόντων στην Ελλάδα χαρακτηρίστηκαν από την απουσία οιασδήποτε μέριμνας για τα δικαιώματα των ασθενών, ιδιαίτερα μάλιστα εάν ληφθούν υπόψη αμφισβητούμενες επιστημονικά “θεραπευτικές μέθοδοι” που χρησιμοποιήθηκαν και οι οποίες δεν είναι μακρύς ο χρόνος που οδήγησαν στην εξέγερση διεθνών επιτροπών και την έντονη αποδοκιμασία της χώρας.

B. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ - ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΙ.

Μόλις πρόσφατα, στο πλαίσιο της συντελούμενης ψυχιατρικής μεταρρύθμισης, κατοχυρώθηκαν κατά τρόπο σαφή και συγκεκριμένο δικαιώματα σε ψυχικά πάσχοντες και δημιουργήθηκαν ειδικοί μηχανισμοί προστασίας τους.

Για την προστασία των δικαιωμάτων των ψυχικά πασχόντων, έχει συσταθεί στο Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, στην Αυτοτελή Υπηρεσία Προστασίας των Δικαιωμάτων των Ασθενών, **Γραφείο για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Ψυχικές Διαταραχές** (παραγρ. 1 άρθρο 2 του Ν. 2716/1999) και **Ειδική Επιτροπή Ελέγχου Προστασίας των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Ψυχικές Διαταραχές** η οποία λειτουργεί στα πλαίσια της συστημένης με το Ν. 2519/1997 Εθνικής Επιτροπής Ελέγχου Προστασίας των Δικαιωμάτων των Ασθενών (παραγρ. 2 άρθρο 2 του Ν. 2716/1999).

Η ψυχιατρική μεταρρύθμιση "πυροδότησε" την θεσμική κατοχύρωση των δικαιωμάτων των ψυχικά ασθενών στη χώρα μας

Αντικείμενο της Ειδικής Επιτροπής είναι η εποπτεία και έλεγχος της προστασίας των δικαιωμάτων των ατόμων με ψυχικές διαταραχές, όπως ενδεικτικά το δικαίωμα για αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης στις Μονάδες Ψυχικής Υγείας, το δικαίωμα για εξειδικευμένη ατομική θεραπεία, το δικαίωμα να αμφισβητεί ο ασθενής στο Δικαστήριο την ακούσια νοσηλεία, να συνομιλεί κατ' ιδίαν με δικηγόρο, να έχει πρόσβαση στα δεδομένα των αρχείων που τον αφορούν, το δικαίωμα να προστατεύει την περιουσία του και το δικαίωμα της κοινωνικής του επανένταξης σε όλες τις διαστάσεις της (οικονομική, επαγγελματική, μορφωτική κλπ).

Για την άσκηση της αρμοδιότητάς της η Ειδική Επιτροπή, η οποία είναι εννεαμελής, αποτελείται από έναν ψυχίατρο και έναν παιδοψυχίατρο, δύο κοινωνικούς λειτουργούς, έναν από τους λοιπούς επαγγελματίες ψυχικής υγείας, δύο νομικούς και δύο εκπροσώπους συλλόγων ατόμων με ψυχικές διαταραχές ή συλλόγων των οικογενειών τους:

- α.** Δέχεται παράπονα, αναφορές ή καταγγελίες από κάθε πολίτη, οργάνωση, φορέα ή οποιαδήποτε επιτροπή ή αρχή.
- β.** Επισκέπτεται σε τακτά χρονικά διαστήματα τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας.
- γ.** Πραγματοποιεί αυτεπαγγέλτως ή μετά από καταγγελία έκτακτες επισκέψεις σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας.
- δ.** Ενημερώνει τους πολίτες για τα δικαιώματα των ψυχικά ασθενών με κάθε πρόσφορο μέσο, όπως η έκδοση ενημερωτικών φυλλαδίων, καταχωρήσεις στον τύπο ή τηλεοπτικά μηνύματα.
- ε.** Δέχεται και διερευνά περαιτέρω τις ετήσιες υποχρεωτικές εκθέσεις των υπευθύνων των υπηρεσιών ψυχικής υγείας καθώς και των τριμελών επιτροπών προάσπισης των δικαιωμάτων των ασθενών του Ν. 2519/1997.
- στ.** Επιβάλλει ετήσιες εκθέσεις για το έργο της στον Πρόεδρο της Επιτροπής Ελέγχου Προστασίας των Δικαιωμάτων των Ασθενών και κάθε φορά που διαπιστώνει παραβίαση των δικαιωμάτων των ατόμων με ψυχικές διαταραχές υποβάλει έκθεση στον Πρόεδρο της Επιτροπής Ελέγχου Προστασίας των Δικαιωμάτων των Ασθενών για να προβεί αυτή στις παραπάνω νόμιμες ενέργειες.
- ζ.** Παρεμβαίνει κάθε φορά που διαπιστώνει παραβίαση των δικαιωμάτων των ατόμων με ψυχικές διαταραχές, προβαίνει σε συστάσεις και αποστέλλει αναφορά στο αρμόδιο όργανο για την ποινική ή πειθαρχική δίωξη.
- η.** Οργανώνει, εποπτεύει και συντονίζει σε όλη την Ελλάδα την εθελοντική δικηγορική αρωγή σε θέματα προστασίας των δικαιωμάτων των ατόμων

με ψυχικές διαταραχές σε συνεργασία με τους Δικηγορικούς Συλλόγους της χώρας.

Επιπλέον, και για ειδικότερα ζητήματα, θεσμικό ρόλο στην προστασία των δικαιωμάτων των ψυχικά πασχόντων έχουν - και επιτελούν ικανοποιητικά - Ανεξάρτητες Αρχές, όπως ο Συνήγορος του Πολίτη και η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, που έχουν συσταθεί και λειτουργούν με βάση τους Ν. 2477/1997 και Ν. 2472/1997 αντίστοιχα. Ενισχυτικά στα παραπάνω λειτουργεί η πρόβλεψη του Ν. 3293/2004 με την οποία επεκτείνονται οι αρμοδιότητες του Συνηγόρου του Πολίτη και σε θέματα υγείας, πρόνοιας και κοινωνικής αλληλεγγύης και ενισχύεται το επιστημονικό του προσωπικό προκειμένου να ανταποκριθεί στις παραπάνω αρμοδιότητες.

Η διασφάλιση των δικαιωμάτων των ψυχικά ασθενών αλλά και αυτά καθ'αυτά τα δικαιώματά τους ρυθμίζονται από όλο το πλέγμα της εθνικής νομοθεσίας, όπως το Σύνταγμα και τους Ν. 2071/1992, 2519/1997 και 2716/1999 και σε συνδυασμό με διάσπαρτες επιμέρους διατάξεις του Αστικού και Ποινικού Κώδικα.

Γ. ΤΑ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΨΥΧΙΚΑ ΑΣΘΕΝΩΝ.

Τα δικαιώματα των ψυχικά ασθενών, αλλά και οι ταυτόχρονες υποχρεώσεις του Κράτους, των Μονάδων Ψυχικής Υγείας και των επαγγελματιών ψυχικής υγείας, αναφέρονται σε τίτλους και σε ενότητες, με την έννοια ότι κάθε τίτλος από τους παρακάτω ενσωματώνει σειρά επιμέρους δικαιωμάτων/ υποχρεώσεων, ως ακολούθως :

1. Το δικαίωμα στην αξιοπρεπή περίθαλψη (εκούσια και ακούσια).
2. Το δικαίωμα στην ισότητα.
3. Το δικαίωμα στην ενημέρωση.
4. Το δικαίωμα στην προστασία προσωπικών δεδομένων.

5. Το δικαίωμα στην αποκατάσταση.
6. Το δικαίωμα στη ζωή στην κοινότητα.
7. Το δικαίωμα στη διεκδίκηση αξιώσεων.

Ειδικότερα, αναλύοντας κάθε μία από τις παραπάνω ενότητες δικαιωμάτων παρατηρούμε :

1. Το δικαίωμα στην αξιοπρεπή περίθαλψη (εκούσια και ακούσια).

Το δικαίωμα αυτό συνίσταται στη δυνατότητα κάθε προσώπου για το οποίο γίνεται διάγνωση ψυχικής νόσου, να προσεγγίσει τους φορείς παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας σε ανθρώπινες συνθήκες και να λάβει υπηρεσίες που με βάση τα επιστημονικά και ιατρικά δεδομένα και παραδοχές είναι οι πλέον κατάλληλες για τη φύση της ασθένειάς του.

Η περίθαλψη ως δικαίωμα ενός ασθενούς στην υγεία σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί σε μονάδες ψυχικής υγείας συγκεντρωτικές, γραφειοκρατικές, απρόσωπες και αποστασιοποιημένες από τον ασθενή, αλλά από αποκεντρωμένες μονάδες, εξοπλισμένες και στελεχωμένες κατάλληλα που αντιμετωπίζουν τον ασθενή εξατομικευμένα ως μοναδική προσωπικότητα και φορέα αξιοπρέπειας και όχι ως απρόσωπη μονάδα μεταξύ πολλών ομοίων.

Κατά συνέπεια, αποτελεί καθήκον των υπηρεσιών ψυχικής υγείας να είναι προσιτές στους πολίτες που τις έχουν ανάγκη. Η προσιτότητα αφορά στο χώρο (εγγύτητα στον τόπο διαμονής - τομεοποίηση), το χρόνο (ωράριο λειτουργίας των υπηρεσιών που εξυπηρετεί τους δυνητικούς αποδέκτες), την κουλτούρα («πολιτισμική» προσβασιμότητα, υπό την έννοια της καταπολέμησης των προκαταλήψεων και του στίγματος που χαρακτηρίζουν τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας).

Η υιοθέτηση του στίγματος που συνοδεύει την ψυχική ασθένεια ισοδυναμεί με στέρηση του βασικού δικαιώματος πρόσβασης στην περίθαλψη και τις κατάλληλες υπηρεσίες

Η περίθαλψη διακρίνεται σε **εκούσια** (όταν η αναγκαιότητα προσφυγής σε φορείς ή επαγγελματίες ψυχικής υγείας κρίνεται καταρχήν από τον ίδιο τον πάσχοντα συνειδητά ή με γνώση του προβλήματος και παρότρυνση) και σε **ακούσια** (όταν για την περίθαλψη δεν προηγείται αναγκαία η συναίνεση του πάσχοντα).

Ειδική κατηγορία ακούσιας περίθαλψης αποτελεί και ο εγκλεισμός σε θεραπευτικό κατάστημα ποινικών παραβατών σύμφωνα με τα άρθρα 69 και 70 του Ποινικού Κώδικα, η οποία νομικά λειτουργεί κατά τρόπο συγκαλυμμένο ως κύρωση στερητική της ελευθερίας του ποινικού παραβάτη.

Στην περίπτωση τόσο της εκούσιας όσο και της ακούσιας νοσηλείας ο πάσχων δικαιούται ιατρικής, παραϊατρικής και νοσηλευτικής φροντίδας σε συνθήκες κατάλληλης διαμονής και αποτελεσματικής διοικητικής και τεχνικής εξυπηρέτησης. Περαιτέρω, ο πάσχων δικαιούται αναγνωρισμένης και επιστημονικά τεκμηριωμένης χρήσης θεραπευτικών μεθόδων, φαρμακευτικών αγωγών και άλλων.

Βέβαια, η εξέλιξη της επιστήμης μέσα από την επιστημονική έρευνα έχει αποδείξει ότι μία θεραπευτική μέθοδος αναγνωρισμένη σε μία χρονική στιγμή μπορεί στην πορεία των ερευνών πάνω στη μέθοδο αυτή να αποδειχθεί ως αναποτελεσματική ή εσφαλμένη. Ως χαρακτηριστικές τέτοιες μέθοδοι που αρχικώς επιδοκιμάστηκαν για να αποδοκιμαστούν και να εγκαταλειφθούν στη συνέχεια θα μπορούσαν να αναφερθούν ορισμένες “βιολογικές” θεραπείες που εφαρμόστηκαν στο παρελθόν (η πυρετοθεραπεία, η ναρκοθεραπεία, η σπασμοθεραπεία με χημικά μέσα, η ηλεκτροσπασμοθεραπεία και η λευκοτομή ή λοβοτομή για την οποία τελευταία μάλιστα ο εμπνευστής της Egas Moniz έλαβε το βραβείο Νόμπελ Ιατρικής το 1950, το τελευταίο δε αυτό αναφέρεται μόνο και μόνο για να καταδείξει τη σχετικότητα της αποτελεσματικότητας μίας θεραπείας στο χρόνο).

Ανεξάρτητα όμως από τη γενική αντιμετώπιση του θέματος, ότι δηλαδή μία αποτελεσματική σήμερα θεραπεία μπορεί να κριθεί στο μέλλον ως αναποτελεσματική ή και επικίνδυνη, είναι σαφές ότι κάθε ασθενής έχει δικαίωμα στη λήψη υπηρεσιών υγείας, οι οποίες εμπεριέχουν τον πλέον ελάχιστο κίνδυνο για τη γενική κατάσταση της υγείας του.

Κάθε ασθενής έχει δικαίωμα στη λήψη υπηρεσιών υγείας, οι οποίες εμπεριέχουν τον πλέον ελάχιστο κίνδυνο για τη γενική κατάσταση της υγείας του.

Το δικαίωμα στην κατάλληλη και πλέον σύγχρονη φροντίδα θέτει τους επαγγελματίες απέναντι στο καθήκον της δικής τους συνεχούς ενημέρωσης, συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης, ώστε να είναι σε θέση να κατέχουν και να παρέχουν σύγχρονες και επιστημονικά τεκμηριωμένες θεραπείες.

Από την άποψη αυτή, η εφαρμογή της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης με τη μετατόπιση του κέντρου βάρους από το ψυχιατρείο στην κοινότητα, καθιστά βέβαιο ότι η σταδιακή έξοδος του ψυχικά πάσχοντα στην κοινότητα σε καθεστώς υποστήριξης και προστασίας ελαχιστοποιεί τους κινδύνους από τυχόν αναποτελεσματικές θεραπείες.

Κατά συνέπεια, είναι δικαίωμα βασικής προτεραιότητας για τους ψυχικά πάσχοντες και, λόγω της σπουδαιότητάς του, δικαίωμα όλης της κοινωνίας η υλοποίηση μέτρων και προγραμμάτων που ανάγονται στο πεδίο της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης, δικαίωμα το οποίο δεν θα πρέπει να περιορίζεται από δημοσιονομικές πολιτικές.

Η συντελούμενη ψυχιατρική μεταρρύθμιση και τα προγράμματα ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης αποτελούν έμπρακτη κατοχύρωση βασικού δικαιώματος των ψυχικά ασθενών

Αν απαιτείται ειδική ενδονοσοκομειακή περίθαλψη και νοσηλεία, αποτελεί βασικό δικαίωμα η αναγνώριση στον ψυχικά πάσχοντα του δικαιώματος στην επιλογή της θεραπείας και την έκφραση της συναίνεσής του σε αυτή.

Άλλο επιμέρους δικαίωμα του ψυχικά πάσχοντα, και περιττό να αναφέρουμε ταυτόχρονη υποχρέωση των επαγγελματιών ψυχικής υγείας, αποτελεί ο σεβασμός της προσωπικότητας του ψυχικά πάσχοντα. Ανεξάρτητα από την ένταση της νόσου, είναι επιβεβλημένη η αποφυγή θεραπευτικών μεθόδων

Η εμπέδωση και ενδυνάμωση των δικαιωμάτων των ψυχικά ασθενών θα πρέπει να αποτελεί μέλημα του συνόλου των κοινωνικών παραγόντων

που απομακρύνουν τον ασθενή από το κοινωνικό περιβάλλον και τον τόπο διαμονής του και η εφαρμογή μεθόδων βίαιων μηχανικών περιορισμών που διαρκούν επί μακρόν και επιφέρουν κακώσεις και βλάβες της σωματικής του υγείας, η νοσηλεία σε συνθήκες κακής σωματικής ή χωρικής υγιεινής, διατροφής, ένδυσης και υπόδησης. Οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας (γιατροί, νοσηλευτικό προσωπικό κλπ), οι οικογένειες των ασθενών και ευρύτερες κοινωνικές ομάδες, οφείλουν να εντάξουν στις όποιες δικές τους διεκδικήσεις και τη διεκδίκηση και προάσπιση των δικαιωμάτων των ψυχικά ασθενών, των δικών τους ανθρώπων, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά το δικαίωμα του σεβασμού της προσωπικότητας.

Οι παραπάνω αναφορές ισχύουν καταρχήν και για την ακούσια νοσηλεία. Όμως, χρειάζεται να επισημανθεί ότι η ακούσια ψυχιατρική εξέταση και νοσηλεία αποτελούν εξαιρετικές διαδικασίες που επιφέρουν ρωγμή τόσο στην αρχή ότι ουδείς στερείται την ελευθερία του παρά μόνο εφόσον έχει τελέσει κάποιο έγκλημα, όσο και στην αρχή ότι ουδείς υποβάλλεται σε ιατρικές πράξεις χωρίς τη συναίνεσή του και εκ του λόγου αυτού διακυβεύονται τα σημαντικά αγαθά της προσωπικής ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Ακριβώς για το λόγο αυτό έχουν καθιερωθεί συγκεκριμένοι κανόνες, ρυθμίσεις και νομικές διαδικασίες, οι οποίες προβλέπονται στα άρθρα 95 - 100 του Ν. 2071/1992 ως ελάχιστη δικαστική προστασία, η τήρηση των οποίων είναι υποχρεωτική τόσο για τη δικαιοσύνη και τους λειτουργούς της όσο και για την Πολιτεία και τους εμπλεκόμενους στη διαδικασία αυτή δημόσιους φορείς, ενόψει μάλιστα ότι οι εισαγόμενοι σε ακούσια νοσηλεία στερούνται της δυνατότητας άμεσης διεκδίκησης των δικαιωμάτων τους.

Για όλους τους παραπάνω λόγους το καθεστώς της ακούσιας νοσηλείας θα περιγραφεί σε επόμενο εξειδικευμένο εγχειρίδιο.

2. Το δικαίωμα στην ισότητα.

Η εφαρμογή της αρχής της ισότητας με την εκδήλωσή της ως απουσία διακρίσεων με βάση ειδικότερα ατομικά χαρακτηριστικά (φύλο, χρώμα, θρησκεία, ιδεολογία κλπ) αποτελεί κατάκτηση του σύγχρονου πολιτισμού. Η αρχή της ισότητας επιβάλλει την ίση μεταχείριση προσώπων που τελούν υπό ουσιαστικά όμοιες συνθήκες, όπως επίσης, επιβάλλει την ίση μεταχείριση προσώπων που για λόγους υγείας αντιμετωπίζουν καταστάσεις πολλαπλών αποκλεισμών από τις κοινωνικές δομές.

Απόρροια της αρχής της ισότητας είναι η ρητή υποχρέωση των επαγγελματιών ψυχικής υγείας να συμπεριφέρονται σε όλους τους ασθενείς που προστρέχουν εκούσια ή ακούσια στην υποστήριξή τους με ισότιμο τρόπο και κατ' εφαρμογή των αναγνωρισμένων μεθόδων ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης, ανεξάρτητα από τα ειδικότερα χαρακτηριστικά τους, όπως η οικονομική κατάσταση, η φυλετική καταγωγή, η θρησκευτική πίστη, το μορφωτικό επίπεδο και η εν γένει η κοινωνική τους θέση.

Είναι γνωστό ότι στο κοινωνικό μας σύστημα κάποιοι θεωρούνται «περισσότερο ίσοι» από κάποιους άλλους. Η αντίληψη αυτή επιβάλλεται όχι μόνο ηθικά αλλά και νομικά να κρατηθεί έξω από το χώρο του συστήματος της δημόσιας υγείας και ιδιαίτερα της ψυχικής υγείας. Έτσι, μολονότι ανάγεται στη σφαίρα του αυτονόητου, είναι επιβεβλημένο να επισημανθεί ότι ο επαγγελματίας ψυχικής υγείας όχι μόνο έχει υποχρέωση να τηρεί τις αρχές της ίσης μεταχείρισης αλλά θα πρέπει να καταβάλλει ιδιαίτερη προσπάθεια (πολλές φορές και με προσωπικό κόστος) για τη γενικευμένη εφαρμογή της.

Οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας έχουν καθήκον να προασπίσουν το δικαίωμα των ψυχικά ασθενών στην ισότητα, υιοθετώντας την αρχή της ίσης μεταχείρισης

Η παραβίαση της αρχής της ισότητας πλήττει ευθέως το δικαίωμα της προσωπικότητας και γεννά υποχρέωση προς αποζημίωση, αφού από την νομολογία των Δικαστηρίων μας θεωρείται ως αδικοπραξία.

3. Το δικαίωμα στην ενημέρωση.

Σε κάθε περίπτωση εξέτασης ή νοσηλείας (εκούσιας ή ακούσιας) ο ψυχικά ασθενής έχει δικαίωμα στην αναλυτική ενημέρωσή του για την κατάσταση της υγείας του, η οποία πρέπει να γίνεται κατά τρόπο ανταποκρινόμενο στο μορφωτικό του επίπεδο και την εν γένει αντίληψή του κατά τρόπο σαφή και μη επιδεχόμενο μεταγενέστερων αμφισβητήσεων. Η χορήγηση γραπτών αναλυτικών γνωματεύσεων και οδηγιών αποτελεί εκδήλωση του δικαιώματος αυτού. Στις περιπτώσεις που κρίνεται ως αναγκαίο και για το συμφέρον του ασθενή η μη ενημέρωσή του, αυτή θα πρέπει να γίνεται υποχρεωτικά και με τον ίδιο αναλυτικό τρόπο στο άμεσα συγγενικό του περιβάλλον και σε αυτούς που επιφορτίζονται την καθημερινή αποκαταστασιακή του μέριμνα και φροντίδα.

Η ενημέρωση του ψυχικά ασθενούς ή/και του άμεσου συγγενικού του περιβάλλοντος για την κατάσταση της υγείας του και την προτεινόμενη ψυχοφαρμακευτική αγωγή αποτελεί βασικό δικαίωμα του ίδιου και υποχρέωση του επαγγελματία ψυχικής υγείας

Ιδιαίτερα για τις περιπτώσεις ακούσιας νοσηλείας, η ενημέρωση και μάλιστα γραπτά του ψυχικά πάσχοντα και των συγγενών του αναφορικά με τα δικαιώματά του αποτελούν αναγκαίο πρωτογενή όρο για την επιτυχή έκβαση του θεσμού (βλ. στο παράρτημα παραδείγματα εγγράφων που χρησιμοποιούνται σε αυτή την περίπτωση).

Σε περιπτώσεις στις οποίες προτείνεται η λήψη φαρμάκων αυτή θα πρέπει να γνωστοποιείται, όχι με τη μορφή απειλής, αλλά κατά τρόπο που να προάγεται η ενεργή συνεργασία του ασθενούς στη θεραπεία του.

Η ενημέρωση του ασθενούς και της οικογένειάς του είναι αναγκαία για την εξασφάλιση της συγκατάθεσής τους στην θεραπεία. Από την άποψη αυτή είναι υποχρέωση του επαγγελματία ψυχικής υγείας να απαντά σε συγκεκριμένα ερωτήματα που γεννώνται από την ενημέρωσή του προς τον ασθενή και την οικογένειά του και φυσικά σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να τους αποθαρρύνει από την διατύπωση ερωτημάτων με υπεκφυγές και ασάφειες.

4. Το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων.

Το εξεταζόμενο στην ενότητα αυτή δικαίωμα στον χώρο της υγείας δεν είναι κάτι το νέο, αφού ήδη αναφέρεται στον Ιπποκράτειο Κώδικα.

Η εξέλιξη της τεχνολογίας στη σύγχρονη εποχή και οι δυνατότητες επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων («τράπεζες» επεξεργασίας και εμπορίας προσωπικών δεδομένων, μηχανογραφική τήρηση ιατρικών φακέλων κλπ), έχουν καταστήσει πλέον τη διαφύλαξη του ιατρικού απορρήτου και των προσωπικών δεδομένων που αφορούν την υγεία κάθε προσώπου, τα οποία υπάγονται στην κατηγορία των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, ως ιδιαίτερη νομική υποχρέωση τόσο του ιατρικού κόσμου όσο και, ιδιαίτερα για το χώρο της ψυχικής υγείας, των επαγγελματιών ψυχικής υγείας, όπως αυτοί ειδικότερα κατηγοριοποιούνται (ψυχίατροι, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, νοσηλευτικό προσωπικό κλπ).

Το ιατρικό απόρρητο καταρχήν καθιερώθηκε ρητά με τον Α.Ν. 1565/1939 «Κώδικας ασκήσεως ιατρικού επαγγέλματος» και επαναοριοθετήθηκε με το Β.Δ. 25/1955 «Κανονισμός ιατρικής δεοντολογίας». Ρητή αναφορά του δικαιώματος αυτού γίνεται στον Ν. 2071/1992 ο οποίος στο άρθρο 47 παρ. 6, ορίζει ότι ο απόρρητος χαρακτήρας των πληροφοριών και του περιεχόμενου των εγγράφων που αφορούν τον ασθενή, του φακέλου των ιατρικών σημειώσεων και ευρημάτων, πρέπει να είναι εγγυημένος. Η διάταξη αυτή που έχει θετικό προσανατολισμό συμπληρώνεται από την απαγορευτική διάταξη του άρθρου 371 του Ποινικού Κώδικα σύμφωνα με την οποία τιμωρείται όποιος ανακοινώνει σε τρίτους ιδιωτικά απόρρητα που του έχουν εμπιστευθεί λόγω του επαγγέλματος ή της ιδιότητάς του. Ειδικά για τα θέματα της προστασίας των πολιτών από τη διακίνηση των προσωπικών τους δεδομένων έχει ήδη συσταθεί και λειτουργεί υπό το καθεστώς του Ν. 2472/1997 η Ανεξάρτητη Διοικητική Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, η οποία έχει επιληφθεί για θέματα που ανάγονται στο

Η προστασία των προσωπικών δεδομένων του ψυχικά ασθενούς αποτελεί ρητή νομική επιταγή, προσσίζεται από θεσμοθετημένα όργανα και αποτελεί βασική υποχρέωση των επαγγελματιών ψυχικής υγείας

χώρο της υγείας (Αποφάσεις 18-734/2000, 61/2003, 47/2004, 49/2004 και 54/2004).

Επιστημονική δημόσια χρήση ψυχιατρικών περιστατικών είναι επιτρεπτή υπό την αναγκαία προϋπόθεση της μη αποκάλυψης της ταυτότητας του ασθενούς και για ερευνητικούς αποκλειστικά και μόνο σκοπούς. Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να υπάρχει η συγκατάθεση του προς ανακοίνωση των προσωπικών του δεδομένων προσώπου με την έννοια της ελεύθερης, ρητής και ειδικής δήλωσης βούλησης, η οποία εκφράζεται με τρόπο σαφή και σε πλήρη επίγνωση, μετά από προηγούμενη ενημέρωσή του, ο οποίος βεβαίως διατηρεί πάντοτε το δικαίωμα της ανάκλησης οποτεδήποτε της συγκατάθεσής του.

Υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες επιτρέπεται κατ' εξαίρεση η άρση του ιατρικού απορρήτου. Στις περιπτώσεις αυτές πρέπει να συντρέχει κίνδυνος για τη ζωή του ασθενή ή τη ζωή άλλων, γεγονός που κρίνει μόνο ο επαγγελματίας ιατρός. Αλλά και στις περιπτώσεις αυτές ο επαγγελματίας οφείλει να έχει ενημερώσει πρωτίστως τον ασθενή για τις ενέργειες που πρόκειται να ακολουθήσει.

Από τα παραπάνω, προκύπτει ένα πλέγμα υποχρεώσεων των επαγγελματιών ψυχικής υγείας που συνδέεται αφενός μεν με την ουσιαστική και εγγυημένη εκ μέρους τους τήρηση του απορρήτου, αφετέρου δε με την υποχρέωσή τους να γνωστοποιούν στους ψυχικά πάσχοντες την ηθική και νομική τους αυτή υποχρέωση, γεγονός που διευκολύνει και τους ίδιους στην καθημερινή τους επαφή με τους ασθενείς στο πλαίσιο της παροχής των υπηρεσιών τους προς αυτούς.

5. Το δικαίωμα στην αποκατάσταση.

Είναι γνωστό ότι σε περιόδους ύφεσης και υψηλής ανεργίας, τα άτομα που αντιμετωπίζουν ψυχικά προβλήματα, έχουν πρόσθετες και πολλαπλού χαρακτήρα

δυσκολίες στην κοινωνικοοικονομική τους ένταξη έτσι όπως αυτή προσδιορίζεται από τα ισχύοντα στην εποχή μας οικονομικά και κοινωνικά πρότυπα.

Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με το στίγμα που απευθύνεται στα άτομα αυτά δημιουργούν ένα κοινωνικό αίτημα και αξίωση των ψυχικά πασχόντων για τη λήψη ουσιαστικών και αποτελεσματικών μέτρων που θα υποβοηθούν την ψυχοκοινωνική τους αποκατάσταση.

Όπως επισημαίνεται στην Συναινετική Διακήρυξη για την Ψυχοκοινωνική Αποκατάσταση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, η ψυχοκοινωνική αποκατάσταση (ΨΚΑ) είναι μια διαδικασία η οποία ενισχύει τις ευκαιρίες στα άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας να επιτύχουν ένα όσο το δυνατό καλύτερο επίπεδο ανεξάρτητης λειτουργίας τους στην κοινότητα. Η ψυχοκοινωνική αποκατάσταση συνεπάγεται τόσο τη βελτίωση των ικανοτήτων των ατόμων όσο και την εισαγωγή αλλαγών στο ευρύτερο περιβάλλον, ώστε να δημιουργηθούν οι συνθήκες για μια ποιοτική ζωή για ανθρώπους που έχουν βιώσει μια ψυχική διαταραχή. Η ψυχοκοινωνική αποκατάσταση στοχεύει στο να συνεισφέρει στην ανάπτυξη του καλύτερου δυνατού επιπέδου λειτουργικότητας των ατόμων, αλλά και του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος, και στην ελαχιστοποίηση των προβλημάτων που προέρχονται είτε από την ψυχική νόσο είτε από τον κοινωνικό περίγυρο, συμβάλλοντας με θετικό τρόπο στην επιλογή των ατόμων με ψυχικές διαταραχές να ενταχθούν επιτυχώς στην κοινότητα.

Η Ψυχοκοινωνική Αποκατάσταση στοχεύει στο να βοηθή τα άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας να απολαμβάνουν πλήρως το σύνολο των δικαιωμάτων τους, όπως αυτά εκφράζονται στα κείμενα των διεθνών οργανισμών και της εθνικής νομοθεσίας.

Η ψυχοκοινωνική αποκατάσταση είναι μια συνεχής, πολύπλοκη και φιλόδοξη διαδικασία, επειδή συμπεριλαμβάνει πολλούς διαφορετικούς τομείς και διαφορετικά επίπεδα, από τα ψυχιατρικά νοσοκομεία μέχρι τους χώρους διαβίωσης και εργασίας. Επιπλέον, η ψυχοκοινωνική αποκατάσταση συμπεριλαμβάνει το σύνολο των κοινωνικών συντελεστών. Με δεδομένη την πολυπλοκότητα αυτή, οι δυνατότητες και τα μέσα για την παροχή ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης ποικίλουν, ανάλογα με τα γεωγραφικά,

πολιτισμικά, οικονομικά, πολιτικά, κοινωνικά και οργανωτικά χαρακτηριστικά των χώρων όπου αυτή αναπτύσσεται.

Η ψυχοκοινωνική αποκατάσταση έχει ως στόχο τη μείωση του στίγματος και την προαγωγή της ισότητας και των ευκαιριών. Για το λόγο αυτό, οι λειτουργοί της συμμετέχουν σε προσπάθειες οργανωτικού, νομοθετικού, επαγγελματικού χαρακτήρα, σε προσπάθειες διασφάλισης της ποιότητας της φροντίδας και της ποιότητας της ζωής, σε συλλογικούς φορείς των χρηστών των υπηρεσιών και συλλογικά μορφώματα στήριξης, αυτοβοήθειας και συμμετοχής, σε εκπαιδευτικές προσπάθειες και σε προσπάθειες προαγωγής και ενίσχυσης των υπηρεσιών, ανάπτυξης της έρευνας και βελτίωσης των συστημάτων παροχής υπηρεσιών. Ως τέτοια, η ψυχοκοινωνική αποκατάσταση στοχεύει στο να βοηθά τα άτομα να απολαμβάνουν πλήρως το σύνολο των δικαιωμάτων τους, όπως αυτά εκφράζονται στα κείμενα των διεθνών οργανισμών και της εθνικής νομοθεσίας.

Στη χώρα μας, μία έμπρακτη εφαρμογή των αρχών της ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης και βασικό μηχανισμό επαγγελματικής αποκατάστασης των ψυχικά ασθενών, ρητά προβλεπόμενο και ρυθμιζόμενο από το ισχύον θεσμικό πλαίσιο (άρθρο 12 του Ν. 2716/1999 για την ψυχική υγεία), αποτελούν οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.), οι οποίοι λειτουργούν υπό διττό χαρακτήρα (ως Μονάδα Ψυχικής Υγείας και ως κοινωνική επιχείρηση ταυτόχρονα).

Στους Κοι.Σ.Π.Ε. μπορούν να απασχολούνται με καθεστώς εξαρτημένης εργασίας ή με συμβάσεις παροχής υπηρεσιών ψυχικά πάσχοντα άτομα, τα οποία, υποστηριζόμενα από τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας και συμμετέχοντας στις εσωτερικές διαδικασίες του Συνεταιρισμού (Γενική Συνέλευση, Διοικητικό Συμβούλιο, εργασιακές επιτροπές) αποκτούν κοινωνικές δεξιότητες και εργασιακή εμπειρία μέσα από την παραγωγική απασχόληση και την συμμετοχή στις συλλογικές δραστηριότητες του Συνεταιρισμού και αυτονομούνται στην καθημερινή τους ζωή.

Οι ΚοιΣΠΕ αποτελούν σημαντικό εργαλείο αποκατάστασης ψυχικά ασθενών, ενσωματώνοντας λειτουργίες μονάδας ψυχικής υγείας και κοινωνικής επιχείρησης

Η συμμετοχή και απασχόληση στους Κοι.Σ.Π.Ε. αποτελεί ιδιαίτερα σημαντική πτυχή ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης, όπως προκύπτει και από σχετικές μελέτες, έρευνες και τη διεθνή εμπειρία.

Είναι σαφές ότι η πρωτοβουλία σύστασης Κοι.Σ.Π.Ε. και η άσκηση του δικαιώματος του ψυχικά ασθενούς για συμμετοχή σε αυτόν προϋποθέτει ειδική ενθάρρυνση και πρωτοβουλία από τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας που τον υποστηρίζουν. Η υποστήριξη όμως αυτή δεν θα πρέπει να είναι μηχανιστική, υπό την έννοια ότι αφού προετοιμαστούν τα πάντα (καταστατικό, επιχειρησιακό σχέδιο κλπ) απλώς καλούμε τον ασθενή να υπογράψει ή να συμμετέχει σε κάποια συνέλευση. Για την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος αυτού απαιτείται από πλευράς του ψυχικά ασθενούς η συμμετοχή του σε ομάδες πρωτοβουλίας για τη σύσταση του Κοι.Σ.Π.Ε., η ενημέρωσή του και για τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα και ωφέλειες που θα προκύψουν όσο και για τα προβλήματα του εγχειρήματος. Απαιτείται, επιπρόσθετα, η ενημέρωσή του ως προς την εργασιακή θέση που θα κληθεί να καλύψει, τις απαιτήσεις της, όπως επίσης και τις αναμενόμενες οικονομικές απολαβές του.

Το δικαίωμα αυτό δεν θα πρέπει να τελεί σε κατάσταση διαρκούς υποστήριξης και «εξωτερικής προστασίας». Στο μέτρο που ο ψυχικά ασθενής μέσα από την άσκηση του δικαιώματός του στην επαγγελματική αποκατάσταση αυτονομείται, είναι αναγκαίο να ενισχύεται και η άσκηση των δικαιωμάτων που σχετίζονται με τις εργασιακές διεκδικήσεις, τη συμμετοχή σε συνδικαλιστικές οργανώσεις έτσι ώστε η εργασιακή του αποκατάσταση σε συνδυασμό με το αμέσως πιο κάτω εξεταζόμενο δικαίωμα να καθίσταται κατά το δυνατόν πλήρης.

Η υποστήριξη της άσκησης του δικαιώματος συμμετοχής στις διαδικασίες αποκατάστασης θα πρέπει να αποσκοπεί στην αυτονόμηση του ψυχικά ασθενούς

6. Το δικαίωμα στη ζωή στην κοινότητα.

Το δικαίωμα αυτό εντάσσεται και αποτελεί εξειδικευμένη μορφή του γενικότερου κοινωνικού δικαιώματος για την εφαρμογή πολιτικών αποασυλοποίησης – αποϊδρυματισμού και καταπολέμησης του στίγματος.

Με βάση τους κατευθυντήριους άξονες του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, ως αποασυλοποίηση ή αποϊδρυματισμός ορίζεται η κατάργηση των παραδοσιακών ιδρυμάτων για τη φροντίδα των ψυχικά ασθενών και η προοδευτική εκκένωση των χώρων αυτών από τα άτομα που ήδη νοσηλεύονται εκεί, η ταυτόχρονη ανάπτυξη δομών στην κοινότητα με στόχο τη θεραπεία των ψυχικά ασθενών και την αποφυγή της μακροχρόνιας νοσηλείας ατόμων σε χώρους/δομές που μπορεί να συντελέσουν στην εμφάνιση φαινομένων ιδρυματισμού.

Το δικαίωμα στη ζωή στην κοινότητα σημαίνει ότι ο ψυχικά ασθενής μπορεί να μένει σε ένα σπίτι όπως όλοι οι άνθρωποι. Στην περίπτωση έλλειψης αυτής της δυνατότητας, ο ψυχικά ασθενής μπορεί να κάνει χρήση στεγαστικών δομών και παράλληλης υποστήριξης στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο με την εξασφάλιση αξιοπρεπών συνθηκών καθημερινής ζωής. Στεγαστικές δομές στην κοινότητα είναι οι ξενώνες (βραχείας, μέσης και μακράς διάρκειας παραμονής), τα οικοτροφεία και τα προστατευόμενα διαμερίσματα.

Η άσκηση του παραπάνω δικαιώματος, το οποίο σαφώς αναγνωρίζεται επιστημονικά και νομοθετικά, συνδέεται με την ταυτόχρονη διεκδίκηση της λήψης συγκεκριμένων μέτρων εκ μέρους του Κράτους που έχει την ευθύνη για την παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας με σκοπό την πρόληψη, διάγνωση, θεραπεία και ψυχοκοινωνική αποκατάσταση. Με αυτό εννοούμε ότι το Κράτος - που έχει τη γενική ευθύνη για την ενθάρρυνση και υποστήριξη της εφαρμογής προγραμμάτων ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης, στα οποία περιλαμβάνεται και η λειτουργία στεγαστικών δομών στο ευρύτερο οικιστικό περιβάλλον της

κοινότητας, όπου οι ένοικοι διαμορφώνουν τον κύκλο των καθημερινών δραστηριοτήτων τους με επίκεντρο το οίκημα που στεγάζει τη δομή και την ευρύτερη περιοχή στην οποία εντάσσεται, έχει ρητή υποχρέωση υποστήριξης των δομών αυτών και της ανάσχεσης των αντιστάσεων που προβάλλονται στις δομές αυτές από κατοίκους, φορείς ή και την Τοπική Αυτοδιοίκηση μερικές φορές, αντιστάσεων που έχουν τις ρίζες τους στο στίγμα και τις προκαταλήψεις.

Είναι αλήθεια ότι οι προκαταλήψεις και ο στιγματισμός απέναντι στους ψυχικά ασθενείς στηρίζονται σε αντιεπιστημονικές θεωρήσεις περί «ανιάτου» των ψυχικά ασθενών και επικινδυνότητας, βίαιης συμπεριφοράς και επιθετικότητας των προσώπων που έχουν ανάγκη ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης και τις περισσότερες φορές υποκρύπτουν τα ιδιοτελή συμφέροντα της μικροϊδιοκτησίας και της με κάθε τρόπο αξιοποίησής της.

Η καταπολέμηση του στίγματος και των προκαταλήψεων πρέπει να αποτελεί διαρκή μέριμνα της κρατικής πολιτικής για την ψυχική υγεία, καθημερινή υποχρέωση των επαγγελματιών ψυχικής υγείας, αλλά και δικαίωμα και απαίτηση των ψυχικά ασθενών.

Είναι αλήθεια ότι πολλές φορές αντιμετωπίζονται ιδιαίτερες δυσκολίες για την εξεύρεση κατάλληλων οικημάτων, ιδιαίτερα διαμερισμάτων σε πολυκατοικίες, εξ αιτίας αντιδράσεων από πλευράς συνιδιοκτητών, γειτόνων κλπ, οι οποίοι κινούμενοι σε μια λογική αποκλεισμού των ψυχικά ασθενών από το δικαίωμά τους της ζωής στην κοινότητα επικαλούνται και προστρέχουν σε παρωχημένους ως προς τον χρόνο κατάρτισής τους κανονισμούς πολυκατοικιών. Πρόσφατα ο Συνήγορος του Πολίτη (6 Δεκεμβρίου 2004) τοποθετήθηκε επί του θέματος και με έγγραφό του προσπαθεί να συμβάλλει στην προάσπιση των δικαιωμάτων των ψυχικά ασθενών εκθέτοντας τις νομικές και κοινωνικές διαστάσεις του θέματος.

Η καταπολέμηση του στίγματος και των προκαταλήψεων για την επικινδυνότητα της εγκατάστασης των ψυχικά ασθενών στην κοινότητα προϋποθέτει την δημιουργία ισχυρών κοινωνικών συμμαχιών

7. Το δικαίωμα στη διεκδίκηση αξιώσεων.

Τα επιμέρους δικαιώματα των ψυχικά πασχόντων προστατεύονται από τις διατάξεις του Συντάγματος 1975/1986/2001 και απορρέουν από τη διάταξη του άρθρου 5 του Συντάγματος όπου ορίζεται ότι *καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας και της γενετικής του ταυτότητας.*

Η προστασία των δικαιωμάτων αυτών σχετίζεται με την εκ μέρους του Κράτους και των λοιπών φορέων άσκησης δημόσιας εξουσίας εκπλήρωσης των υποχρεώσεών τους να παρέχουν με συγκεκριμένα μέτρα, μέσα και πολιτικές κάθε αναγκαία εγγύηση ανεμπόδιστης άσκησής τους και σε κάθε περίπτωση σύγκρουσης ή διαφωνίας, αυτή να επιλύεται υπέρ του δικαιώματος. Ενόψει μάλιστα του ότι οι συνταγματικές διατάξεις για τα δικαιώματα αποτελούν κατευθυντήρια διάταξη με την οποία απευθύνεται συνταγματική εντολή προς τον κοινό νομοθέτη για τη λήψη μέτρων, είναι επιβεβλημένο οι άμεσα ενδιαφερόμενοι (ψυχικά ασθενείς και οι οικογένειές τους) όπως και αυτοί που τους επικουρούν στη μεγάλη προσπάθεια της ψυχοκοινωνικής τους αποκατάστασης να ασκούν το δικαίωμα της διεκδίκησης στη λήψη συγκεκριμένων μέτρων και πολιτικών που παγιώνουν καταστάσεις αποτελεσματικής εφαρμογής των επιμέρους δικαιωμάτων τους.

Θα πρέπει οι ψυχικά ασθενείς και οι οικογένειές τους να ενθαρρύνονται στη διεκδίκηση μέτρων πολιτικής που συμβάλλουν στην παγίωση και ενίσχυση των δικαιωμάτων τους

Είναι σαφές ότι στο σημείο αυτό δεν αναφερόμαστε σε μία «συνδικαλιστικού χαρακτήρα» διεκδίκηση, αλλά σε μία διεκδίκηση που θα φέρει έντονα κοινωνικό χαρακτήρα, με την έννοια ότι η διατύπωση αιτημάτων θα προσλαμβάνει συνεχώς ευρύτερα κοινωνικό χαρακτήρα με την ενσωμάτωση στο ρεύμα της μεγάλων κοινωνικών ομάδων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα δικαιώματα των ψυχικά πασχόντων και η άσκησή τους κατά τρόπο ουσιαστικό και αποτελεσματικό είναι μια δυναμική διαδικασία που περικλείει αντίστοιχα δικαιώματα και υποχρεώσεις των επαγγελματιών ψυχικής υγείας.

Το θεσμικό πλαίσιο της ψυχικής υγείας στην Ελλάδα σήμερα αξιολογείται ως επαρκές στο βαθμό που εγγυάται τα δικαιώματα των ατόμων με ψυχικές διαταραχές, τα οποία στο ευρύτερο πλαίσιο της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης δεν βρίσκονται πλέον στο περιθώριο του δικαίου και της δικαιοσύνης.

Η άσκηση των δικαιωμάτων των ψυχικά ασθενών προϋποθέτει την ενθάρρυνσή τους από τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας, οι οποίοι κατεξοχήν επιβάλλεται να απέχουν από πρακτικές περιορισμού των δικαιωμάτων, αντιθέτως δε να δρουν με τέτοιο τρόπο που να ενισχύει και υποστηρίζει την άσκηση των δικαιωμάτων τους, στη λογική του «μαζί» και όχι στη λογική της υποκατάστασης.

Η ουσιαστική και αποτελεσματική άσκηση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων από τους ψυχικά ασθενείς σηματοδοτεί αντίστοιχα δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις στους επαγγελματίες ψυχικής υγείας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΡΧΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ

ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΨΥΧΙΚΑ ΝΟΣΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΗ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Υιοθετήθηκε με το ψήφισμα 46/119 από τη Γενική Σύνοδο του Οργανισμού
Ηνωμένων Εθνών της 17ης Δεκεμβρίου 1991

Εφαρμογή

Οι αρχές αυτές εφαρμόζονται χωρίς κανενός είδους διάκριση με βάση την αναπηρία, την εθνικότητα, το φύλο, το χρώμα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, πολιτικές ή άλλες απόψεις, εθνική, νομική ή κοινωνική υπόσταση, ηλικία ή περιουσία.

Ορισμοί

Σε αυτές τις Αρχές:

«Συνήγορος» είναι ένας νομικός ή άλλος ειδικευμένος εκπρόσωπος.

«Ανεξάρτητη αρχή» είναι μια ικανή και ανεξάρτητη αρχή που περιγράφεται από την εσωτερική νομοθεσία του κράτους.

Η «Φροντίδα για την ψυχική υγεία» περιλαμβάνει ανάλυση και διάγνωση της κατάστασης ενός ατόμου και τη θεραπεία, φροντίδα και αποκατάσταση για μια ψυχική ασθένεια ή πιθανή ψυχική ασθένεια.

«Υπηρεσία ψυχικής υγείας» είναι οποιαδήποτε υπηρεσία ή τμήμα υπηρεσίας, που σαν πρωταρχική του λειτουργία έχει να παρέχει φροντίδα για την ψυχική υγεία.

«Επαγγελματίας ψυχικής υγείας» μπορεί να είναι ένας γιατρός, κλινικός ψυχολόγος, νοσηλευτής, κοινωνικός λειτουργός ή άλλο κατάλληλα εκπαιδευμένο και ειδικευμένο άτομο εφοδιασμένο με τα απαραίτητα προσόντα για την παροχή φροντίδας για την ψυχική υγεία.

«Ασθενής» είναι ένα άτομο που λαμβάνει φροντίδα για την ψυχική υγεία και περιλαμβάνει όλα τα άτομα που εισάγονται σε μια υπηρεσία ψυχικής υγείας.

«Νόμιμος εκπρόσωπος ή κηδεμόνας» σημαίνει ένα άτομο που του έχει ανατεθεί από το νόμο, το καθήκον της εκπροσώπησης των συμφερόντων ενός ασθενή με οποιαδήποτε καθορισμένη άποψη ή την άσκηση καθορισμένων δικαιωμάτων εκ μέρους των ασθενών, και περιλαμβάνει το γονέα ή νόμιμο κηδεμόνα ανηλίκου,

εκτός από τις περιπτώσεις που καθορίζει διαφορετικά η εσωτερική νομοθεσία του κράτους.

«Σώμα ελέγχου» είναι το σώμα που θεμελιώθηκε βάση της Αρχής 17 για τον έλεγχο της αναγκαστικής νοσηλείας ή κράτησης ενός ασθενή σε μια υπηρεσία ψυχικής υγείας.

Περιορισμοί/ Γενική περιοριστική ρήτρα

Η εφαρμογή αυτών των δικαιωμάτων υπόκεινται μόνο σε περιορισμούς της νομοθεσίας για την προστασία της υγείας ή της ασφάλειας του ίδιου του ατόμου ή τρίτων ή για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας, τάξης, υγείας ή ηθικής και των βασικών δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων.

Αρχή 1^η

Θεμελιώδεις ελευθερίες και βασικά δικαιώματα

1. Όλα τα άτομα έχουν δικαίωμα στην καλύτερη δυνατή φροντίδα, που παρέχεται ως τμήμα του συστήματος υγείας και κοινωνική φροντίδας.
2. Όλα τα άτομα με ψυχικές παθήσεις ή όσα νοσηλεύονται για ψυχικό νόσημα, θα τους παρέχεται φροντίδα με την ανθρωπιά και το σεβασμό που αρμόζει στην έμφυτη αξιοπρέπεια του ανθρώπου.
3. Όλα τα άτομα με ψυχικές παθήσεις ή όσα νοσηλεύονται για ψυχικό νόσημα, έχουν το δικαίωμα της προστασίας από οικονομική, σεξουαλική και άλλους τύπους εκμετάλλευσης, από φυσική ή άλλη κακοποίηση και από υποτιμητική/ εξευτελιστική συμπεριφορά.
4. Δεν θα γίνεται καμία διάκριση λόγω της ψυχικής νόσου. Ο όρος «διάκριση» σημαίνει οποιαδήποτε άνιση μεταχείριση, αποκλεισμό ή προνομιακή μεταχείριση που έχει ως αποτέλεσμα την ακύρωση ή εξαφάνιση της ισότιμης απόλαυσης των δικαιωμάτων. Ειδικά μέτρα που λαμβάνονται αποκλειστικά για την προστασία ή τη διασφάλιση της προαγωγής των δικαιωμάτων των ατόμων με ψυχικά νοσήματα δεν θα θεωρούνται μεροληπτικά. Η διάκριση δεν περιλαμβάνει καμία άνιση

μεταχείριση, αποκλεισμό ή προνομιακή μεταχείριση που γίνεται σύμφωνα με τις παροχές αυτών των Αρχών και είναι αναγκαίες για την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων των ατόμων με ψυχικό νόσημα ή άλλων ατόμων.

5. Κάθε άτομο με ψυχική ασθένεια θα πρέπει να έχει το δικαίωμα να ασκεί όλα τα πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα που του έχουν αναγνωριστεί από την Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, τη Διεθνή Συνθήκη για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, τη Διεθνή Συνθήκη για τα Πολιτικά και Πολιτειακά Δικαιώματα και από άλλα αρμόδια όργανα, όπως η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Ανάπηρων Ατόμων και το Σώμα των Αρχών για την Προστασία Όλων των Ατόμων από Οποιαδήποτε Μορφή Κράτησης ή Φυλάκισης.
6. Οποιαδήποτε απόφαση ανάθεσης κηδεμονίας ή νομικής εκπροσώπησης σε τρίτο πρόσωπο, λόγω ψυχικής νόσου εξαιτίας της οποίας το άτομο στερείται νομικής ικανότητας, θα γίνεται μόνο έπειτα από δίκαιη ακροαματική διαδικασία από ένα ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο σύμφωνα με την εσωτερική νομοθεσία του κράτους. Το άτομο του οποίου η νομική ικανότητα κρίνεται δικαιούται να εκπροσωπείται από συνήγορο, ενώ σε περίπτωση που το ίδιο δεν μπορεί να εξασφαλίσει μια τέτοια εκπροσώπηση, θα διατίθεται άνευ πληρωμής από τη στιγμή που δεν διαθέτει επαρκή μέσα να πληρώσει για αυτήν. Δεν είναι δυνατόν να εκπροσωπούνται από τον ίδιο συνήγορο και στην ίδια ακροαματική διαδικασία η υπηρεσία ψυχικής υγείας ή το προσωπικό της ή ακόμα και άλλα μέλη της οικογένειας του ατόμου του οποίου η νομική ικανότητα κρίνεται παρά μόνον αν το δικαστήριο αποφασίσει ότι δεν υπάρχει σύγκρουση συμφέροντος. Τέτοιου τύπου αποφάσεις θα πρέπει να αναθεωρούνται σε τακτικά και λογικά χρονικά διαστήματα που καθορίζονται από την εσωτερική νομοθεσία. Το άτομο του οποίου η νομική ικανότητα κρίνεται, το άτομο που αναλαμβάνει τη νομική εκπροσώπηση και κάθε άλλος ενδιαφερόμενος, θα έχει το δικαίωμα να

κάνει έφεση σε ανώτατο δικαστήριο ενάντια οποιασδήποτε τέτοιας απόφασης.

7. Σε περίπτωση που το δικαστήριο ή άλλο αρμόδιο δικαστήριο κρίνει ότι το άτομο με πρόβλημα ψυχικής υγείας δεν είναι σε θέση να χειριστεί τις υποθέσεις του/ της, θα αναλαμβάνονται τα αναγκαία και κατάλληλα για την περίσταση μέτρα για τη διασφάλιση των συμφερόντων του/ της.

Αρχή 2^η

Προστασία ανηλίκων

Ειδική φροντίδα θα δίδεται σύμφωνα με τη σκοπιμότητα αυτών των Αρχών και στα πλαίσια της εσωτερικής νομοθεσίας που αφορά την προστασία ανηλίκων σχετικά με την προστασία των δικαιωμάτων τους, που περιλαμβάνει όταν αυτό κριθεί αναγκαίο την ανάθεση της νομικής εκπροσώπησης σε άτομο εκτός του οικογενειακού περιβάλλοντος.

Αρχή 3^η

Ζωή στην κοινότητα

1. Κάθε άτομο με ψυχική ασθένεια έχει το δικαίωμα να ζει και να εργάζεται, όσο αυτό είναι δυνατό, στην κοινότητα.

Αρχή 4^η

Καθορισμός/ προσδιορισμός/ διάγνωση της ψυχικής νόσου

1. Ο διαγνωστικός καθορισμός ότι ένα άτομο έχει ψυχική νόσο θα γίνεται σύμφωνα με διεθνώς αναγνωρισμένες προδιαγραφές.
2. Ο καθορισμός/ Η διάγνωση της ψυχικής νόσου δεν θα πρέπει να γίνεται ποτέ με βάση κριτήρια πολιτικά, οικονομικά ή κοινωνικής υπόστασης, ή λόγω συμμετοχής σε φυλετικές, πολιτιστικές ή θρησκευτικές ομάδες ή για

οποιονδήποτε άλλο λόγο που δεν σχετίζεται άμεσα με την κατάσταση ψυχικής υγείας του ατόμου.

3. Οικογενειακές ή επαγγελματικές συγκρούσεις, ή η μη συμμόρφωση με ηθικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή πολιτικές αξίες ή με την κυρίαρχη θρησκευτική πίστη της κοινότητας στην οποία υπάγεται το άτομο, δεν θα πρέπει ποτέ να αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στη διάγνωση της ψυχικής νόσου.
4. Τυχόν ιστορικό προηγούμενης θεραπείας ή νοσηλείας δεν θα πρέπει από μόνο του να δικαιολογεί παρούσα ή μελλοντική διάγνωση ψυχικής νόσου.
5. Κανένα άτομο ή φορέας εξουσίας δεν θα πρέπει να ταξινομεί ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο να αναφέρει ότι ένα άτομο έχει ψυχική νόσο, παρά μόνο για λόγους που σχετίζονται άμεσα με την ψυχική νόσο ή με τις συνέπειές της.

Αρχή 5^η

Ιατρική εξέταση

Κανένα άτομο δεν θα πρέπει να υποχρεώνεται να υποβληθεί σε ιατρική εξέταση με την προοπτική καθορισμού αν έχει ή δεν έχει ψυχική νόσο, παρά μόνο σύμφωνα με την διαδικασία που προβλέπει και ορίζει η εσωτερική νομοθεσία του κράτους.

Αρχή 6^η

Εμπιστευτικότητα/ Απόρρητο

Το δικαίωμα της εμπιστευτικότητας της πληροφόρησης, που αφορά όλα τα άτομα για τα οποία ισχύουν οι Αρχές αυτές, θα πρέπει να γίνεται σεβαστό. / Θα πρέπει να είναι σεβαστό το δικαίωμα του απόρρητου των προσωπικών δεδομένων όλων των ατόμων στα οποία απευθύνονται αυτές οι Αρχές.

Αρχή 7^η

Ο ρόλος της κοινότητας και του πολιτισμού

1. Κάθε ασθενής έχει το δικαίωμα να θεραπεύεται και να του παρέχεται φροντίδα, όσο αυτό είναι δυνατό, στην κοινότητα όπου αυτός ή αυτή διαμένει.
2. Όταν η θεραπεία λαμβάνει χώρα σε έναν οργανισμό ψυχικής υγείας, ο ασθενής θα έχει το δικαίωμα, όταν αυτό είναι δυνατό, να νοσηλεύεται κοντά στο σπίτι του/ της ή κοντά στον συγγενών ή φίλων του/ της και θα έχει το δικαίωμα να επιστρέψει στην κοινότητα όσο το δυνατόν γρηγορότερα.
3. Κάθε ασθενής θα έχει δικαίωμα σε θεραπεία κατάλληλη για το δικό του/ της πολιτιστικό υπόβαθρο.

Αρχή 8^η

Επίπεδα φροντίδας

1. Κάθε ασθενής έχει το δικαίωμα να λαμβάνει τόση φροντίδα υγείας και κοινωνική φροντίδα, όση χρειάζεται για τις ανάγκες υγείας του/ της και δικαιούται φροντίδα και θεραπεία με τις ίδιες προδιαγραφές που τη δικαιούνται και άτομα που νοσούν από άλλες παθήσεις.
2. Κάθε ασθενής θα προστατεύεται από βλάβη, συμπεριλαμβανομένης της αδικαιολόγητης λήψης φαρμάκων, της κακοποίησης από άλλους ασθενείς, προσωπικό ή άλλα άτομα και πράξεις που του προκαλούν ψυχικό άγχος ή σωματική δυσφορία.

Αρχή 9^η

Θεραπεία

1. Κάθε ασθενής θα έχει το δικαίωμα να θεραπεύεται σε ελάχιστα περιοριστικό περιβάλλον και με τη λιγότερο περιοριστική ή παρεμβατική θεραπεία που είναι κατάλληλη για τις ανάγκες υγείας του ασθενή και την ανάγκη προστασίας της φυσικής ασφάλειας των άλλων.
2. Η θεραπεία και φροντίδα κάθε ασθενή θα βασίζεται σε ένα εξατομικευμένο σχέδιο, έπειτα από συζήτηση με τον ασθενή, που θα

αξιολογείται σε τακτά χρονικά διαστήματα, θα αναθεωρείται σύμφωνα με τις ανάγκες και θα παρέχεται από ειδικευμένο επαγγελματικό προσωπικό.

3. Η φροντίδα ψυχικής υγείας θα παρέχεται πάντοτε σύμφωνα με τις κατάλληλες προδιαγραφές ηθικής και δεοντολογίας των επαγγελματιών ψυχικής υγείας, συμπεριλαμβανομένων διεθνώς αποδεκτών προδιαγραφών, όπως οι Αρχές Ιατρικής Ηθικής που υιοθετήθηκαν από τον ΟΗΕ. Η γνώση για την ψυχική υγεία και οι δεξιότητες δεν θα γίνονται ποτέ αντικείμενο εκμετάλλευσης.
4. Η θεραπεία κάθε ασθενή θα κατευθύνεται προς τη διατήρηση και ενδυνάμωση της προσωπικής του αυτονομίας.

Αρχή 10^η

Φαρμακευτική αγωγή

1. Η φαρμακευτική αγωγή θα πρέπει να ανταποκρίνεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στις ανάγκες υγείας του ασθενή, να χορηγείται στον ασθενή μόνο για θεραπευτικούς ή διαγνωστικούς λόγους και ποτέ να μην χρησιμοποιείται σαν τιμωρία ή για τη διευκόλυνση τρίτων. Σύμφωνα με την παράγραφο 15 της Αρχής 11, οι γιατροί θα χορηγούν μόνο φάρμακα με γνωστή ή αποδεδειγμένη αποτελεσματικότητα.
2. Όλα τα φάρμακα θα συνταγογραφούνται από γιατρό ή επαγγελματία ψυχικής υγείας που διαθέτει άδεια για αυτό και θα καταγράφονται στο φάκελο του ασθενή.

Αρχή 11^η

Συναίνεση για θεραπεία

1. Καμία θεραπεία δεν θα γίνεται σε ασθενή αν δεν υπάρχει συναίνεση μετά από ενημέρωση παρά μόνο στις περιπτώσεις που αναφέρονται στις παραγράφους 6, 7, 8, 13 και 15 παρακάτω.

2. Η μετά από ενημέρωση συναίνεση είναι συναίνεση που παραχωρείται ελεύθερα, χωρίς απειλές ή ακατάλληλα κίνητρα, και μετά από την αντίστοιχη αποκάλυψη στον ασθενή επαρκούς και κατανοητής πληροφόρησης, με μορφή και γλώσσα κατανοητή από τον ασθενή στα εξής θέματα:
 - i. Τη διαγνωστική αξιολόγηση.
 - ii. Το λόγο, τη μέθοδο, την πιθανή διάρκεια και τα αναμενόμενα οφέλη από την προτεινόμενη θεραπεία.
 - iii. Εναλλακτικούς τρόπους θεραπείας, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που είναι λιγότερο παρεμβατικές.
 - iv. Πιθανό πόνο ή δυσφορία, κινδύνους και παρενέργειες από την προτεινόμενη θεραπεία.
3. Ο ασθενής μπορεί να ζητήσει την παρουσία ατόμου ή ατόμων της επιλογής του κατά τη διάρκεια της διαδικασίας παραχώρησης συναίνεσης.
4. Ο ασθενής έχει το δικαίωμα να αρνηθεί ή να σταματήσει τη θεραπεία, εξαιρώντας τις περιπτώσεις που αναφέρονται στις παραγράφους 6, 7, 8, 13 και 15 παρακάτω. Οι συνέπειες της άρνησης ή διακοπής της θεραπείας θα πρέπει να εξηγούνται στον ασθενή.
5. Ο ασθενής δεν θα πρέπει ποτέ να καλείται ή να παρακινείται του δικαιώματος της μετά από ενημέρωση συναίνεσης. Αν ο ασθενής επιθυμεί κάτι τέτοιο, θα πρέπει να εξηγείται στον ασθενή ότι η θεραπεία δεν μπορεί να δίνεται χωρίς την μετά από ενημέρωση συναίνεση.
6. Εξαιρώντας τις περιπτώσεις που αναφέρονται στις παραγράφους 7, 8, 12, 13, 14 και 15 παρακάτω, θα μπορεί να εφαρμόζεται ένα προτεινόμενο πλάνο θεραπείας χωρίς την μετά από ενημέρωση συναίνεση του ασθενή, αν ισχύουν οι εξής προϋποθέσεις:
 - i. Ο ασθενής, τη δεδομένη στιγμή κρατείται παρά τη θέλησή του.
 - ii. Μια ανεξάρτητη αρχή, που θα έχει στην κατοχή της όλη τη σχετική πληροφόρηση, συμπεριλαμβανομένης της πληροφόρησης που καθορίζει η παράγραφος 2 παραπάνω, θα ικανοποιείται ότι τη δεδομένη στιγμή, ο ασθενής δεν έχει την ικανότητα να δώσει ή να

αρνηθεί την μετά από ενημέρωση συναίνεσή του/ της στο προτεινόμενο πλάνο θεραπείας ή αν προβλέπεται από τη νομοθεσία, στις περιπτώσεις που απειλείται η ασφάλεια του ίδιου του ασθενή ή τρίτων, ότι ο ασθενής χωρίς λόγο αρνείται να δώσει αυτή τη συναίνεση, και

iii. Η ανεξάρτητη αρχή θα πρέπει να ικανοποιείται ότι το προτεινόμενο πλάνο θεραπείας ανταποκρίνεται με τον καλύτερο τρόπο στις ανάγκες υγείας του ασθενή.

7. Η παράγραφος 6 παραπάνω δεν ισχύει στις περιπτώσεις που ο ασθενής έχει νόμιμο εκπρόσωπο ή κηδεμόνα για να δώσει συναίνεση στη θεραπεία του ασθενή, αλλά εξαιρώντας τις περιπτώσεις που αναφέρονται στις παραγράφους 12, 13, 14 και 15 παρακάτω, η θεραπεία μπορεί να δοθεί σε έναν τέτοιο ασθενή χωρίς την μετά από ενημέρωση συναίνεσή του/ της, αν ο νόμιμος εκπρόσωπος ή κηδεμόνας, έχοντας λάβει όλη την πληροφόρηση που αναφέρεται στην παράγραφο 2 παραπάνω, συναινέσει εκ μέρους του ασθενή.
8. Εξαιρώντας τις περιπτώσεις που αναφέρονται στις παραγράφους 12, 13, 14 και 15 παρακάτω, η θεραπεία μπορεί, επίσης, να παρέχεται σε έναν ασθενή χωρίς την μετά από ενημέρωση συναίνεσή του/ της, αν ένας επαγγελματίας ψυχικής υγείας που έχει άδεια από το κράτος, κρίνει ότι είναι επείγουσα ανάγκη, προκειμένου να εμποδιστεί άμεση ή επικείμενη βλάβη στον ίδιο τον ασθενή ή σε άλλα άτομα. Τέτοιου είδους θεραπεία δεν θα επιμηκύνεται πέραν της περιόδου που είναι αυστηρά αναγκαία για αυτό το λόγο.
9. Στις περιπτώσεις που δίνεται εντολή για οποιαδήποτε θεραπεία χωρίς την μετά από ενημέρωση συναίνεση του ασθενή, θα πρέπει παρ' όλα αυτά να γίνεται κάθε προσπάθεια ενημέρωσης του ασθενή για τη φύση της θεραπείας και για οποιαδήποτε εναλλακτική θεραπεία και να εμπλέκεται ο ασθενής, όσο αυτό είναι εφικτό, στη δημιουργία του πλάνου θεραπείας του.

10. Οποιαδήποτε θεραπεία θα καταγράφεται αμέσως στον ιατρικό φάκελο του ασθενή, καθώς και ένδειξη του αν δόθηκε εθελοντικά ή αναγκαστικά.
11. Ο φυσικός περιορισμός ή η αναγκαστική απομόνωση ενός ασθενή δεν θα πρέπει να εφαρμόζεται παρά μόνο σύμφωνα με τις επίσημα αποδεκτές διαδικασίες για τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας και μόνο όταν είναι το μοναδικό διαθέσιμο μέσο παρεμπόδισης άμεσης ή επικείμενης βλάβης για τον ίδιο τον ασθενή ή για άλλους. Δεν θα πρέπει να επιμηκύνεται πέραν της περιόδου που είναι αυστηρά αναγκαία για αυτό το λόγο. Όλες οι περιπτώσεις φυσικού περιορισμού ή αναγκαστικής απομόνωσης, οι λόγοι που τα προκάλεσαν και η φύση και διάρκειά τους, θα πρέπει να καταγράφονται στον ιατρικό φάκελο του ασθενή. Ένας ασθενής που περιορίζεται ή απομονώνεται θα πρέπει να κρατείται κάτω από ανθρώπινες συνθήκες και με τη φροντίδα και στενή και τακτική εποπτεία ειδικευμένων επαγγελματιών – μελών του προσωπικού. Ο νόμιμος εκπρόσωπος ή κηδεμόνας, αν υπάρχει και αν σχετίζεται, θα ενημερώνεται άμεσα για οποιοδήποτε φυσικό περιορισμό ή αναγκαστική απομόνωση του ασθενή.
12. Η στείρωση δεν μπορεί, σε καμία περίπτωση, να αποτελέσει θεραπεία για τη ψυχική νόσο.
13. Ένας ασθενής μπορεί να υποβληθεί σε μια μεγάλη ιατρική ή χειρουργική επέμβαση μόνο όταν επιτρέπεται από την εσωτερική νομοθεσία του κράτους, στις περιπτώσεις που θεωρείται ως ο καλύτερος τρόπος αντιμετώπισης των αναγκών υγείας του και που ο ασθενής μπορεί να δώσει την μετά από ενημέρωση συναίνεσή του/ της, ενώ στις περιπτώσεις που ο ασθενής δεν μπορεί να δώσει συναίνεση, μόνο ένα ανεξάρτητο σώμα θα μπορεί να δώσει εντολή για μια τέτοια διαδικασία.
14. Ψυχοχειρουργική και άλλες παρεμβατικές και αμετάκλητες θεραπείες για ψυχικά νοσήματα δεν θα πρέπει ποτέ να γίνονται σε ασθενείς που νοσηλεύονται σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας με αναγκαστική νοσηλεία και στο μέτρο που η εσωτερική νομοθεσία επιτρέπει κάτι τέτοιο, μπορούν να γίνονται σε ασθενείς που έδωσαν την μετά από ενημέρωση συναίνεσή

τους και ένα ανεξάρτητο σώμα αποδέχεται ότι πρόκειται για γνήσια συναίνεση και ότι η θεραπεία αυτή εξυπηρετεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις ανάγκες υγείας του ασθενή.

15. Κλινικές δοκιμές και πειραματικές θεραπείες δεν θα γίνονται ποτέ σε κανέναν ασθενή χωρίς την μετά από ενημέρωση συναίνεσή του/ της, με εξαίρεση τις περιπτώσεις ασθενών που δεν είναι σε θέση να τη δώσουν και οι οποίοι μπορούν να μετέχουν σε κλινικές δοκιμές και συγκεκριμένες πειραματικές θεραπείες, αλλά μόνο με την έγκριση ενός αρμόδιου και ανεξάρτητου σώματος ελέγχου που έχει ιδρυθεί για αυτό το λόγο.
16. Στις περιπτώσεις που περιγράφονται στις παραγράφους 6, 7, 8, 13, 14 και 15 παραπάνω, ο ασθενής ή ο νόμιμος εκπρόσωπος ή κηδεμόνας, ή οποιοδήποτε άλλο ενδιαφερόμενο άτομο, θα έχει το δικαίωμα να προσφύγει σε δικαστική ή άλλη ανεξάρτητη αρχή για θέμα που αφορά οποιαδήποτε θεραπεία του/ της δόθηκε.

Αρχή 12^η

Γνωστοποίηση δικαιωμάτων

1. Ένας ασθενής που βρίσκεται σε μια υπηρεσία ψυχικής υγείας θα πρέπει να ενημερώνεται όσο το δυνατόν γρηγορότερα μετά την εισαγωγή, με τρόπο και γλώσσα κατανοητή για τον ασθενή, για όλα του/ της τα δικαιώματα σύμφωνα με αυτές τις βασικές αρχές και τη νομοθεσία του κράτους και επιπλέον να παρέχεται εξήγηση αυτών των δικαιωμάτων και του τρόπου που μπορεί να τα εξασκήσει.
2. Εάν και για όσο διάστημα ένας ασθενής δεν είναι σε θέση να κατανοήσει τέτοιες πληροφορίες, τα δικαιώματά του θα διαβιβάζονται μέσω του νομίμου εκπροσώπου ή κηδεμόνα του, αν υπάρχει και αν σχετίζεται, και μέσω του ατόμου ή ατόμων που είναι με τον καλύτερο δυνατό τρόπο σε θέση να εκπροσωπήσουν τα συμφέροντα του ασθενή και είναι πρόθυμοι να το κάνουν.
3. Ένας ασθενής που έχει την απαιτούμενη ικανότητα έχει το δικαίωμα να διορίσει το άτομο που θεωρεί ότι θα πρέπει να ενημερώνεται για

λογαριασμό του, καθώς επίσης και το άτομο που θεωρεί ότι θα πρέπει να εκπροσωπεί τα συμφέροντά του/ της στις αρχές της υπηρεσίας.

Αρχή 13^η

Δικαιώματα και συνθήκες στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας

1. Κάθε ασθενής σε μια υπηρεσία ψυχικής υγείας, έχει δικαίωμα σε πλήρη σεβασμό, στα εξής:
 - (α) αναγνώριση ενώπιον του νόμου της ιδιότητας ως ατόμου
 - (β) της προσωπικής του/ της ζωής
 - (γ) ελευθερία στην επικοινωνία του με άλλα άτομα εντός και εκτός της υπηρεσίας, ελευθερία να στέλνει και να λαμβάνει μη λογοκριμένα προσωπικά έγγραφα, ελευθερία να λαμβάνει ιδιωτικές επισκέψεις από συνήγορο ή νόμιμο εκπρόσωπο ή κηδεμόνα και σε λογικές ώρες και από άλλους επισκέπτες και ελευθερία πρόσβασης σε ταχυδρομικές και τηλεφωνικές υπηρεσίες και σε εφημερίδες, ραδιόφωνο και τηλεόραση.
 - (δ) ελευθερία θρησκευματος ή πίστης
2. Το περιβάλλον και οι συνθήκες διαβίωσης στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας θα πρέπει, όσο το δυνατόν, να προσομοιάζουν στη φυσιολογική ζωή ατόμων παρόμοιας ηλικίας και ειδικότερα θα πρέπει να περιλαμβάνουν:
 - (α) εγκαταστάσεις για ψυχαγωγικές δραστηριότητες και ασχολίες ελεύθερου χρόνου
 - (β) εγκαταστάσεις για εκπαίδευση
 - (γ) εγκαταστάσεις για την αγορά και παραλαβή αντικειμένων καθημερινής χρήσης, ψυχαγωγίας και επικοινωνίας
 - (δ) εγκαταστάσεις και ενθάρρυνση για τη χρήση τέτοιων εγκαταστάσεων, για την εμπλοκή του ασθενή σε δραστηριότητες ανάλογες με το κοινωνικό και πολιτιστικό του/ της υπόβαθρο και παρελθόν και για κατάλληλα μέτρα επαγγελματικής αποκατάστασης για την προαγωγή της επανένταξης στη κοινότητα. Αυτά τα μέτρα θα πρέπει να περιλαμβάνουν επαγγελματική καθοδήγηση, επαγγελματική εκπαίδευση και υπηρεσίες τοποθέτησης σε

εργασίες προκειμένου να μπορέσουν οι ασθενείς να διασφαλίσουν ή να διατηρήσουν απασχόληση στην κοινότητα.

3. Σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει ένας ασθενής να εξαναγκάζεται να εργαστεί. Μέσα στα όρια των αναγκών του ασθενή και με τις προδιαγραφές της διοίκησης της υπηρεσίας, ένας ασθενής θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να επιλέξει το είδος της εργασίας που αυτός/ ή επιθυμεί να εκτελεί.
4. Η εργασία ενός ασθενή μέσα σε μια υπηρεσία ψυχικής υγείας δεν θα πρέπει να γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης. Κάθε τέτοιος ασθενής θα έχει το δικαίωμα να λαμβάνει την ίδια αμοιβή για κάθε εργασία που αυτός ή αυτή ασκεί, όπως θα αμειβόταν, σύμφωνα με την εσωτερική νομοθεσία του κράτους, για την ίδια εργασία οποιοσδήποτε μη ασθενής. Κάθε τέτοιος ασθενής και σε κάθε περίπτωση, θα έχει το δικαίωμα να λαμβάνει δίκαιο μερίδιο από οποιαδήποτε αμοιβή που πληρώνεται η υπηρεσία ψυχικής υγείας για τη δουλειά του/ της.

Αρχή 14^η

Πόροι για τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας

1. Οι υπηρεσίες ψυχικής υγείας θα πρέπει να έχουν πρόσβαση στα ίδια επίπεδα πόρων με οποιαδήποτε άλλη υπηρεσία υγείας και ειδικότερα:
 - i. Ειδικευμένο ιατρικό και λοιπό επαγγελματικό προσωπικό σε επαρκή αριθμό και με αρκετό χώρο ώστε να εξασφαλίσουν σε κάθε ασθενή τον ανάλογο προσωπικό του χώρο και ένα πρόγραμμα κατάλληλης και ενεργούς θεραπείας
 - ii. Διαγνωστικό και θεραπευτικό εξοπλισμό για τον ασθενή
 - iii. Κατάλληλη επαγγελματική φροντίδα, και
 - iv. Κατάλληλη, τακτική και περιεκτική θεραπεία, συμπεριλαμβανομένης της προμήθειας φαρμάκων.
2. Κάθε υπηρεσία ψυχικής υγείας θα πρέπει να επιθεωρείται από τις αρμόδιες αρχές με τακτική συχνότητα, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι

συνθήκες, η θεραπεία και η φροντίδα των ασθενών συμμορφώνεται με αυτές τις Αρχές.

Αρχή 15^η

Αρχές εισαγωγής

1. Στις περιπτώσεις που ένα άτομο χρειάζεται θεραπεία σε υπηρεσία ψυχικής υγείας, θα γίνεται κάθε προσπάθεια προκειμένου να αποφευχθεί η αναγκαστική νοσηλεία.
2. Η πρόσβαση σε μια υπηρεσία ψυχικής υγείας θα γίνεται με τον ίδιο τρόπο όπως η πρόσβαση σε οποιαδήποτε άλλη υπηρεσία υγείας.
3. Οποιοσδήποτε ασθενής δεν έχει εισαχθεί με αναγκαστική νοσηλεία θα έχει το δικαίωμα να φύγει από τις εγκαταστάσεις της υπηρεσίας ψυχικής υγείας, οποιαδήποτε στιγμή, εκτός και ισχύουν τα κριτήρια κράτησής του/ της ως ασθενής σε αναγκαστική νοσηλεία, όπως έχουν καθοριστεί στην Αρχή 16 παραπάνω, και αυτός/ ή θα ενημερώνονται γι' αυτό το δικαίωμά τους.

Αρχή 16^η

Αναγκαστική εισαγωγή/ νοσηλεία

1. Ένα άτομο μπορεί (i) να εισαχθεί αναγκαστικά σε μια υπηρεσία ψυχικής υγείας ως ασθενής ή (ii) ενώ έχει ήδη εισαχθεί με τη θέλησή του ως ασθενής, να κρατείται στη συνέχεια αναγκαστικά, εάν, και μόνο εάν, ένας ειδικευμένος ψυχίατρος εξουσιοδοτημένος από το νόμο επ' αυτού αποφασίζει, σύμφωνα με την Αρχή 4, ότι το άτομο έχει ψυχικό νόσημα και εξετάζει τα εξής:
 - i. Ότι, λόγω της ψυχικής νόσου, υπάρχει σοβαρή πιθανότητα άμεσης ή επικείμενης βλάβης για τον ίδιο ή για άλλα άτομα
 - ii. Στην περίπτωση ατόμου που η ψυχική νόσος του είναι πολύ βαριά και η κρίση του έχει εξασθενήσει, η αποτυχία να εισαχθεί ή να κρατηθεί μπορεί να οδηγήσει σε σοβαρή επιδείνωση της κατάστασής του/ της ή μπορεί να παρεμποδίσει τη λήψη

κατάλληλης θεραπείας που θα μπορούσε να παρασχεθεί μόνο με την εισαγωγή ή νοσηλεία σε μια υπηρεσία ψυχικής υγείας, σύμφωνα με την αρχή της λιγότερο περιοριστικής εναλλακτικής λύσης.

Στην περίπτωση ατόμου που αναφέρεται στην υποπαράγραφο (ii), θα πρέπει να ζητείται η γνώμη ενός δεύτερου ψυχιάτρου, ανεξάρτητου από τον πρώτο, όπου αυτό είναι δυνατό. Αν μια τέτοια δεύτερη γνώμη ή συμβουλή δοθεί, τότε η αναγκαστική νοσηλεία ή κράτηση δεν θα γίνει παρά μόνο αν και ο δεύτερος ψυχίατρος συμφωνήσει.

2. Η αναγκαστική νοσηλεία ή κράτηση θα γίνεται αρχικά για ένα σύντομο χρονικό διάστημα, σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους, για παρακολούθηση και μια προκαταρκτική θεραπεία εν αναμονή της αναθεώρησης της εισαγωγής ή της κράτησης από το σώμα ελέγχου. Οι συνθήκες της εισαγωγής θα πρέπει να μεταβιβαστούν στον ασθενή χωρίς καθυστέρηση και το γεγονός και το «σκεπτικό» της εισαγωγής θα μεταβιβάζονται επίσης άμεσα και λεπτομερώς στο σώμα ελέγχου, στο νόμιμο εκπρόσωπο ή κηδεμόνα του ασθενή, αν υπάρχει, και στην οικογένεια του ασθενή, εφόσον αυτός/ή δεν έχει αντίρρηση.
3. Μια υπηρεσία ψυχικής υγείας μπορεί να δέχεται ασθενείς που εισάγονται με αναγκαστική νοσηλεία, μόνο αν η υπηρεσία έχει οριστεί για αυτό το λόγο από μια αρμόδια αρχή, σύμφωνα με την εσωτερική νομοθεσία του κράτους.

Αρχή 17^η

Σώμα ελέγχου

1. Το σώμα ελέγχου θα πρέπει να είναι δικαστικό ή άλλο ανεξάρτητο και αμερόληπτο σώμα θεμελιωμένο από την εσωτερική νομοθεσία του κράτους και το οποίο θα λειτουργεί σύμφωνα με τις διαδικασίες που ορίζονται από την εσωτερική νομοθεσία. Στη διαμόρφωση των

- αποφάσεών του θα συμβάλλουν ένας ή περισσότεροι ειδικευμένοι και ανεξάρτητοι ψυχιάτρους, των οποίων η γνώμη θα λαμβάνεται υπόψη.
2. Ο αρχικός έλεγχος του σώματος ελέγχου της απόφασης για την αναγκαστική νοσηλεία ή κράτηση ενός ατόμου, όπως απαιτείται από την παράγραφο 2 της Αρχής 16, θα γίνεται όσο το δυνατόν συντομότερα μετά την απόφαση και θα διεξάγεται σύμφωνα με απλές και σκόπιμες διαδικασίες, οι οποίες καθορίζονται από την εσωτερική νομοθεσία του κράτους.
 3. Το σώμα ελέγχου θα επαναξιολογεί περιοδικά τις περιπτώσεις αναγκαστικής νοσηλείας ασθενών σε τακτά χρονικά διαστήματα, όπως καθορίζεται από την εσωτερική νομοθεσία του κράτους.
 4. Ένας ασθενής που νοσηλεύεται με αναγκαστική νοσηλεία θα μπορεί να αιτείται στο σώμα ελέγχου για την εξαγωγή του ή για να βρίσκεται σε κατάσταση εκούσιας νοσηλείας, σε λογικά χρονικά διαστήματα, όπως καθορίζεται από την εσωτερική νομοθεσία του κράτους.
 5. Σε κάθε έλεγχο, το σώμα ελέγχου θα εξετάζει αν τα κριτήρια αναγκαστικής εισαγωγής που καθορίζονται από την παράγραφο 1 της Αρχής 16, εξακολουθούν να πληρούνται, και αν δεν πληρούνται, τότε ο ασθενής θα εξέρχεται ως αναγκαστικής νοσηλείας ασθενής.
 6. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή ο επαγγελματίας ψυχικής υγείας που είναι υπεύθυνος για την περίπτωση πιστεύει ότι οι λόγοι κράτησης ενός ατόμου με αναγκαστική νοσηλεία, δεν πληρούνται πλέον, αυτός ή αυτή θα πρέπει να διατάσσει την έξοδό του ως τέτοιου ασθενή.
 7. Ένας ασθενής ή ο νόμιμος εκπρόσωπός του ή κηδεμόνας θα έχει το δικαίωμα να προσβάλλει σε ανώτερο δικαστήριο την απόφαση της εισαγωγής ή κράτησής του σε μια υπηρεσία ψυχικής υγείας.

Αρχή 18^η

Διαδικαστικές εγγυήσεις/ ασφαλιστικές δικλείδες

1. Ο ασθενής θα έχει το δικαίωμα να επιλέξει και να ορίσει ένα συνήγορο για να τον εκπροσωπήσει, συμπεριλαμβανομένης της εκπροσώπησης σε

οποιαδήποτε διαδικασία παραπόνων ή έφεσης. Αν ο ασθενής δεν διασφαλίσει τέτοιες υπηρεσίες για τον εαυτό του, τότε θα του διατεθεί ένας συνήγορος δωρεάν, εφόσον ο ασθενής δε διαθέτει επαρκή μέσα για να τον πληρώσει.

2. Ο ασθενής θα έχει, επίσης, το δικαίωμα, αν είναι αναγκαίο, σε υπηρεσίες διερμηνείας. Στις περιπτώσεις όπου τέτοιες υπηρεσίες είναι αναγκαίες και ο ασθενής δεν μπορεί να τις διασφαλίσει για τον εαυτό του, τότε θα του διατίθενται δωρεάν, εφόσον ο ασθενής δε διαθέτει επαρκή μέσα για να τις πληρώσει.
3. Ο ασθενής και ο συνήγορός του μπορούν να ζητήσουν και να παρουσιάσουν μια ανεξάρτητη έκθεση ψυχικής υγείας και οποιοσδήποτε άλλες αναφορές, και προφορικά, γραπτά και άλλα αποδεικτικά στοιχεία που είναι σχετικά και αποδεκτά.
4. Αντίγραφα του φακέλου του ασθενή και οποιοσδήποτε εκθέσεις και έγγραφα πρόκειται να υποβληθούν θα πρέπει να παραδίδονται στον ασθενή και το συνήγορό του, με εξαίρεση κάποιες ειδικές περιπτώσεις όπου καθορίζεται ότι κάποια συγκεκριμένη αποκάλυψη στον ασθενή θα προκαλούσε σοβαρή βλάβη στην υγεία του ή θα έθετε σε κίνδυνο την ασφάλεια τρίτων. Σύμφωνα με όσα ορίζει η νομοθεσία του κράτους, οποιοδήποτε έγγραφο δεν παραδίδεται στον ασθενή, θα πρέπει, όταν αυτό μπορεί να γίνει με εμπιστευτικότητα, να παραδίδεται στον νόμιμο εκπρόσωπο ή κηδεμόνα του και στο συνήγορό του. Όταν οποιοδήποτε τμήμα ενός εγγράφου αποκρύπτεται από τον ασθενή, ο ασθενής ή ο συνήγορός του/ της, αν υπάρχει, θα πρέπει να λαμβάνει γνώση αυτής της απόκρυψης και των λόγων για τους οποίους γίνεται και η απόκρυψη θα αποτελεί αντικείμενο δικαστικού ελέγχου.
5. Ο ασθενής και ο νόμιμος εκπρόσωπος ή κηδεμόνας του και ο συνήγορός του θα έχουν το δικαίωμα να παρακολουθήσουν, να συμμετάσχουν και να ακουστούν ατομικά σε οποιαδήποτε ακροαματική διαδικασία.
6. Αν ο ασθενής ή ο νόμιμος εκπρόσωπος ή κηδεμόνας του ή ο συνήγορός του ζητήσουν ένα συγκεκριμένο άτομο να είναι παρών σε οποιαδήποτε

ακροαματική διαδικασία, αυτό το άτομο θα γίνεται δεκτό, με εξαίρεση τις περιπτώσεις όπου καθορίζεται ότι η παρουσία του ατόμου, θα μπορούσε να προκαλέσει σοβαρή βλάβη στην υγεία του ασθενή ή να θέσει σε κίνδυνο την ασφάλεια τρίτων.

7. Οποιαδήποτε απόφαση σχετικά με το αν η ακροαματική διαδικασία ή οποιοδήποτε τμήμα της θα γίνει δημόσια ή ιδιωτικά και δημοσιευτεί έπειτα, θα γίνει με πλήρη εξέταση των επιθυμιών του ίδιου του ασθενή, της ανάγκης για σεβασμό της εμπιστευτικότητάς του ασθενή και άλλων ατόμων και της ανάγκης για προστασία από σοβαρή βλάβη της υγείας του ασθενή ή αποφυγής κινδύνου της ασφάλειας των άλλων.
8. Η απόφαση που θα προκύψει από την ακροαματική διαδικασία και οι λόγοι που οδήγησαν σε αυτήν θα πρέπει να εκφράζονται γραπτώς. Αντίγραφα της θα δίνονται στον ασθενή, στο νόμιμο εκπρόσωπο ή κηδεμόνα του/ της και στο συνήγορό του/ της. Σχετικά με το ζήτημα αν η απόφαση θα δημοσιευτεί ολόκληρη ή κάποιο τμήμα της, θα γίνεται με πλήρη εξέταση των επιθυμιών του ίδιου του ασθενή, της ανάγκης για σεβασμό της εμπιστευτικότητάς του ασθενή και άλλων ατόμων, του δημοσίου ενδιαφέροντος για την ανοιχτή/ διαφανή διαχείριση της δικαιοσύνης και της ανάγκης για προστασία από σοβαρή βλάβη της υγείας του ασθενή ή αποφυγής κινδύνου της ασφάλειας των άλλων.

Αρχή 19^η

Πρόσβαση σε πληροφορίες

1. Ο ασθενής (όρος που σε αυτή την Αρχή συμπεριλαμβάνει έναν πρώην ασθενή) θα έχει δικαίωμα πρόσβασης στις πληροφορίες που σχετίζονται με την υγεία του/ της, και στους προσωπικούς φακέλους που τηρεί η υπηρεσία υγείας. Αυτό το δικαίωμα γίνεται αντικείμενο περιορισμών προκειμένου να αποφευχθεί σοβαρή βλάβη στην υγεία του ασθενή και να αποφευχθεί σοβαρός κίνδυνος της ασφάλειας των άλλων. Σύμφωνα με όσα ορίζει η νομοθεσία του κράτους, οποιαδήποτε πληροφορία δεν δίνεται στον/ στην ασθενή, θα πρέπει να δίνεται στο νόμιμο εκπρόσωπο ή

κηδεμόνα του/ της και στο συνήγορό του/ της, εφόσον αυτό μπορεί να γίνει με εμπιστευτικότητα. Όταν οποιαδήποτε πληροφορία αποκρύπτεται από τον ασθενή, ο ασθενής ή ο συνήγορός του/ της, αν υπάρχει, θα πρέπει να λαμβάνει γνώση αυτής της απόκρυψης και των λόγων για τους οποίους γίνεται και η απόκρυψη θα αποτελεί αντικείμενο δικαστικού ελέγχου.

2. Οποιαδήποτε γραπτά σχόλια από τον ασθενή ή το νόμιμο εκπρόσωπο ή κηδεμόνα του/ της ή το συνήγορό του/ της θα πρέπει, αν ζητηθεί, να περιληφθούν στο φάκελό του/ της.

Αρχή 20^η

Ποινικοί παραβάτες

1. Αυτή η Αρχή αφορά άτομα που εκτίουν ποινές φυλάκισης για ποινικά αδικήματα, ή που με κάποιο τρόπο εμπλέκονται σε ποινικές διαδικασίες ή σε έρευνες σε βάρος τους, και που έχει εξακριβωθεί ότι πάσχουν από ψυχικό νόσημα ή που πιστεύεται ότι ίσως πάσχουν από ένα τέτοιο νόσημα.
2. Όλα αυτά τα άτομα δικαιούνται να λαμβάνουν την καλύτερη δυνατή φροντίδα για την ψυχική τους υγεία, όπως καθορίζεται από την Αρχή 1. Αυτές οι Αρχές θα ισχύουν για αυτούς στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, και μόνο με τόσες περιορισμένες τροποποιήσεις και προσδοκίες όσες είναι αναγκαίες βάση των δεδομένων συνθηκών. Καμία τέτοιου είδους τροποποίηση και προσδοκία δεν θα πρέπει να δημιουργεί προκατάληψη σε βάρος των δικαιωμάτων των ατόμων ενώπιον των οργάνων που αναφέρονται στην παράγραφο 5 της 1^{ης} Αρχής.
3. Η εσωτερική νομοθεσία ενός κράτους μπορεί να αναθέτει τη δικαιοδοσία σε ένα δικαστήριο ή άλλη αρμόδια αρχή, που ενεργεί στη βάση αρμοδιότητας και ανεξαρτησίας της ιατρικής γνωμοδότησης, να διατάξει τον εγκλεισμό τέτοιων ατόμων σε μια υπηρεσία ψυχικής υγείας.
4. Η θεραπεία ατόμων που έχει εξακριβωθεί ότι πάσχουν από ψυχικό νόσημα θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να είναι σύμφωνη με την Αρχή 11.

Αρχή 21^η

Καταγγελίες

1. Κάθε ασθενής και πρώην ασθενής έχει το δικαίωμα να κάνει μία καταγγελία μέσα από διαδικασίες που καθορίζονται από τη νομοθεσία του κράτους.

Αρχή 22^η

Έλεγχος και βελτιώσεις/ διορθώσεις/ αποκατάσταση

Τα κράτη θα πρέπει να διασφαλίσουν ότι λειτουργούν οι κατάλληλοι μηχανισμοί που προωθούν τη συμμόρφωση σε αυτές τις Αρχές, για τον έλεγχο των εγκαταστάσεων των υπηρεσιών ψυχικής υγείας, για τον ισχυρισμό, τη διερεύνηση και την κατάληξη της διεξαγωγής μιας έρευνας για καταγγελίες και για την εγκαθίδρυση κατάλληλων πειθαρχικών και δικαστικών διαδικασιών για τα παραπτώματα ή την παραβίαση των δικαιωμάτων των ασθενών από τους επαγγελματίες.

Αρχή 23^η

Εφαρμογή

1. Τα κράτη θα πρέπει να εφαρμόζουν αυτές τις Αρχές μέσα από κατάλληλους νομοθετικούς, δικαστικούς, διοικητικούς, εκπαιδευτικούς, και άλλους μηχανισμούς και μέτρα, τα οποία θα επανεξετάζονται σε τακτά χρονικά διαστήματα.
2. Τα κράτη θα πρέπει να καταστήσουν τις Αρχές αυτές, ευρέως γνωστές με κατάλληλα και ενεργητικά μέσα.

Αρχή 24^η

Πεδίο εφαρμογής των αρχών που αφορούν υπηρεσίες ψυχικής υγείας

Αυτές οι Αρχές εφαρμόζονται σε όλα τα άτομα που εισάγονται σε μια υπηρεσία ψυχικής υγείας.

Αρχή 25^η

Διασφάλιση υπαρχόντων δικαιωμάτων

Δε θα υπάρξει κανένας περιορισμός ή υποτίμηση σε βάρος οποιουδήποτε υπαρχοντος δικαιώματος των ασθενών, συμπεριλαμβανομένων δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται από διεθνή ή κρατική νομοθεσία που εφαρμόζεται, με την πρόφαση ότι αυτές οι Αρχές δεν αναγνωρίζουν εκείνα τα δικαιώματα ή ότι τα αναγνωρίζουν σε μικρότερη έκταση.

Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οι λαοί της Ευρώπης, εγκαθιδρύοντας μεταξύ τους μια διαρκώς στενότερη ένωση, αποφάσισαν να μοιραστούν ένα ειρηνικό μέλλον θεμελιωμένο σε κοινές αξίες.

Η Ένωση, έχοντας επίγνωση της πνευματικής και ηθικής κληρονομιάς της, εδράζεται στις αδιαίρετες και οικουμενικές αξίες της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης· ερείδεται στις αρχές της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου.

Η Ένωση τοποθετεί τον άνθρωπο στην καρδιά της δράσης της, καθιερώνοντας την ιθαγένεια της Ένωσης και δημιουργώντας ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.

Η Ένωση συμβάλλει στη διαφύλαξη και την ανάπτυξη αυτών των κοινών αξιών, σεβόμενη την πολυμορφία των πολιτισμών και των παραδόσεων των λαών της Ευρώπης καθώς και την εθνική ταυτότητα των κρατών μελών της και την οργάνωση της δημόσιας εξουσίας τους σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο_ επιδιώκει να προαγάγει ισόρροπη και αειφόρο ανάπτυξη και εγγυάται την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, των εμπορευμάτων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων καθώς και την ελευθερία εγκατάστασης.

Προς το σκοπό αυτό είναι αναγκαίο να ενισχυθεί η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, υπό το πρίσμα των κοινωνικών αλλαγών, της κοινωνικής προόδου και των επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων, καθιστώντας τα πιο αντιληπτά σε ένα Χάρτη.

Ο παρών Χάρτης επιβεβαιώνει, σεβόμενος τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα της Κοινότητας και της Ένωσης, καθώς και την αρχή της επικουρικότητας, τα δικαιώματα που απορρέουν ιδίως από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις και τις διεθνείς υποχρεώσεις των κρατών μελών, τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις Κοινοτικές Συνθήκες, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, τους Κοινωνικούς Χάρτες που έχουν υιοθετηθεί από την Κοινότητα και το Συμβούλιο της Ευρώπης καθώς και από τη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Η απόλαυση των δικαιωμάτων αυτών συνεπάγεται ευθύνες και καθήκοντα έναντι τόσο των τρίτων όσο και της ανθρώπινης κοινότητας και των μελλοντικών γενεών.

Κατά συνέπεια, η Ένωση αναγνωρίζει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αρχές που ορίζονται κατωτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι - ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ

Άρθρο 1

Ανθρώπινη αξιοπρέπεια

Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι απαραβίαστη. Πρέπει να είναι σεβαστή και

να προστατεύεται.

Επεξήγηση.

Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια δεν είναι μόνο θεμελιώδες δικαίωμα αυτή καθαυτήν, αλλά αποτελεί την ίδια τη βάση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η Οικουμενική Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου του 1948 κατοχυρώνει την αρχή αυτή στο προοίμιό της: «...επειδή η αναγνώριση της αξιοπρέπειας που είναι σύμφυτη σε όλα τα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας, καθώς και των ίσων και αναπαλλοτριώτων δικαιωμάτων τους, αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο». Από τα ανωτέρω συνάγεται, ιδίως, ότι κανένα από τα δικαιώματα που ορίζει ο παρών χάρτης δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την προσβολή της αξιοπρέπειας άλλου προσώπου και ότι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια ανήκει καθ' υποστήριξη στα δικαιώματα που ορίζει ο παρών χάρτης. Δεν μπορεί ως εκ τούτου να θιγεί ούτε κατά τον περιορισμό δικαιώματος.

Άρθρο 2

Δικαίωμα στη ζωή

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στη ζωή.
2. Κανείς δεν μπορεί να καταδικαστεί στην ποινή του θανάτου ούτε να εκτελεστεί.

Επεξήγηση.

1. Η παράγραφος 1 του άρθρου αυτού βασίζεται στο άρθρο 2 παρ. 1, πρώτη φράση, της ΕΣΑΔ που έχει ως εξής: «1. Το δικαίωμα εκάστου προσώπου εις την ζωή προστατεύεται υπό του νόμου...»

2. Η δεύτερη φράση της εν λόγω διατάξεως, η οποία έχει ως αντικείμενο τη θανατική ποινή, αχρηστεύθηκε με την έναρξη ισχύος του άρθρου 1 του πρωτοκόλλου αριθμ. 6 της ΕΣΑΔ, το οποίο ορίζει τα εξής:

«Η θανατική ποινή καταργείται. Κανείς δεν μπορεί να καταδικασθεί σε μια τέτοια ποινή, ούτε να υποβληθεί στην εκτέλεσή της».

Σε αυτή τη διάταξη βασίζεται η παράγραφος 2 του άρθρου 2 του Χάρτη.

3. Οι διατάξεις του άρθρου 2 του Χάρτη αντιστοιχούν σε εκείνες των προαναφερθέντων άρθρων της ΕΣΑΔ και του πρόσθετου πρωτοκόλλου. Έχουν την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια σύμφωνα με το άρθρο 52, παράγραφος 3 του Χάρτη. Επομένως οι «αρνητικοί» ορισμοί που αναφέρονται στην ΕΣΑΔ πρέπει να θεωρούνται ότι αναφέρονται και στο Χάρτη:

α) άρθρο 2 παράγραφος 2 της ΕΣΑΔ: «Ο θάνατος δεν θεωρείται ως επιβαλλόμενος κατά παράβαση του άρθρου τούτου, εις ας περιπτώσεις θα επήρχετο συνεπεία χρήσεως βίας εις καταστάσεις απολύτως αναγκαίας:

α. δια την υπεράσπισιν οιοδήποτε προσώπου κατά παρανόμου βίας,
β. δια την πραγματοποίησιν νομίμου συλλήψεως ή προς παρεμπόδιση αποδράσεως προσώπου νομίμως κρατουμένου.

γ. δια την καταστολήν, συμφώνως τω νόμω, στάσεως ή ανταρσίας».

β) άρθρο 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 6 της ΕΣΑΔ:

«Ένα Κράτος μπορεί να προβλέπει στη νομοθεσία του την θανατική ποινή για πράξεις που έχουν τελεσθεί σε καιρό πολέμου ή επικείμενου κινδύνου πολέμου. Μια τέτοια ποινή θα απαγγέλλεται μόνο στις περιπτώσεις που θα προβλέπει η νομοθεσία του και σύμφωνα με τις διατάξεις της...»

Άρθρο 3

Δικαίωμα στην ακεραιότητα του προσώπου

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στη σωματική και διανοητική ακεραιότητά του.
2. Στο πεδίο της ιατρικής και της βιολογίας πρέπει να τηρούνται ιδίως τα εξής: η ελεύθερη και εν επιγνώσει συναίνεση του ενδιαφερομένου, σύμφωνα με τις λεπτομερέστερες διατάξεις που ορίζονται από το νόμο, η απαγόρευση των ευγονικών πρακτικών, ιδίως όσων αποσκοπούν στην επιλογή των προσώπων, η απαγόρευση της μετατροπής του ανθρωπίνου σώματος και των μερών του καθαυτών σε πηγή κέρδους, η απαγόρευση του αναπαραγωγικού κλωνισμού των ανθρωπίνων όντων.

Επεξήγηση.

1. Οι αρχές του άρθρου 3 του Χάρτη περιέχονται στη Σύμβαση για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη βιοϊατρική, που εγκρίθηκε στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΣΤΕ 164 και πρόσθετο πρωτόκολλο ΣΤΕ 168). Ο παρών Χάρτης δεν εισάγει παρεκκλίσεις από τις εν λόγω διατάξεις και απαγορεύει μόνον την αναπαραγωγική κλωνοποίηση. Δεν επιτρέπει ούτε απαγορεύει τις άλλες μορφές κλωνοποίησης. Επομένως, ουδόλως εμποδίζει το νομοθέτη να απαγορεύσει τις άλλες μορφές κλωνοποίησης.
2. Η αναφορά στις πρακτικές της ευγονικής, ιδίως σε αυτές που αποσκοπούν στην επιβολή των προσώπων, έχει ως στόχο τις περιπτώσεις στις οποίες οργανώνονται και εφαρμόζονται προγράμματα επιλογής που περιλαμβάνουν, π.χ. εκστρατείες στείρωσης, εξαναγκασμένες εγκυμοσύνες, υποχρεωτικούς γάμους μεταξύ της ίδιας εθνότητας... όλες τις πράξεις οι οποίες θεωρούνται διεθνή εγκλήματα από το Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου που υπεγράφη στη Ρώμη, στις 17 Ιουλίου 1998 (βλέπε άρθρο 7, παράγραφος 1, εδάφιο ζ).

Άρθρο 4

Απαγόρευση των βασανιστηρίων και των απάνθρωπων ή εξευτελιστικών ποινών ή μεταχείρισης

Κανείς δεν μπορεί να υποβληθεί σε βασανιστήρια ούτε σε απάνθρωπες ή εξευτελιστικές ποινές ή μεταχείριση.

Επεξήγηση.

Το δικαίωμα του άρθρου 4 αντιστοιχεί στο προβλεπόμενο από το άρθρο 3 της ΕΣΑΔ, το οποίο έχει την ίδια ακριβώς διατύπωση. «Κανείς δεν μπορεί να υποβληθεί σε βασανιστήρια ούτε σε απάνθρωπες ή εξευτελιστικές ποινές ή μεταχείριση».

Κατ' εφαρμογή του άρθρου 52, παράγραφος 3 του Χάρτη, το παρόν άρθρο έχει την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με το τελευταίο αυτό άρθρο.

Άρθρο 5

Απαγόρευση της δουλείας και της αναγκαστικής εργασίας

1. Κανείς δεν μπορεί να κρατηθεί σε δουλεία ούτε σε ειλωτεία.
2. Κανείς δεν μπορεί να υποβληθεί σε αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία.
3. Απαγορεύεται η εμπορία των ανθρωπίνων όντων.

Επεξήγηση.

1. Το δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5, παρ. 1 και 2, αντιστοιχεί στο ταυτόσημο άρθρο 4 παρ. 1 και 2 της ΕΣΑΔ.

Σύμφωνα με το άρθρο 52, παρ. 3 του Χάρτη, το δικαίωμα αυτό έχει την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με το άρθρο 4 της Σύμβασης. Ως εκ τούτου:

- Ουδείς περιορισμός δύναται να θίξει νομίμως το δικαίωμα που προβλέπεται στην παράγραφο 1.
- Στην παράγραφο 2, η έννοια της «αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας» πρέπει να εννοείται λαμβάνοντας υπ' όψιν τους «αρνητικούς» ορισμούς του άρθρου 4, παρ. 3 της ΕΣΑΔ: «Δεν θεωρείται ως «αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία» υπό την έννοια του παρόντος άρθρου:
 - α. πάσα εργασία ζητούμενη παρά προσώπου κρατούμενου συμφώνως προς τας διατάξεις του άρθρου 5 της παρούσης Συμβάσεως ή κατά τη διάρκεια της υπό όρους απολύσεώς του,
 - β. πάσα υπηρεσία στρατιωτικής φύσεως ή, εις την περίπτωση των εχόντων αντιρρήσεις συνειδήσεως εις τας χώρας όπου τούτο αναγνωρίζεται ως νόμιμον, πάσα άλλη υπηρεσία εις αντικατάστασιν της υποχρεωτικής στρατιωτικής υπηρεσίας,
 - γ. πάσα υπηρεσία ζητούμενη εις περιπτώσιν κρίσεων ή θεομηνιών, αι οποίαι απειλούν την ζωήν ή την ευδαιμονίαν του συνόλου,
 - δ. πάσα εργασία ή υπηρεσία απαραίτουσα μέρος των τακτικών υποχρεώσεων του πολίτου».

2. Η παράγραφος 3 απορρέει άμεσα από την αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και λαμβάνει υπόψη νεοφανείς μορφές οργανωμένου εγκλήματος, όπως η οργάνωση κερδοσκοπικών κυκλωμάτων παράνομης μετανάστευσης ή σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Η σύμβαση Ευρωπαϊκή περιέχει στο παράρτημα τον ακόλουθο ορισμό της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση: «Η εμπορία ανθρώπων, η υπαγωγή ενός προσώπου στην πραγματική και παράνομη εξουσία άλλων προσώπων δια χρήσεως βίας, απειλών ή δια της εκμεταλλεύσεως σχέσεως εξαρτήσεως ή δια τεχνασμάτων, με σκοπό ιδίως την εκμετάλλευση της πορνείας άλλων, την εκμετάλλευση και άσκηση σεξουαλικής βίας κατ' ανηλικών ή τη διενέργεια εμπορίου, συνδεόμενου προς εγκατάλειψη τέκνου». Το Κεφάλαιο VI της σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας Σένγκεν που έχει ενσωματωθεί στο κοινοτικό κεκτημένο και στο οποίο συμμετέχει το Ηνωμένο Βασίλειο, έχει δε ζητήσει να συμμετάσχει και η Ιρλανδία, περιέχει στο άρθρο 27, παρ. 1, την εξής φράση που αφορά τα κυκλώματα λαθρομετανάστευσης: «Τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να θεσμοθετήσουν τις αρμόζουσες κυρώσεις κατά οιοδήποτε, ο οποίος για κερδοσκοπικούς λόγους βοηθά ή επιχειρεί να βοηθήσει αλλοδαπό να εισέλθει ή να διαμείνει στο έδαφος ενός εκ των συμβαλλομένων μερών, κατά παράβαση της νομοθεσίας του συμβαλλόμενου αυτού μέρους της σχετικής με την είσοδο και διαμονή των αλλοδαπών».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II - ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

Άρθρο 6

Δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια.

Επεξήγηση.

Τα δικαιώματα που προβλέπονται στο άρθρο 6 αντιστοιχούν στα δικαιώματα που κατοχυρώνονται με το άρθρο 5 της ΕΣΑΔ, με τα οποία, σύμφωνα με το άρθρο 52, παράγραφος 3 του Χάρτη, έχουν την ίδια έννοια και την ίδια

εμβέλεια. Ως εκ τούτου οι περιορισμοί που μπορούν νομίμως να τους επιβληθούν δεν μπορούν να υπερβαίνουν εκείνους που επιτρέπονται από την ΕΣΑΔ, στην ίδια τη διατύπωση του άρθρου 5:

«1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν και την ασφάλειαν.

Ουδείς επιτρέπεται να στερηθή της ελευθερίας του ειμή εις τας ακολούθους περιπτώσεις και συμφώνως προς την νόμιμον διαδικασίαν:

α. εάν κρατήται κανονικώς κατόπιν καταδίκης υπό αρμοδίου δικαστηρίου, β. εάν υπεβλήθη εις κανονικὴν σύλληψιν ἢ κράτησιν λόγω ανυποταγῆς εις νόμιμον διαταγὴν δικαστηρίου, ἢ εις ἐγγύησιν ἐκτελέσεως υποχρεώσεως ὀριζομένης ὑπὸ τοῦ νόμου,

γ. εάν συνελήφθη και κρατεῖται ὅπως ὀδηγηθῆ ἐνώπιον τῆς ἀρμοδίας δικαστικῆς ἀρχῆς εις τὴν περίπτωσιν εὐλόγου ὑπονοίας ὅτι διέπραξεν ἀδίκημα, ἢ ὑπάρχουν λογικὰ δεδομένα πρὸς παραδοχὴν τῆς ἀνάγκης ὅπως οὗτος ἐμποδισθῆ ἀπὸ τοῦ να διαπράξῃ ἀδίκημα ἢ δραπετεύσῃ μετὰ τὴν διάπραξιν τούτου,

δ. εάν πρόκειται περὶ νομίμου κρατήσεως ἀνηλίκου, ἀποφασισθείσης δια τὴν ἐπιτήρησιν τῆς ἀνατροφῆς του, ἢ τὴν νόμιμον κράτησίν του ἵνα παραπεμφθῆ ἐνώπιον τῆς ἀρμοδίας ἀρχῆς

ε. εάν πρόκειται περὶ νομίμου κρατήσεως προσώπου, το ὁποῖο ἐνδέχεται να διαδόσῃ μολυσματικὴν ἀσθένεαν, ψυχοπαθοῦς, ἀλκοολικοῦ, τοξικομανοῦς ἢ πλάνητος

στ. εάν πρόκειται περὶ νομίμου συλλήψεως ἢ κρατήσεως ἀτόμου ἐπὶ σκοπῷ ὅπως ἐμποδισθῆ ἀπὸ τυ να εἰσέλθῃ παρανόμως ἐν τῇ χώρᾳ, ἢ ἐναντίον τοῦ ὁποῖου ἐκκρεμεί διαδικασία ἀπελάσεως ἢ ἐκδόσεως.

2. Παν συλληφθὲν πρόσωπον δέον να πληροφορηθῆ κατὰ το δυνατόν συντομώτερον και εις γλῶσσαν τὴν ὁποῖαν ἐννοεῖ, τοὺς λόγους τῆς συλλήψεώς του ὡς και πᾶσαν διατυπωμένην ἐναντίον τοῦ κατηγορίαν.

3 Παν πρόσωπον συλληφθὲν ἢ κρατηθὲν, ὑπὸ τας προβλεπομένας ἐν παραγράφῳ 1γ τοῦ παρόντος ἀρθροῦ συνθήκας οφείλει να παραπεμφθῆ συντόμως ἐνώπιον δικαστοῦ ἢ ἐτέρου δικαστικοῦ λειτουργοῦ νομίμως ἐντεταλμένου ὅπως ἐκτελή δικαστικὰ καθήκοντα, ἔχει δε το δικαίωμα να δικασθῆ ἐντὸς λογικῆς προθεσμίας ἢ ἀπολυθῆ κατὰ τὴν διαδικασίαν. Ἡ ἀπόλυσις δύναται να ἐξαρτηθῆ ἀπὸ ἐγγύησιν ἐξασφαλίζουσαν τὴν παράστασιν τοῦ ἐνδιαφερομένου εις τὴν δικάσιμον.

4 Παν πρόσωπον στερούμενον τῆς ελευθερίας τοῦ συνετεία συλλήψεως ἢ κρατήσεως ἔχει δικαίωμα προσφυγῆς ἐνώπιον δικαστηρίου, ἵνα τοῦτο ἀποφασίσῃ ἐντὸς βραχείας προθεσμίας ἐπὶ τοῦ νομίμου τῆς κρατήσεώς του και διατάξῃ τὴν ἀπόλυσίν του ἐν περιπτώσει παρανόμου κρατήσεως.

5 Παν πρόσωπον θύμα συλλήψεως ἢ κρατήσεως ὑπὸ συνθήκας ἀντιθέτους πρὸς τας ἀνωτέρω διατάξεις, ἔχει δικαίωμα ἐπανορθώσεως».

Εφόσον ο Χάρτης ἐφαρμόζεται στο πλαίσιο τῆς Ἐνωσης, τα κατὰ το ἀρθρο 6 δικαιώματα θα πρέπει να γίνονται ἰδίως σεβαστά ὅταν, σύμφωνα με τὸν Τίτλο VI τῆς Συνθήκης για τὴν Ἐυρωπαϊκὴ Ἐνωση, ἡ Ἐνωση ἐκδίδει ἀποφάσεις-πλάισια για τὸν καθορισμὸ τῶν ἐλαχίστων κοινῶν διατάξεων ὅσον ἀφορὰ το χαρακτηρισμὸ τῶν ἐγκλημάτων και για τῆς ποινές.

Άρθρο 7

Σεβασμὸς τῆς ἰδιωτικῆς και οἰκογενειακῆς ζωῆς

Κάθε πρόσωπο ἔχει δικαίωμα στο σεβασμὸ τῆς ἰδιωτικῆς και οἰκογενειακῆς

ζωής του, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του.

Επεξήγηση.

Τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο άρθρο 7 αντιστοιχούν στα προβλεπόμενα στο άρθρο 8 της ΕΣΑΔ. Για να ληφθεί υπόψη η εξέλιξη της τεχνολογίας η λέξη «αλληλογραφία» έχει αντικατασταθεί από την λέξη «επικοινωνίες».

Σύμφωνα με το άρθρο 52, παράγραφος 3, το δικαίωμα αυτό έχει την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με το αντίστοιχο άρθρο της ΕΣΑΔ. Ως εκ τούτου οι περιορισμοί που μπορούν να τους επιβληθούν συννόμως είναι οι ίδιοι με εκείνους που επιτρέπονται στο πλαίσιο του εν λόγω άρθρου 8:

«1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του.
2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξη επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αύτη προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μιαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, η την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων».

Άρθρο 8

Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν.
2. Η επεξεργασία αυτών των δεδομένων πρέπει να γίνεται νομίμως, για καθορισμένους σκοπούς και με βάση τη συγκατάθεση του ενδιαφερομένου ή για άλλους θεμιτούς λόγους που προβλέπονται από το νόμο. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να έχει πρόσβαση στα συλλεγόμενα δεδομένα που το αφορούν και να επιτυγχάνει τη διόρθωσή τους.
3. Ο σεβασμός των κανόνων αυτών υπόκειται στον έλεγχο ανεξάρτητης αρχής.

Επεξήγηση.

Το παρόν άρθρο βασίζεται στο άρθρο 286 της Συνθήκης ΕΚ και στην οδηγία 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και με την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ αριθμ. L281 της 23.11.95), καθώς και στο άρθρο 8 της ΕΣΑΔ και στην Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των προσώπων έναντι της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα της 28ης Ιανουαρίου 1982, η οποία έχει κυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη. Το δικαίωμα προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ασκείται υπό τους όρους που προβλέπονται από την προαναφερθείσα οδηγία μπορεί να περιοριστεί υπό τους όρους του άρθρου 52 του Χάρτη.

Άρθρο 9

Δικαίωμα γάμου και δικαίωμα ίδρυσης οικογένειας

Το δικαίωμα γάμου και το δικαίωμα ίδρυσης οικογένειας διασφαλίζονται σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες που διέπουν την άσκησή τους.

Επεξήγηση.

Το άρθρο αυτό βασίζεται στο άρθρο 12 της ΕΣΑΔ, το οποίο έχει ως εξής: «Άμα τη συμπληρώσει ηλικίας γάμου, ο ανήρ και η γυναίκα έχουν το δικαίωμα να συνέρχονται εις γάμον και ιδρύωσιν οικογένειαν συμφώνως προς τους διέποντας το δικαίωμα τούτο εθνικούς νόμους». Η διατύπωση του εν λόγω δικαιώματος εκσυγχρονίσθηκε ούτως ώστε να καλύπτει τις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι εθνικές νομοθεσίες αναγνωρίζουν άλλους τρόπους ίδρυσης οικογένειας πλην του γάμου. Το άρθρο αυτό δεν απαγορεύει ούτε επιβάλλει την αναγνώριση ως γάμου των ενώσεων μεταξύ προσώπων του ίδιου φύλου. Το εν λόγω δικαίωμα προσομοιάζει επομένως στο δικαίωμα που προβλέπονται από την ΕΣΑΔ, αλλά η εμπέλειά του ενδέχεται να είναι ευρύτερη, οσάκις προβλέπεται από την εθνική νομοθεσία.

Άρθρο 10

Ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας. Το δικαίωμα αυτό συνεπάγεται την ελευθερία μεταβολής θρησκευματος ή πεποιθήσεων καθώς και την ελευθερία εκδήλωσης του θρησκευματος ή των πεποιθήσεών του, ατομικά ή συλλογικά, δημοσία ή κατ' ιδίαν, με τη λατρεία, την εκπαίδευση, την άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων και τις τελετές.
2. Το δικαίωμα αντίρρησης συνειδήσεως αναγνωρίζεται σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες που διέπουν την άσκηση του.

Επεξήγηση.

Το δικαίωμα που διασφαλίζεται στην παράγραφο 1 αντιστοιχεί στο δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο άρθρο 9 της ΕΣΑΔ και, σύμφωνα με το άρθρο 52, παραγ. 3, έχει την ίδια έννοια και την ίδια εμπέλεια με αυτό. Οι περιορισμοί πρέπει ως εκ τούτου να γίνονται εντός των πλαισίων της παραγ. 2 του εν λόγω άρθρου 9, η οποία έχει ως εξής: «Η ελευθερία εκδήλωσης της θρησκείας ή των πεποιθήσεων δεν επιτρέπεται να αποτελέσει αντικείμενο ετέρων περιορισμών πέραν των προβλεπομένων υπό του νόμου και αποτελούντων αναγκαία μέτρα, εν δημοκρατική κοινωνία, δια την δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της δημοσίας τάξεως, υγείας και ηθικής, ή την προάσπισιν των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων».

Το δικαίωμα που διασφαλίζεται στην παράγραφο 2 αντιστοιχεί στις εθνικές συνταγματικές παραδόσεις και στην εξέλιξη των εθνικών νομοθεσιών ως προς το σημείο αυτό.

Άρθρο 11

Ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την ανάμειξη δημοσίων αρχών και αδιακρίτως συνόρων.
2. Η ελευθερία των μέσων μαζικής ενημέρωσης και η πολυφωνία τους είναι σεβαστές.

Επεξήγηση.

1. Το άρθρο 11 αντιστοιχεί στο άρθρο 10 ΕΣΑΔ, που έχει ως εξής: «1. Παν πρόσωπο έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο

περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων.

Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας.

2. Η άσκησις των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας, δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μετρα εν δημοκρατική κοινωνία δια την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας».

Κατ' εφαρμογή της παραγράφου 3 του άρθρου 52, το δικαίωμα αυτό έχει την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με το δικαίωμα που κατοχυρώνεται στην ΕΣΑΔ.

Οι περιορισμοί που μπορούν να επιβληθούν σε αυτό δεν μπορούν επομένως να υπερβαίνουν τους προβλεπομένους στην παράγραφο 2 του άρθρου 10, με την επιφύλαξη των περιορισμών τους οποίους μπορεί να επιφέρει το κοινοτικό δίκαιο περί ανταγωνισμού στην ευχέρεια των κρατών μελών να εγκαθιδρύσουν τα καθεστώτα εκδόσεως αδειών λειτουργίας που προβλέπονται στο άρθρο 10 παρ. 1, τρίτη φράση της ΕΣΑΔ.

2. Η παράγραφος 2 του άρθρου αυτού διευκρινίζει τις συνέπειες της παραγράφου 1 όσον αφορά την ελευθερία των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Στηρίζεται κυρίως στην νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την τηλεόραση ιδίως στην υπόθεση C-288/89 (απόφαση της 25ης Ιουλίου 1991. *Stichting Collectieve Antennevoorziening Gouda e.a.*, Συλλ. 1991 - σελ. 1-4007) και στο πρωτόκολλο για το σύστημα δημόσιας ραδιοτηλεόρασης στα κράτη μέλη, το οποίο προσαρτήθηκε στη συνθήκη ΕΚ καθώς επίσης και στην οδηγία 89/552/ΕΚ του Συμβουλίου (βλέπε ιδίως την αιτιολογική σκέψη 17ε).

Άρθρο 12

Ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία του συνέρχεσθαι ειρηνικώς και στην ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι σε όλα τα επίπεδα, ιδίως στον πολιτικό και το συνδικαλιστικό τομέα καθώς και στους τομείς που αναφέρονται στον πολίτη, πράγμα που συνεπάγεται το δικαίωμα κάθε προσώπου να ιδρύει με άλλους συνδικαλιστικές ενώσεις και να προσχωρεί σ' αυτές για την υπεράσπιση των συμφερόντων του.

2. Τα πολιτικά κόμματα, στο επίπεδο της Ένωσης, συμβάλλουν στην έκφραση της πολιτικής βούλησης των πολιτών της Ένωσης.

Επεξήγηση.

1. Οι διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου αυτού αντιστοιχούν στις διατάξεις του άρθρου 11 της ΕΣΑΔ το οποίο έχει ως εξής: «1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν του συνέρχεσθαι ειρηνικώς και εις την ελευθερίαν συνεταιρισμού συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος ιδρύσεως μετ' άλλων συνδικάτων και προσχωρήσεως εις συνδικάτα επί σκοπώ

προασπίσεως των συμφερόντων του. 2. Η άσκησης των δικαιωμάτων τούτων δεν επιτρέπεται να υπαχθή εις ετέρους περιορισμούς πέραν των υπό του νόμου προβλεπομένων και αποτελούντων αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία, δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας και της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων. Το παρόν άρθρον δεν απαγορεύει την επιβολήν νομίμων περιορισμών εις την άσκησιν των δικαιωμάτων τούτων υπό μελών των ενόπλων δυνάμεων, της αστυνομίας ή των διοικητικών υπηρεσιών του Κράτους». Οι διατάξεις της παραγρ. 1 του παρόντος άρθρου 12 έχουν την ίδια έννοια με τις διατάξεις της ΕΣΑΔ, αλλά η εμβέλειά τους είναι ευρύτερη, δεδομένου ότι μπορούν να εφαρμοσθούν σε όλα τα επίπεδα, συμπεριλαμβανομένου του ευρωπαϊκού επιπέδου. Σύμφωνα με το άρθρο 52, παρ. 3 του Χάρτη οι περιορισμοί του δικαιώματος αυτού δεν δύνανται να υπερβαίνουν αυτούς που θεωρούνται ως νόμιμοι δυνάμει της παραγράφου 2 του άρθρου 11 της ΕΣΑΔ. 2. Αυτό το δικαίωμα θεμελιώνεται επίσης στο άρθρο 11 του Κοινοτικού Χάρτη των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζόμενων. 3. Η παρ. 2 του παρόντος άρθρου αντιστοιχεί στο άρθρο 191 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Άρθρο 13

Ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης

Η τέχνη και η επιστημονική έρευνα είναι ελεύθερες. Η ακαδημαϊκή ελευθερία είναι σεβαστή.

Επεξήγηση.

Το δικαίωμα αυτό συνάγεται πρωτίστως από τις ελευθερίες σκέψης και έκφρασης. Ασκείται στα πλαίσια του άρθρου 1 και μπορεί να υπαχθεί στους περιορισμούς που επιτρέπονται από το άρθρο 10 της ΕΣΑΔ.

Άρθρο 14

Δικαίωμα εκπαίδευσης

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση και στην πρόσβαση στην επαγγελματική και συνεχή κατάρτιση.

2. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ευχέρεια δωρεάν παρακολούθησης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

3. Η ελευθερία ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με σεβασμό των δημοκρατικών αρχών καθώς και το δικαίωμα των γονέων να εξασφαλίζουν την εκπαίδευση και τη μόρφωση των τέκνων τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές, φιλοσοφικές και παιδαγωγικές πεποιθήσεις τους, γίνονται σεβαστά σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες που διέπουν την άσκησή τους.

Επεξήγηση.

1. Το άρθρο αυτό εμπνέεται τόσο από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών όσο και από το άρθρο 2 του πρόσθετου πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔ, που έχει ως εξής: «Ουδείς δύναται να στερηθή του δικαιώματος όπως εκπαιδευθή. Παν Κράτος εν τη ασκήσει των αναλαμβανομένων υπ' αυτού καθηκόντων επί του πεδίου της μορφώσεως και της εκπαιδεύσεως θα σέβεται το δικαίωμα των γονέων όπως εξασφαλίσωσι την μόρφωσιν και εκπαίδευσιν ταύτην συμφώνως προς τας ιδίας αυτών θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις».

Κρίθηκε σκόπιμο να επεκταθεί το δικαίωμα αυτό στην επαγγελματική και συνεχή κατάρτιση (βλέπε σημείο 15 του Κοινοτικού Χάρτη των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων και άρθρο 10 του Κοινωνικού Χάρτη) καθώς και να προστεθεί η αρχή του δωρεάν χαρακτήρα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Όπως έχει διατυπωθεί η αρχή αυτή, συνεπάγεται απλώς ότι, όσον αφορά την υποχρεωτική εκπαίδευση, κάθε παιδί πρέπει να έχει τη δυνατότητα πρόσβασης σε εκπαιδευτικό ίδρυμα που παρέχει δωρεάν υπηρεσίες. Δεν επιβάλλει σε όλα τα ιδρύματα που παρέχουν υποχρεωτική εκπαίδευση, ιδίως δε τα ιδιωτικά, να προσφέρουν δωρεάν υπηρεσίες. Ούτε απαγορεύει ορισμένες μορφές διδασκαλίας να παρέχονται επι πληρωμή, εφόσον το κράτος λαμβάνει μέτρα για να χορηγήσει οικονομική αντιστάθμιση. Στο βαθμό που ο Χάρτης εφαρμόζεται στην Ένωση, αυτό σημαίνει ότι, στο πλαίσιο των πολιτικών της για την κατάρτιση, η Ένωση υποχρεούται να σέβεται το δωρεάν χαρακτήρα της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, χωρίς να δημιουργούνται βεβαίως κατά τον τρόπο αυτό νέες αρμοδιότητες. Όσον αφορά το δικαίωμα των γονέων, πρέπει να ερμηνεύεται σε σχέση με τις διατάξεις του άρθρου 24.

2. Η ελευθερία ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, δημοσίων ή ιδιωτικών, κατοχυρώνεται ως μορφή της επιχειρηματικής ελευθερίας, όμως περιορίζεται από το σεβασμό των δημοκρατικών αρχών και ασκείται σύμφωνα με τις διαδικασίες που ορίζουν οι εθνικές νομοθεσίες.

Άρθρο 15

Ελευθερία του επαγγέλματος και δικαίωμα προς εργασία

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να εργάζεται και να ασκεί το επάγγελμα, το οποίο επιλέγει ή αποδέχεται ελεύθερα.
2. Κάθε πολίτης της Ένωσης είναι ελεύθερος/η να αναζητεί απασχόληση, να εργάζεται, να εγκαθίσταται ή να παρέχει υπηρεσίες σε κάθε κράτος μέλος.
3. Οι υπήκοοι τρίτων χωρών που έχουν άδεια να εργάζονται στο έδαφος των κρατών μελών δικαιούνται συνθηκών εργασίας αντίστοιχων με εκείνες που απολαύουν οι πολίτες της Ένωσης.

Επεξήγηση.

Η ελευθερία του επαγγέλματος που κατοχυρώνεται στην πρώτη παράγραφο, του άρθρου 15 αναγνωρίζεται στη νομολογία του Δικαστηρίου (βλ. μεταξύ άλλων τις αποφάσεις της 14ης Μαΐου 1974, υποθ. 4/73, Nold, Συλλ. 1974, σ. 491, αριθ. 12-14, της 13ης Δεκεμβρίου 1979, υποθ. 44/99, Hauer, Συλλ. 1979, σ. 3727, της 8ης Οκτωβρίου 1986, υποθ. 234/85, Keller, Συλλ. 1986, 2897, αριθ. 8).

Η παράγραφος αυτή εμπνέεται επίσης από το άρθρο 1 παρ. 2 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη ο οποίος υπεγράφη στις 18 Οκτωβρίου 1961, και έχει κυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη καθώς και από το σημείο 4 του Κοινοτικού Χάρτη των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων της 9ης Δεκεμβρίου 1989. Η έκφραση «συνθήκες εργασίας» πρέπει να εννοηθεί όπως στο άρθρο 140 της συνθήκης ΕΚ.

Η δεύτερη παράγραφος προβλέπει τις τρεις ελευθερίες που κατοχυρώνονται στα άρθρα 39, 43 και 49 και επομ. της συνθήκης ΕΚ, δηλαδή την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, την ελευθερία εγκατάστασης και την ελευθερία παροχής υπηρεσιών.

Η τρίτη παράγραφος βασίζεται στο άρθρο 137 (3) τέταρτο εδάφιο της ΣΕΚ καθώς και στο άρθρο 19 αριθ. 4 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, ο οποίος υπεγράφη στις 18 Οκτωβρίου 1961 και κυρώθηκε από όλα τα κράτη μέλη, εφαρμόζεται επομένως το άρθρο 52, παράγραφος 2 του Χάρτη. Το θέμα της πρόσληψης ναυτών που έχουν την ιθαγένεια τρίτων κρατών στα πληρώματα πλοίων που φέρουν τη σημαία κράτους μέλους της Ένωσης ρυθμίζεται από το κοινοτικό δίκαιο και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

Άρθρο 16

Επιχειρηματική ελευθερία

Η επιχειρηματική ελευθερία αναγνωρίζεται σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

Επεξήγηση.

Το άρθρο αυτό βασίζεται στη νομολογία του Δικαστηρίου το οποίο έχει αναγνωρίσει την ελευθερία άσκησης οικονομικής ή εμπορικής δραστηριότητας (βλ. τις αποφάσεις της 14ης Μαΐου 1974, υποθ. 4.73, Nold, Συλλ. 1974, 49, αριθ. 14 και της 27ης Σεπτεμβρίου 1979, υποθ. 230-78, SPA Eridania et a., Συλλ. 1979, 2749, αριθ. 20 και 31) και την ελευθερία των συμβάσεων (βλ. μεταξύ άλλων, καθώς και τις αποφάσεις “Sukkerfabriken Nykoebing”, υποθ. 151/78, Συλλ. 1979, 1, αριθ. 19, 5 Οκτωβρίου 1999, Ισπανία κατά της Επιτροπής, C - 240/97 [δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη] αριθ.99) καθώς και στο άρθρο 4 (1) και (2) ΣΕΚ το οποίο αναγνωρίζει την ελευθερία ανταγωνισμού. Το δικαίωμα αυτό ασκείται βεβαίως τηρουμένου του κοινοτικού δικαίου και των εθνικών νομοθεσιών. Μπορεί να υπόκειται στους περιορισμούς που προβλέπονται στο άρθρο 52, παρ. 1 του Χάρτη.

Άρθρο 17

Δικαίωμα ιδιοκτησίας

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να είναι κύριος των νομίμως κτηθέντων αγαθών του, να τα χρησιμοποιεί, να τα διαθέτει και να τα κληροδοτεί. Κανείς δεν μπορεί να στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνον για λόγους δημόσιας ωφέλειας, στις περιπτώσεις και υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στο νόμο και έναντι δίκαιης και έγκαιρης αποζημίωσης για την απώλειά της. Η χρήση των αγαθών μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς από το νόμο, εφόσον αυτό είναι αναγκαίο προς το γενικό συμφέρον.

2. Η πνευματική ιδιοκτησία προστατεύεται.

Επεξήγηση.

Το άρθρο αυτό αντιστοιχεί στο άρθρο 1 του πρόσθετου πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔ: «Παν φυσικόν ή νομικόν πρόσωπον δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. Ουδείς δύναται να στερηθή της ιδιοκτησίας αυτού ειμή δια λόγους δημοσίας ωφελείας και υπό τους προβλεπομένους υπό του νόμου και των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου όρους.

Αι προαναφερόμεναι διατάξεις δεν θίγουσι το δικαίωμα παντός Κράτους όπως θέση εν ισχύι Νόμους ους ήθελε κρίνει αναγκαίον προς ρύθμισιν της χρήσεως αγαθών συμφώνως προς το δημόσιον συμφέρον ή προς εξασφάλισιν της καταβολής φόρων ή άλλων εισφορών ή προστίμων».

Πρόκειται για θεμελιώδη αρχή που είναι κοινή σε όλα τα εθνικά συντάγματα. Έχει κατοχυρωθεί παγίως από τη νομολογία του Δικαστηρίου και κατά κύριο λόγο στην απόφαση Hauer (13 Δεκεμβρίου 1979, Συλλ. 1979, σ. 3727).

Η διατύπωση εκσυγχρονίστηκε, αλλά σύμφωνα με το άρθρο 52, παρ. 3 το δικαίωμα αυτό έχει την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με το δικαίωμα που κατοχυρώνεται στην ΕΣΑΔ και δεν επιτρέπεται η υπέρβαση των περιορισμών που προβλέπονται σε αυτήν.

Λόγω της αυξανόμενης σημασίας της, και του παράγωγου κοινοτικού δικαίου, γίνεται ρητή αναφορά στην παράγραφο 2, στην προστασία της διανοητικής ιδιοκτησίας, η οποία αποτελεί μία από τις πτυχές του δικαιώματος ιδιοκτησίας. Η διανοητική ιδιοκτησία καλύπτει, πέραν της λογοτεχνικής και καλλιτεχνικής ιδιοκτησίας, το δικαίωμα ευρεσιτεχνίας και σημάτων καθώς και τα συγγενικά δικαιώματα. Οι διασφαλίσεις που προβλέπονται στην παράγραφο 1 εφαρμόζονται καταλλήλως στην διανοητική ιδιοκτησία.

Άρθρο 18

Δικαίωμα ασύλου

Το δικαίωμα ασύλου διασφαλίζεται τηρουμένων των κανόνων της Σύμβασης της Γενεύης της 28ης Ιουλίου 1951 και του Πρωτοκόλλου της 31ης Ιανουαρίου 1967 σχετικά με το καθεστώς των προσφύγων και σύμφωνα με τη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Επεξήγηση.

Το κείμενο του άρθρου βασίζεται στο άρθρο 63 ΕΚ το οποίο επιβάλλει στην Ένωση την τήρηση της Σύμβασης της Γενεύης για τους πρόσφυγες. Είναι αναγκαία η παραπομπή στις διατάξεις των πρωτοκόλλων σχετικά με το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιρλανδία που είναι προσαρτησμένα στη συνθήκη του Άμστερνταμ καθώς και με τη Δανία, για να προσδιορισθεί σε ποιο βαθμό τα εν λόγω κράτη μέλη εφαρμόζουν το κοινοτικό δίκαιο εν προκειμένω και σε ποιο βαθμό το εν λόγω άρθρο εφαρμόζεται σε αυτά τα κράτη μέλη. Το άρθρο αυτό τηρεί το πρωτόκολλο σχετικά με το άσυλο, το οποίο είναι προσαρτημένο στην συνθήκη ΕΚ.

Άρθρο 19

Προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, απέλασης και έκδοσης

1. Απαγορεύονται οι συλλογικές απελάσεις.
2. Κανείς δεν μπορεί να απομακρυνθεί, να απελαθεί ή να εκδοθεί προς κράτος όπου διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση.

Επεξήγηση.

Η παράγραφος 1 του άρθρου αυτού έχει την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με το άρθρο 4 του πρόσθετου πρωτοκόλλου αριθ. 4 της ΕΣΑΔ όσον αφορά τις συλλογικές απελάσεις. Στόχος της είναι να εξασφαλισθεί ότι κάθε απόφαση θα βασίζεται σε ειδική εξέταση και ότι δεν θα είναι δυνατόν να αποφασίζεται με ενιαίο μέτρο η απέλαση όλων των προσώπων που έχουν την ιθαγένεια συγκεκριμένου κράτους (βλέπε επίσης το άρθρο 13 του Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα).

Η παράγραφος 2 ενσωματώνει τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όσον αφορά το άρθρο 3 της ΕΣΑΔ (βλ. Ahmed κατά Αυστρίας, απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 1996, VI -2206 και Soering, απόφαση της 7ης Ιουλίου 1989).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ - ΙΣΟΤΗΤΑ

Άρθρο 1

Ισότητα έναντι του νόμου

Όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι έναντι του νόμου.

Επεξήγηση.

Το άρθρο αυτό αντιστοιχεί στην αρχή, η οποία είναι εγγεγραμμένη σε όλα τα ευρωπαϊκά συντάγματα και την οποία το Δικαστήριο έκρινε ως θεμελιώδη αρχή του κοινοτικού δικαίου (απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1984, *Racke*, υπόθεση 283/83, Συλλ. 1984, σ. 3791, απόφαση της 17ης Απριλίου 1997, C - 15/95, *EARL*, Συλλ. 1997. 1-1961 και απόφαση της 13ης Απριλίου 2000, C - 292/97, *Karlsson*, δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη).

Άρθρο 21

Απαγόρευση διακρίσεων

1. Απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

2. Απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγενείας, εντός του πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και με επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων των εν λόγω Συνθηκών.

Επεξήγηση.

Η παράγραφος 1 πηγάζει από το άρθρο 13 της συνθήκης ΕΚ και το άρθρο 14 της ΕΣΑΔ καθώς και από το άρθρο 11 της σύμβασης για τα δικαιώματα του ανθρώπου και τη βιοϊατρική όσον αφορά τη γενετική κληρονομιά. Εφόσον συμπίπτει με το άρθρο 14 της ΕΣΑΔ, εφαρμόζεται σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο.

Η παράγραφος 2 αντιστοιχεί στο άρθρο 12 της Συνθήκης ΕΚ και πρέπει να εφαρμόζεται σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο.

Άρθρο 22

Πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία

Η Ένωση σέβεται την πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία.

Επεξήγηση.

Το άρθρο αυτό βασίζεται στο άρθρο 6 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και στα άρθρα 151 παρ. 1 και 4 της συνθήκης ΕΚ σχετικά με τον πολιτισμό. Εμπνέεται επίσης από τη δήλωση αριθ. 11 στην τελική πράξη της συνθήκης του Άμστερνταμ για το καθεστώς των εκκλησιών και των μη ομολογιακών οργανώσεων.

Άρθρο 23

Ισότητα ανδρών και γυναικών

Η ισότητα ανδρών και γυναικών πρέπει να εξασφαλίζεται σε όλους τους τομείς, μεταξύ άλλων στην απασχόληση, την εργασία και τις αποδοχές. Η

αρχή της ισότητας δεν αποκλείει τη διατήρηση ή τη θέσπιση μέτρων που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα υπέρ του υποεκπροσωπούμενου φύλου.

Επεξήγηση.

Το εδάφιο 1 του παρόντος άρθρου βασίζεται στα άρθρα 2 και 3, παράγραφος 2 της συνθήκης ΕΚ τα οποία επιβάλλουν ως στόχο στην Κοινότητα την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών και στο άρθρο 141 παρ. 3 της συνθήκης ΕΚ.

Εμπνέεται από το άρθρο 20 του αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη της 3.5.1996 και από το σημείο 16 του Κοινοτικού Χάρτη των δικαιωμάτων των εργαζόμενων.

Βασίζεται επίσης στο άρθρο 141 παράγραφος 3 της συνθήκης ΕΚ και στο άρθρο 2 παράγραφος 4 της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση, και τις συνθήκες εργασίας.

Η παράγραφος 2 επαναδιατυπώνει με πιο σύντομο τρόπο το άρθρο 141 παράγραφος 4 της συνθήκης ΕΚ σύμφωνα με το οποίο η αρχή ίσης μεταχείρισης δεν αποκλείει τη διατήρηση ή τη θέσπιση μέτρων σχετικά με ειδικά πλεονεκτήματα προς διευκόλυνση της άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας από το υποεκπροσωπούμενο φύλο ή προς πρόληψη ή αντιστάθμιση μειονεκτημάτων στην επαγγελματική σταδιοδρομία. Σύμφωνα με το άρθρο 51, παράγραφος 2, η παρούσα παράγραφος δεν τροποποιεί το άρθρο 141 παράγραφος 4 της συνθήκης ΕΚ.

Άρθρο 24

Δικαιώματα του παιδιού

1. Τα παιδιά έχουν δικαίωμα στην προστασία και τη φροντίδα που απαιτούνται για την καλή διαβίωσή τους. Τα παιδιά μπορούν να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους. Η γνώμη τους σχετικά με ζητήματα που τα αφορούν λαμβάνεται υπόψη σε συνάρτηση με την ηλικία και την ωριμότητά τους.

2. Σε όλες τις πράξεις που αφορούν τα παιδιά, είτε επιχειρούνται από δημόσιες αρχές είτε από ιδιωτικούς οργανισμούς, πρωταρχική σημασία πρέπει να δίνεται στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού.

3. Κάθε παιδί έχει δικαίωμα να διατηρεί τακτικά προσωπικές σχέσεις και απευθείας επαφές με τους δύο γονείς του, εκτός εάν τούτο είναι αντίθετο προς το συμφέρον του.

Επεξήγηση.

Το παρόν άρθρο βασίζεται στην Σύμβαση της Νέας Υόρκης για τα δικαιώματα του παιδιού, η οποία υπεγράφη στις 20 Νοεμβρίου 1989 και έχει επικυρωθεί από όλα τα κράτη μέλη, ιδίως δε στα άρθρα 3, 9, 12 και 13 της εν λόγω Σύμβασης.

Άρθρο 25

Δικαιώματα των ηλικιωμένων

Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ηλικιωμένων προσώπων να διάγουν μια αξιοπρεπή και ανεξάρτητη ζωή και να συμμετέχουν στον κοινωνικό και πολιτιστικό βίο.

Άρθρο 26

Ενταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες

Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ατόμων με ειδικές ανάγκες να επωφελούνται μέτρων που θα τους εξασφαλίζουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή στον κοινοτικό βίο.

Επεξήγηση.

Η αρχή που περιέχεται στο παρόν άρθρο στηρίζεται στο άρθρο 15 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη και εμπνέεται επίσης από το άρθρο 23 του αναθεωρημένου Κοινωνικού Χάρτη και το σημείο 26 του Κοινοτικού Χάρτη των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζόμενων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV - ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ

Άρθρο 27

Δικαίωμα των εργαζομένων

στην ενημέρωση και τη διαβούλευση στο πλαίσιο της επιχείρησης

Εξασφαλίζεται στους εργαζομένους ή τους εκπροσώπους τους, στα ενδεδειγμένα επίπεδα, εγκαίρως ενημέρωση και διαβούλευση, στις περιπτώσεις και υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται από το κοινοτικό δίκαιο και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

Επεξήγηση.

Το παρόν άρθρο περιέχεται από τον αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (άρθρο 21) και τον Κοινοτικό Χάρτη των δικαιωμάτων των εργαζομένων (σημεία 17 και 18).

Εφαρμόζεται υπό τους όρους που προβλέπονται από το κοινοτικό δίκαιο και τα εθνικά δίκαια.

Η αναφορά στα ενδεδειγμένα επίπεδα παραπέμπει στα επίπεδα που προβλέπονται από το κοινοτικό δίκαιο ή από το εθνικό δίκαιο και εθνικές πρακτικές, πράγμα που μπορεί να περιλαμβάνει το ευρωπαϊκό επίπεδο, εφόσον προβλέπεται από την κοινοτική νομοθεσία.

Το κοινοτικό κεκτημένο στον τομέα αυτό είναι σημαντικό: άρθρα 138 και 139 της συνθήκης ΕΚ, οδηγίες 98/59/ΕΚ (συλλογικές απολύσεις), 77/187/ΕΟΚ (μετεγκατάσταση των επιχειρήσεων) και 94/45/ΕΚ (ευρωπαϊκές επιτροπές επιχειρήσεων).

Άρθρο 28

Δικαίωμα διαπραγμάτευσης και συλλογικών δράσεων

Οι εργαζόμενοι και οι εργοδότες, ή οι αντίστοιχες οργανώσεις τους, έχουν, σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές, δικαίωμα να διαπραγματεύονται και να συνάπτουν συλλογικές συμβάσεις στα ενδεδειγμένα επίπεδα καθώς και να προσφεύγουν, σε περίπτωση σύγκρουσης συμφερόντων, σε συλλογικές δράσεις για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους, συμπεριλαμβανομένης της απεργίας.

Επεξήγηση.

Το παρόν άρθρο βασίζεται στο άρθρο 6 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη καθώς και στον Κοινοτικό Χάρτη των Θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων (σημεία 12 έως 14). Το δικαίωμα συλλογικής δράσης έχει

αναγνωρισθεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των δικαιωμάτων του ανθρώπου ως ένα από τα στοιχεία του συνδικαλιστικού δικαιώματος που ορίζεται στο άρθρο 11 της ΕΣΑΔ. Όσον αφορά τα ενδεδειγμένα επίπεδα τα οποία μπορεί να αφορούν τη συλλογική διαπραγμάτευση, βλέπε τις επεξηγήσεις του προηγούμενου άρθρου. Οι συλλογικές δράσεις, μεταξύ των οποίων και η απεργία εμπίπτουν στις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές, συμπεριλαμβανομένου και του κατά πόσον μπορούν να διεξαχθούν παράλληλα σε διάφορα κράτη μέλη.

Άρθρο 29

Δικαίωμα πρόσβασης στις υπηρεσίες ευρέσεως εργασίας

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα πρόσβασης σε δωρεάν υπηρεσίες ευρέσεως εργασίας.

Επεξήγηση.

Το παρόν άρθρο βασίζεται στο άρθρο 1 παρ. 3 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, καθώς και στο σημείο 13 του Κοινοτικού Χάρτη των Θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζόμενων.

Άρθρο 30

Προστασία σε περίπτωση αδικαιολόγητης απόλυσης

Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα προστασίας έναντι κάθε αδικαιολόγητης απόλυσης, σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

Επεξήγηση.

Το παρόν άρθρο εμπνέεται από το άρθρο 24 του αναθεωρημένου Κοινωνικού Χάρτη. Βλέπε επίσης τις οδηγίες 77/187 για την προστασία των δικαιωμάτων των εργαζόμενων σε περίπτωση μετεγκατάστασης των επιχειρήσεων, 80/987 για την προστασία των εργαζόμενων σε περίπτωση αφερεγγυότητας.

Άρθρο 31

Δίκαιες και πρόσφορες συνθήκες εργασίας

1. Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα σε υγιεινές, ασφαλείς και αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας.
2. Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα σε ένα όριο μέγιστης διάρκειας εργασίας, σε ημερήσιες και εβδομαδιαίες περιόδους ανάπαυσης καθώς και σε ετήσια περίοδο αμειβόμενων διακοπών.

Επεξήγηση.

1. Το άρθρο 31 βασίζεται στην οδηγία 89/391/ΕΟΚ σχετικά με την εφαρμογή μέτρων για την προώθηση της βελτίωσης της ασφάλειας και της υγείας των εργαζόμενων κατά την εργασία. Εμπνέεται επίσης από το άρθρο 3 του Κοινωνικού Χάρτη και από το σημείο 19 του Κοινοτικού Χάρτη των δικαιωμάτων των εργαζόμενων, καθώς και, όσον αφορά το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια κατά την εργασία από το άρθρο 26 του αναθεωρημένου Κοινωνικού Χάρτη. Η έκφραση «συνθήκες εργασίας» πρέπει να εννοηθεί όπως στο άρθρο 140 της συνθήκης ΕΚ.

2. Η παράγραφος 2 βασίζεται στην οδηγία 93/104/ΕΚ όσον αφορά ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας, καθώς και στο άρθρο 2 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη και στο σημείο 8 του Κοινοτικού Χάρτη των

δικαιωμάτων των εργαζόμενων.

Άρθρο 32

Απαγόρευση της εργασίας των παιδιών και προστασία των νέων στην εργασία

Η εργασία των παιδιών απαγορεύεται. Η ελάχιστη ηλικία για την ανάληψη εργασίας δεν μπορεί να είναι μικρότερη από την ηλικία κατά την οποία λήγει η υποχρεωτική σχολική φοίτηση, υπό την επιφύλαξη ευνοϊκότερων κανόνων για τους νέους και εξαιρέσει περιορισμένων παρεκκλίσεων.

Οι νέοι που εργάζονται πρέπει να απολαύουν συνθηκών εργασίας προσαρμοσμένων στην ηλικία τους και να προστατεύονται από την οικονομική εκμετάλλευση ή από οποιαδήποτε εργασία που θα μπορούσε να βλάψει την ασφάλειά τους, την υγεία τους, τη σωματική, πνευματική, ηθική ή κοινωνική ανάπτυξή τους ή να θέσει σε κίνδυνο την εκπαίδευσή τους.

Επεξήγηση.

Το παρόν άρθρο βασίζεται στην οδηγία 94/33/ΕΚ σχετικά με την προστασία των νέων κατά την εργασία, καθώς και στο άρθρο 7 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη και στα σημεία 20 έως 23 του Κοινοτικού Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των εργαζόμενων.

Άρθρο 33

Οικογενειακή ζωή και επαγγελματική ζωή

1. Η οικογένεια απολαμβάνει νομική, οικονομική και κοινωνική προστασία.
2. Κάθε πρόσωπο, προκειμένου να μπορεί να συνδυάζει την οικογενειακή με την επαγγελματική ζωή του, έχει δικαίωμα προστασίας από την απόλυση για λόγους που συνδέονται με τη μητρότητα καθώς και δικαίωμα αμειβόμενης άδειας μητρότητας και γονικής άδειας μετά τη γέννηση ή την υιοθεσία παιδιού.

Επεξήγηση.

Η παράγραφος 1 του άρθρου 33 βασίζεται στο άρθρο 16 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη. Η παράγραφος 2 εμπνέεται από την οδηγία 92/85/ΕΟΚ του Συμβουλίου σχετικά με την εφαρμογή μέτρων για την προώθηση της βελτίωσης της ασφάλειας και της υγείας των εγκύων, λεχώνων και γαλουχουσών εργαζομένων κατά την εργασία και από την οδηγία 96/34/ΕΚ σχετικά με την συμφωνία πλαίσιο για τη γονική άδεια η οποία έχει συναφθεί από την UNICE, τη CEEP και τη CES. Βασίζεται επίσης στο άρθρο 8 (προστασία της μητρότητας) του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη και εμπνέεται από το άρθρο 27 (δικαίωμα των εργαζομένων με οικογενειακές ευθύνες για παροχή ίσων ευκαιριών και ίση μεταχείριση), του αναθεωρημένου Κοινωνικού Χάρτη. Ο όρος «μητρότητα» καλύπτει την περίοδο από τη σύλληψη έως το θηλασμό.

Άρθρο 34

Κοινωνική ασφάλεια και κοινωνική αρωγή

1. Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα πρόσβασης στις παροχές κοινωνικής ασφάλειας και στις κοινωνικές υπηρεσίες που εξασφαλίζουν προστασία σε περιπτώσεις όπως η μητρότητα, η ασθένεια, το εργατικό ατύχημα, η εξάρτηση ή το γήρας καθώς και σε περίπτωση απώλειας της

απασχόλησης, σύμφωνα με τις λεπτομερέστερες διατάξεις που ορίζονται στο κοινοτικό δίκαιο και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

2. Κάθε πρόσωπο που διαμένει και διακινείται νομίμως εντός της Ένωσης έχει δικαίωμα στις παροχές κοινωνικής ασφάλειας και στα κοινωνικά πλεονεκτήματα, σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

3. Η Ένωση, προκειμένου να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός και η φτώχεια, αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα κοινωνικής αρωγής και στεγαστικής βοήθειας προς εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης σε όλους όσοι δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, σύμφωνα με τις λεπτομερέστερες διατάξεις που ορίζονται στο κοινοτικό δίκαιο και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

Επεξήγηση.

Η αρχή που προβλέπεται στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 34 βασίζεται στα άρθρα 137 και 140 της συνθήκης ΕΚ καθώς και στο άρθρο 12 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη και στο σημείο 10 του Κοινοτικού Χάρτη των δικαιωμάτων των εργαζόμενων. Πρέπει να γίνεται σεβαστή από την Ένωση κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων που διαθέτει δυνάμει του άρθρου 140 της συνθήκης για την ίδρυση της ΕΚ. Η μνεία των κοινωνικών υπηρεσιών αφορά τις περιπτώσεις κατά τις οποίες τέτοιες υπηρεσίες έχουν συσταθεί για να εξασφαλίζουν ορισμένες παροχές, αλλά ουδόλως σημαίνει ότι πρέπει να δημιουργούνται τέτοιες υπηρεσίες όταν δεν υπάρχουν. Η έκφραση «μητρότητα» πρέπει να εννοηθεί όπως στο προηγούμενο άρθρο. Η δεύτερη παράγραφος βασίζεται στο άρθρο 13 παρ. 4 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, καθώς και στο σημείο 2 του Κοινοτικού Χάρτη των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζόμενων και αντικατοπτρίζει τους κανόνες που απορρέουν εκ του κανονισμού 1408/71 και εκ του κανονισμού 1612/68. Η Τρίτη παράγραφος εμπνέεται από τα άρθρα 30 και 31 του αναθεωρημένου Κοινωνικού Χάρτη, καθώς και από το σημείο 10 του Κοινοτικού Χάρτη των δικαιωμάτων των εργαζόμενων. Πρέπει να τηρείται από την Ένωση στα πλαίσια των πολιτικών που βασίζονται στο άρθρο 137, παρ. 3 της συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και ιδίως στο τελευταίο του εδάφιο.

Άρθρο 35

Προστασία της υγείας

Κάθε πρόσωπο δικαιούται να έχει πρόσβαση στην πρόληψη σε θέματα υγείας και να απολαύει ιατρικής περίθαλψης, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζονται στις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές. Κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή όλων των πολιτικών και δράσεων της Ένωσης εξασφαλίζεται υψηλού επιπέδου προστασία της υγείας του ανθρώπου.

Επεξήγηση.

Οι αρχές που περιέχονται σε αυτό το άρθρο βασίζονται στο άρθρο 152 της συνθήκης ΕΚ, καθώς και στο άρθρο 11 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη. Η δεύτερη φράση του άρθρου αναπαράγει την παρ. 1 του άρθρου 152.

Άρθρο 36

Πρόσβαση στις υπηρεσίες γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος

Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται την πρόσβαση στις υπηρεσίες γενικού

οικονομικού ενδιαφέροντος, όπως αυτό προβλέπεται στις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές, σύμφωνα με τη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, προκειμένου να προαχθεί η κοινωνική και εδαφική συνοχή της Ένωσης.

Επεξήγηση.

Το παρόν άρθρο σέβεται πλήρως το άρθρο 16 της συνθήκης για την ίδρυση της ΕΚ και δεν δημιουργεί νέο δικαίωμα.

Θέτει απλώς την αρχή ότι η Ένωση σέβεται την πρόσβαση στις υπηρεσίες γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος που προβλέπεται στις εθνικές νομοθεσίες, εφόσον οι νομοθεσίες αυτές συνάδουν προς το κοινοτικό δίκαιο.

Άρθρο 37

Προστασία του περιβάλλοντος

Υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος και η βελτίωση της ποιότητάς του πρέπει να ενσωματώνονται στις πολιτικές της Ένωσης και να διασφαλίζονται σύμφωνα με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης.

Επεξήγηση.

Η αρχή που περιέχεται στο άρθρο αυτό βασίζεται στα άρθρα 2,6 και 174 της συνθήκης ΕΚ. Εμπνέεται επίσης από τις διατάξεις ορισμένων εθνικών συνταγμάτων.

Άρθρο 38

Προστασία του καταναλωτή

Οι πολιτικές της Ένωσης διασφαλίζουν υψηλό επίπεδο προστασίας του καταναλωτή.

Επεξήγηση.

Η αρχή που περιέχεται στο άρθρο αυτό βασίζεται στο άρθρο 153 της συνθήκης ΕΚ.

Άρθρο 39

Δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

1. Κάθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο κράτος μέλος κατοικίας του, υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους τού εν λόγω κράτους.

2. Τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εκλέγονται με άμεση και καθολική, ελεύθερη και μυστική ψηφοφορία.

Επεξήγηση.

Το άρθρο 39 εφαρμόζεται υπό τους όρους που προβλέπει η συνθήκη, σύμφωνα με το άρθρο 52 παρ. 3 του Χάρτη.

Στην πραγματικότητα, η παρ. 1 του άρθρου 39 αντιστοιχεί στο δικαίωμα που διασφαλίζεται στο άρθρο 19, παρ. 2 της συνθήκης ΕΚ και η παρ. 2 του εν λόγω άρθρου στο άρθρο 190 παρ. 1. Το άρθρο 190, παρ. 1 αναπαράγει τις βασικές αρχές του εκλογικού καθεστώτος ενός δημοκρατικού συστήματος.

Άρθρο 40

Δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές

Κάθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές στο κράτος μέλος κατοικίας του, υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους του εν λόγω κράτους.

Επεξήγηση.

Το άρθρο αυτό αντιστοιχεί στο δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο άρθρο 19, παρ. 1, της συνθήκης ΕΚ. Σύμφωνα με το άρθρο 52, παρ. 2, εφαρμόζεται υπό τους όρους που προβλέπει η Συνθήκη.

Άρθρο 41

Δικαίωμα χρηστής διοίκησης

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην αμερόληπτη, δίκαιη και εντός ευλόγου προθεσμίας εξέταση των υποθέσεών του από τα όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης.

2. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει ιδίως: το δικαίωμα κάθε προσώπου σε προηγούμενη ακρόαση προτού ληφθεί ατομικό μέτρο εις βάρος του, το δικαίωμα κάθε προσώπου να έχει πρόσβαση στο φάκελό του, τηρουμένων των νομίμων συμφερόντων της εμπιστευτικότητας και του επαγγελματικού και επιχειρηματικού απορρήτου, την υποχρέωση της διοίκησης να αιτιολογεί τις αποφάσεις της.

3. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην αποκατάσταση εκ μέρους της Κοινότητας της ζημίας που του προξένησαν τα όργανα ή οι υπάλληλοί της κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, σύμφωνα με τις γενικές αρχές που είναι κοινές στα δίκαια των κρατών μελών.

4. Κάθε πρόσωπο μπορεί να απευθύνεται στα όργανα της Ένωσης σε μία από τις γλώσσες των Συνθηκών και πρέπει να λαμβάνει απάντηση στην ίδια γλώσσα.

Επεξήγηση.

Το άρθρο 41 βασίζεται στην ύπαρξη Κοινότητας δικαίου και έχει αναπτυχθεί από την νομολογία στην οποία κατοχυρώνεται η αρχή της χρηστής διοίκησης (βλ. Μεταξύ άλλων την απόφαση του Δικαστηρίου της 31ης Μαρτίου 1992, C - 255/90 P. *Burban*, Συλλ. 1992, 1-2253, καθώς και τις αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 18ης Σεπτεμβρίου 1995, T - 167/94, *Nfille*, Συλλ. 1995, 11-2589, 9 Ιουλίου 1999. T- 231/97, *New Europe Consulting* κ.α. Συλλ. 11-2403. Οι εκφράσεις του δικαιώματος αυτού που περιέχονται στις δύο πρώτες παραγράφους απορρέουν από τη νομολογία (αποφάσεις του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 1987, υποθ. 222/86, *Heylens*, Συλλ. 1987, αριθ. 15, της 18ης Οκτωβρίου 1989, υποθ. 374/87, *Okrem*, Συλλ. 1989, 3283 της 21ης Νοεμβρίου 1991, C - 269/90 *TU München*, Συλλ. 1991, 1-5469, και αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 6ης Δεκεμβρίου 1994, T - 450/93, *Lisrestal*, Συλλ. 1994, 11-1177, της 18ης Σεπτεμβρίου 1995, T - 167/94 *Nfille*, Συλλ. 1995, II -258) και, όσον αφορά την υποχρέωση αιτιολόγησης από το άρθρο 253 της συνθήκης ΕΚ. Η παράγραφος 3 αναπαράγει το δικαίωμα που διασφαλίζεται στο άρθρο 288 της συνθήκης ΕΚ.

Η παράγραφος 4 αναπαράγει το δικαίωμα που διασφαλίζεται στο άρθρο 21, τρίτο εδάφιο της συνθήκης ΕΚ.

Σύμφωνα με το άρθρο 52, παρ. 2, τα δικαιώματα αυτά ασκούνται υπό τους όρους και εντός των ορίων που προβλέπονται από τις συνθήκες. Το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής, το οποίο αποτελεί σημαντική πτυχή αυτού του θέματος διασφαλίζεται στο άρθρο 47 του παρόντος Χάρτη.

Άρθρο 42

Δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα

Κάθε πολίτης της Ένωσης ή κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που κατοικεί ή έχει την καταστατική έδρα του σε ένα κράτος μέλος έχει δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής.

Επεξήγηση.

Το δικαίωμα που διασφαλίζεται σε αυτό το άρθρο είναι το δικαίωμα που διασφαλίζεται στο άρθρο 255 της συνθήκης ΕΚ. Σύμφωνα με το άρθρο 52, παρ. 2, ασκείται υπό τους όρους που προβλέπει η συνθήκη.

Άρθρο 43

Διαμεσολαβητής

Κάθε πολίτης της Ένωσης ή κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που κατοικεί ή έχει την καταστατική έδρα του σε κράτος μέλος, έχει δικαίωμα να προσφεύγει στο Διαμεσολαβητή της Ένωσης, σχετικά με περιπτώσεις κακής διοίκησης στο πλαίσιο της δράσης των κοινοτικών οργάνων ή οργανισμών, με εξαίρεση το Δικαστήριο και το Πρωτοδικείο κατά την άσκηση των δικαιοδοτικών καθηκόντων τους.

Επεξήγηση.

Το δικαίωμα που διασφαλίζεται σε αυτό το άρθρο είναι το δικαίωμα που διασφαλίζεται στα άρθρα 21 και 195 της συνθήκης ΕΚ. Σύμφωνα με το άρθρο 52 παρ. 2 ασκείται υπό τους όρους που προβλέπει η συνθήκη.

Άρθρο 44

Δικαίωμα αναφοράς

Κάθε πολίτης της Ένωσης ή κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που κατοικεί ή έχει την καταστατική έδρα του σε κράτος μέλος, έχει δικαίωμα αναφοράς προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Επεξήγηση.

Το δικαίωμα που διασφαλίζεται στο άρθρο αυτό είναι το προβλεπόμενο στο άρθρο 20 της συνθήκης ΕΚ. Σύμφωνα με το άρθρο 52, παρ. 2 ασκείται υπό τους όρους που προβλέπει η συνθήκη.

Άρθρο 45

Ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής

1. Κάθε πολίτης της Ένωσης έχει δικαίωμα να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών.
2. Η ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής μπορεί να χορηγείται, σύμφωνα με τη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, στους υπηκόους των τρίτων χωρών που διαμένουν νομίμως στο έδαφος κράτους μέλους.

Επεξήγηση.

Το δικαίωμα που διασφαλίζεται στην πρώτη παράγραφο είναι το δικαίωμα το οποίο εγγυάται το άρθρο 18 της συνθήκης ΕΚ. Σύμφωνα με το άρθρο 52, παρ. 2, ασκείται υπό τους όρους και εντός των ορίων που προβλέπει η συνθήκη.

Η δεύτερη παράγραφος υπενθυμίζει την αρμοδιότητα που παρέχεται στην

Κοινότητα σύμφωνα με τα άρθρα 62, παράγραφοι 1 και 3, και 63, παρ. 4 της συνθήκης ΕΚ. Εξ αυτού συνάγεται ότι η χορήγηση αυτού του δικαιώματος εξαρτάται από την άσκηση της σχετικής αρμοδιότητας εκ μέρους των οργάνων.

Άρθρο 46

Διπλωματική και προξενική προστασία

Κάθε πολίτης της Ένωσης απολαύει, στο έδαφος τρίτων χωρών στις οποίες δεν αντιπροσωπεύεται το κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοος, της διπλωματικής και προξενικής προστασίας κάθε κράτους μέλους, υπό τους ίδιους όρους που ισχύουν και έναντι των υπηκόων του κράτους αυτού.

Επεξήγηση.

Το δικαίωμα που διασφαλίζεται στο άρθρο αυτό είναι το δικαίωμα το οποίο εγγυάται το άρθρο 20 της συνθήκης ΕΚ. Σύμφωνα με το άρθρο 52, παρ. 2, ασκείται υπό τους όρους που προβλέπει η συνθήκη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI - ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Άρθρο 47

Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου

Κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο παρόν άρθρο.

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικάσσει η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός ευλόγου προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως.

Κάθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλευτεί δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του. Σε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, παρέχεται ευεργέτημα πενίας, εφόσον το ευεργέτημα αυτό είναι αναγκαίο για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Επεξήγηση.

Το πρώτο εδάφιο βασίζεται στο άρθρο 13 της ΕΣΑΔ:

«Πάν πρόσωπον του οποίου τα αναγνωριζόμενα εν τη παρούση Συμβάσει δικαιώματα και ελευθερία παρεβιάσθησαν, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω και αν η παραβίαση διεπράχθη υπό προσώπων ενεργούντων εν τη εκτελέσει των δημοσίων καθηκόντων των».

Εντούτοις στο κοινοτικό δίκαιο, η προστασία είναι ευρύτερη, δεδομένου ότι εγγυάται δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής ενώπιον δικαστή. Το Δικαστήριο κατοχύρωσε την αρχή αυτή με την απόφαση του της 15ης Μαΐου 1986 (Johnston, υποθ. 222/84, Συλλογή Νομολογίας σ. 1651, βλ. επίσης τις αποφάσεις της 15ης Οκτωβρίου 1987, υπόθεση 222/86, - Heylens - Συλλ. 1987, 4097 και της 3ης Δεκεμβρίου 1992, C - 97/91, - Borelli -, Συλλ. 1992, 1-6313). Κατά το Δικαστήριο, η αρχή αυτή ισχύει επίσης για τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου. Με την ενσωμάτωση της σχετικής νομολογίας στο Χάρτη δεν επιδιώκεται η τροποποίηση του συστήματος προσφυγών που προβλέπεται στις συνθήκες και ιδίως των κανόνων που

διέπουν το παραδεκτό των προσφυγών. Η αρχή αυτή εφαρμόζεται σύμφωνα με τους δικονομικούς κανόνες που προβλέπονται στις συνθήκες. Ισχύει έναντι των οργάνων της Ένωσης και έναντι των κρατών μελών όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης και για όλα τα δικαιώματα που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης.

Το δεύτερο εδάφιο βασίζεται στο άρθρο 6 παράγραφος 1 της ΕΣΑΔ, που έχει ως εξής:

«Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υποθεσίς του δικασθή δίκαιως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου κα αμερολήπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίοι θα αποφασίση είτε επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, είτε επί του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως.

Η απόφασις δέον να εκδοθή δημοσία, η είσοδος όμως εις την αίθουσαν των συνεδριάσεων δύναται να απαγορευθή εις τον τύπον και το κοινόν καθ' όλην η μέρος της διαρκείας της δίκης προς το συμφέρον της ηθικής, της δημοσίας τάξεως ή της εθνικής ασφαλείας εν δημοκρατική κοινωνία, όταν τούτο ενδείκνυται υπό των συμφερόντων των ανηλίκων ή της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων, η εν τω κρινομένω υπό του Δικαστηρίου ως απολύτως αναγκαίω μέτρω, όταν υπό ειδικάς συνθήκας η δημοσιότης θα ηδύνατο να παραβλάψη τα συμφέροντα της δικαιοσύνης». Στο κοινοτικό δίκαιο, το δικαίωμα σε δικαστήριο δεν ισχύει μόνο επί αμφισβητήσεων για δικαιώματα και υποχρεώσεις αστικής φύσεως. Αυτό αποτελεί μία από τις συνέπειες του γεγονότος ότι η Κοινότητα είναι κοινότητα δικαίου όπως το διαπίστωσε το Δικαστήριο στην υπόθεση 294/83, Πράσινοι κατά Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (απόφαση της 23ης Απριλίου 1986, συλλογή σ. 1339).

Ωστόσο, αν εξαιρεθεί το πεδίο εφαρμογής τους, οι εγγυήσεις που προσφέρει η σύμβαση εφαρμόζονται κατά παρεμφερή τρόπο στην Ένωση. Όσον αφορά το τρίτο εδάφιο, σημειωτέον ότι, κατά την νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, πρέπει να προβλέπεται νομική αρωγή στην περίπτωση που η έλλειψή της θα κατασττούσε απρόσφορη την εξασφάλιση αποτελεσματικής προσφυγής (Απόφαση ΕΔΑΔ της 9.10.1979, Airey, Σειρά Α, Τόμος 32, 11). Υφίσταται επίσης σύστημα νομικής αρωγής ενώπιον του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Άρθρο 48

Τεκμήριο αθωότητας και δικαιώματα της υπεράσπισης

1. Κάθε κατηγορούμενος τεκμαίρεται ότι είναι αθώος μέχρι αποδείξεως της ενοχής του σύμφωνα με το νόμο.
2. Διασφαλίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης σε κάθε κατηγορούμενο.

Επεξήγηση.

Το άρθρο 48 είναι το ίδιο με το άρθρο 6 παράγραφοι 2 και 3 της ΕΣΑΔ που έχει ως εξής:

«2. Παν πρόσωπον κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθών μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του.

3. Ειδικότερον, πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα:

- α. όπως πληροφορηθή εν τη βραχυτέρα προθεσμία εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί και εν λεπτομερεία την φύσιν και τον λόγον της εναντίον της κατηγορίας,

- β. όπως διαθέτη τον χρόνον και τας αναγκαίας ευκολίας προς προετοιμασίαν της υπερασπίσεώς του,
- γ. όπως υπερασπίση ο ίδιος εαυτόν ή αναθέση την υπεράσπισίν του εις συνήγορον της εκλογής του, εν ή δε περιπτώσει δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώσει συνήγορον να τω παρασχεθή τοιούτος δωρεάν, όταν τούτο ενδείκνυται υπό του συμφέροντος της δικαιοσύνης,
- δ. να εξετάση ή ζητήση όπως εξετασθώσιν οι μάρτυρες κατηγορίας και επιτύχη την πρόσκλησιν και εξέτασιν των μαρτύρων υπερασπίσεως υπό τους αυτούς όρους ως των μαρτύρων κατηγορίας
- ε. να τύχη δωρεάν παραστάσεως διερμηνέως, εάν δεν εννοή ή δεν ομιλή την χρησιμοποιούμενη εις το δικαστήριο γλώσσαν».
- Σύμφωνα με το άρθρο 52 παρ. 3 το δικαίωμα αυτό έχει τήν ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με το δικαίωμα που κατοχυρώνεται στην ΕΣΑΔ.

Άρθρο 49

Αρχές της νομιμότητας και της αναλογικότητας αξιοποιούνων πράξεων και ποινών

1. Κανείς δεν μπορεί να καταδικαστεί για πράξη ή παράλειψη, η οποία δεν αποτελούσε, κατά τη στιγμή της τέλεσής της, αδίκημα κατά το εθνικό ή το διεθνές δίκαιο. Επίσης δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη, η οποία επιβάλλετο κατά τη στιγμή της τέλεσης του αδικήματος. Εάν, μετά την τέλεση του αδικήματος, προβλεφθεί με νόμο ελαφρύτερη ποινή, επιβάλλεται αυτή η ποινή.
2. Το παρόν άρθρο δεν επηρεάζει τη δίκη και την τιμωρία ατόμου ενόχου για πράξη ή παράλειψη η οποία, κατά τη στιγμή της τέλεσής της, ήταν εγκληματική σύμφωνα με τις γενικές αρχές που αναγνωρίζονται από όλα τα έθνη.
3. Η αυστηρότητα της ποινής δεν πρέπει να είναι δυσανάλογη προς το αδίκημα.

Επεξήγηση.

Το άρθρο αυτό περιλαμβάνει την κλασική αρχή της μη ανδρομικότητας των νόμων και ποινών στο ποινικό δίκαιο.

Έχει προστεθεί η αρχή της αναδρομικότητας του ευνοϊκότερου ποινικού δικαίου που ισχύει σε αρκετά κράτη μέλη και περιέχεται στο άρθρο 15 του Συμφώνου για τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα.

Το άρθρο 7 της ΕΣΑΔ έχει ως εξής:

«1. Ουδείς δύναται να καταδικασθή δια πράξιν ή παράλειψιν η οποία, καθ' ην στιγμήν διεπράχθη, δεν απετέλει αδίκημα συμφώνως προς το εθνικόν ή διεθνές δίκαιον. Ούτε και επιβάλλεται βαρύτερα ποινή από εκείνην η οποία επεβάλλετο κατά την στιγμήν της διαπράξεως του αδικήματος.

2. Το παρόν άρθρον δεν σκοπεύει να επηρεάσει την δίκην και τιμωρίαν ατόμων ενόχων δια πράξεις ή παραλείψεις αι οποίαι καθ' ην στιγμήν διεπράχθησαν, ήσαν εγκληματικάί συμφώνως προς τα αναγνωρισμένας υπό των πολιτισμένων εθνών γενικάς αρχάς δικαίου». Διεγράφη απλώς, στην παράγραφο 2, ο όρος «πολιτισμένα» χωρίς αυτό να συνεπάγεται καμιά μεταβολή στην έννοια της παραγράφου, που αφορά τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Σύμφωνα με το άρθρο 52 παρ. 3, το διασφαλιζόμενο δικαίωμα έχει επομένως την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με το δικαίωμα που εγγυάται η ΕΣΑΔ. Η παράγραφος 3 περιλαμβάνει την γενική αρχή της

αναλογικότητας των αδικημάτων και των ποινών η οποία κατοχυρώνεται από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και από την νομολογία του Δικαστηρίου των ΕΚ.

Άρθρο 50

Δικαίωμα του προσώπου να μη δικάζεται ή να μην τιμωρείται ποινικά δύο φορές για την ίδια αξιόποινη πράξη

Κανείς δεν διώκεται ούτε τιμωρείται ποινικά για αδίκημα για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικαστεί εντός της Ένωσης με οριστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου σύμφωνα με το νόμο.

Επεξήγηση.

Το άρθρο 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 7 της ΕΣΑΔ έχει ως εξής:

«1. Κανένας δεν μπορεί να διωχθεί ή καταδικασθεί ποινικά από τα δικαστήρια του ίδιου Κράτους, για μια παράβαση για την οποία ήδη αθώωθηκε ή καταδικάστηκε με αμετάκλητη απόφαση σύμφωνα με το νόμο και την ποινική δικονομία του Κράτους αυτού.

2. Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου δεν εμποδίζουν την επανάληψη της διαδικασίας, σύμφωνα με το νόμο και την ποινική δικονομία του Κράτους για το οποίο πρόκειται, εάν υπάρχουν αποδείξεις η νέα ή μεταγενέστερα της απόφασης γεγονότα, ή υπήρξε θεμελιώδες σφάλμα της προηγούμενης διαδικασίας που θα μπορούσαν να επηρεάσουν το αποτέλεσμα της υπόθεσης.

3. Καμιά παρέκκλιση από αυτό το άρθρο δεν επιτρέπεται με βάση το άρθρο 15 της Σύμβασης».

Η αρχή του δεδिकाσμένου εφαρμόζεται στο κοινοτικό δίκαιο (βλ. μεταξύ της σημαντικής νομολογίας, απόφαση της 5ης Μαΐου 1966, *Butmann* κατά Επιτροπής, υπόθεση 18/65 και 35/65, Συλλ. 1966, σ. 150 και, για μια πρόσφατη υπόθεση, αδημοσίευτη απόφαση του Πρωτοδικείου της 20ης Απριλίου 1999, συνεκδικαζόμενες υποθέσεις T - 305/94 και άλλες, *Limburgse Vinyl Maatschappij NV* κατά Επιτροπής, Συλλ. 11-931).

Διευκρινίζεται ότι ο κανόνας της μη σώρευσης αφορά τη σώρευση δύο κυρώσεων της αυτής φύσεως, ποινικών εν προκειμένω. Σύμφωνα με το άρθρο 50, η αρχή του δεδिकाσμένου δεν ισχύει μόνο εντός της δικαιοδοσίας ενός και του αυτού κράτους, αλλά επίσης μεταξύ των δικαιοδοσιών διαφορετικών κρατών μελών.

Αυτό αντιστοιχεί στο κεκτημένο του δικαίου της Ένωσης βλ. τα άρθρα 54-58 της Σύμβασης για την εφαρμογή της συμφωνίας του Σένγκεν, το άρθρο 7 της Σύμβασης σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Κοινότητας το άρθρο 10 της Σύμβασης για την καταπολέμηση της δωροδοκίας.

Οι πολύ εξαιρετικές περιπτώσεις στις οποίες οι εν λόγω συμβάσεις επιτρέπουν στα κράτη μέλη να παρεκκλίνουν από την αρχή του δεδिकाσμένου καλύπτονται από την οριζόντια διάταξη του άρθρου 52 παράγραφος 3, σχετικά με τους περιορισμούς. Όσον αφορά τις καταστάσεις που αναφέρονται στο άρθρο 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 7 δηλαδή την εφαρμογή της αρχής στο εσωτερικό ενός κράτους μέλους, το διασφαλιζόμενο δικαίωμα έχει την ίδια έννοια και την ίδια εμβέλεια με το αντίστοιχο δικαίωμα της ΕΣΑΔ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII - ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρο 51

Πεδίο εφαρμογής

1. Οι διατάξεις του παρόντος Χάρτη απευθύνονται στα όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης, τηρουμένης της αρχής της επικουρικότητας, καθώς και στα κράτη μέλη, μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Κατά συνέπεια, οι ανωτέρω σέβονται τα δικαιώματα, τηρούν τις αρχές και προάγουν την εφαρμογή τους, σύμφωνα με τις αντίστοιχες αρμοδιότητές τους.

2. Ο παρών Χάρτης δεν δημιουργεί καμία νέα αρμοδιότητα και κανένα νέο καθήκον για την Κοινότητα και για την Ένωση και δεν τροποποιεί τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα που καθορίζονται από τις Συνθήκες.

Επεξήγηση.

Στόχος του άρθρου 51 είναι να προσδιορισθεί το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη. Επιδιώκει να καταστήσει σαφές ότι ο Χάρτης εφαρμόζεται κατ' αρχάς στα όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης με την τήρηση της αρχής της επικουρικότητας.

Η διάταξη αυτή είναι πιστή στο άρθρο 6 παρ. 2 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση που επιβάλλει στην Ένωση υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων καθώς και στην εντολή που έδωσε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας. Ο όρος «όργανο» κατοχυρώνεται στην συνθήκη ΕΚ που απαριθμεί τα θεσμικά όργανα στο άρθρο 7. Ο όρος «οργανισμός» χρησιμοποιείται συνήθως αναφερόμενος σε όλα τα επικουρικά όργανα που δημιουργούνται βάσει των συνθηκών ή βάσει πράξεων παραγωγού δικαίου (βλ. το άρθρο 286, παραγρ. 1 της συνθήκης για την ίδρυση της ΕΚ).

Όσον αφορά τα κράτη μέλη, από τη νομολογία του Δικαστηρίου απορρέει πέραν πάσης αμφιβολίας ότι η υποχρέωση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων που καθορίζονται στο πλαίσιο της Ένωσης επιβάλλεται και στα κράτη μέλη, όταν ενεργούν το πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου. (Απόφαση της 13ης Ιουλίου 1989, Wachauf, υπόθεση 5/88, Συλλογή 1989, σ. 2609).

Όπως προσφάτως το Δικαστήριο επιβεβαίωσε τη νομολογία αυτή ως εξής: «Επιπλέον, υπενθυμίζεται ότι οι υποχρεώσεις που απορρέουν από την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην κοινοτική έννομη τάξη δεσμεύουν και τα κράτη μέλη όταν υλοποιούν κοινοτικές ρυθμίσεις...» (Απόφαση της 13ης Απριλίου 2000, υπόθεση C-292/97, αιτιολογική σκέψη 37, δεν έχει ακόμη δημοσιευθεί).

Εννοείται ότι η εν λόγω αρχή, όπως κατοχυρώνεται στον παρόντα Χάρτη, εφαρμόζεται εξίσου στις κεντρικές αρχές και στις περιφερειακές ή τοπικές δικαστικές αρχές καθώς επίσης και στους δημοσίους οργανισμούς οσάκις εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης.

Η δεύτερη παράγραφος επιβεβαιώνει ότι ο Χάρτης δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να επεκτείνει τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα που απονέμονται στην Κοινότητα και την Ένωση από τις συνθήκες.

Πρέπει να μνημονεύεται ρητώς αυτό που απορρέει λογικά από την αρχή της επικουρικότητας και το γεγονός ότι η Ένωση διαθέτει μόνον κατ' ανάθεσιν αρμοδιότητες.

Τα θεμελιώδη δικαιώματα όπως διασφαλίζονται στην Ένωση παράγουν αποτελέσματα μόνον στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων αυτών που καθορίζονται

από τη συνθήκη.

Άρθρο 52

Εμβέλεια των διασφαλιζόμενων δικαιωμάτων

1. Κάθε περιορισμός στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον παρόντα Χάρτη πρέπει να προβλέπεται από το νόμο και να τηρεί το βασικό περιεχόμενο των εν λόγω δικαιωμάτων και ελευθεριών. Τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, περιορισμοί επιτρέπεται να επιβάλλονται μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε στόχους γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων.
2. Τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στον παρόντα Χάρτη και θεμελιώνονται στις κοινοτικές Συνθήκες ή στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, ασκούνται υπό τους όρους και εντός των ορίων που καθορίζονται σε αυτές.
3. Στο μέτρο που ο παρών Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους επιφυλάσσει η εν λόγω Σύμβαση. Η διάταξη αυτή δεν εμποδίζει το δίκαιο της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία.

Επεξήγηση.

Στόχος του άρθρου 52 είναι να καθορίσει την εμβέλεια των διασφαλιζόμενων δικαιωμάτων. Η παράγρ. 1 αφορά το καθεστώς των περιορισμών.

Η διατύπωση εμπνεέται από τη νομολογία του Δικαστηρίου: «... κατά πάγια νομολογία μπορεί να επέλθουν περιορισμοί στην άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδίως στο πλαίσιο κοινής οργάνωσης της αγοράς, υπό την προϋπόθεση ότι οι εν λόγω περιορισμοί ανταποκρίνονται πράγματι σε στόχους γενικού συμφέροντος που επιδιώκει η Κοινότητα και δεν συνιστούν, ενόψει του επιδιωκόμενου στόχου, υπέρμετρη και επαχθή επέμβαση, η οποία θα έθιγε την ίδια την ουσία των δικαιωμάτων αυτών» (Απόφαση της 13ης Απριλίου 2000, υπόθεση C -292/97, αιτιολογική σκέψη 45). Η μνεία των γενικών συμφερόντων που αναγνωρίζονται από την Ένωση καλύπτει τόσο τους στόχους που αναφέρονται στο άρθρο 2 όσο και άλλα συμφέροντα που προστατεύονται από ειδικές διατάξεις της συνθήκης, όπως το άρθρο 30 ή 39 παράγραφος 3 ΕΚ.

Η παράγραφος 2 διευκρινίζει ότι όταν ένα δικαίωμα απορρέει από τις συνθήκες, υπάγεται στους όρους και τα όρια που καθορίζονται σε αυτές. Ο Χάρτης δεν τροποποιεί το καθεστώς των δικαιωμάτων που απονέμονται από τις συνθήκες.

Η παράγραφος 3 επιδιώκει τη διασφάλιση της αναγκαίας συνοχής μεταξύ του Χάρτη και της ΕΣΑΔ, θέτοντας την αρχή ότι, στο μέτρο που τα δικαιώματα του παρόντος Χάρτη αντιστοιχούν επίσης σε δικαιώματα που διασφαλίζονται από την ΕΣΑΔ, η έννοια και η εμβέλειά τους, συμπεριλαμβανομένων των αποδεκτών περιορισμών, είναι ίδιες με αυτές που προβλέπει η ΕΣΑΔ.

Από τα παραπάνω προκύπτει ιδίως ότι ο νομοθέτης, θέτοντας περιορισμούς στα δικαιώματα αυτά οφείλει να τηρεί τα ίδια πρότυπα με αυτά που ορίζονται από το λεπτομερές καθεστώς των περιορισμών που προβλέπεται στην ΕΣΑΔ, χωρίς αυτό να θίγει την αυτονομία του κοινοτικού δικαίου και του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Η μνεία της ΕΣΑΔ στοχεύει συγχρόνως στη Σύμβαση και τα πρωτόκολλά της. Η έννοια και η εμβέλεια των δικαιωμάτων που διασφαλίζονται καθορίζονται όχι μόνον από το κείμενο των πράξεων αυτών, αλλά και από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου και από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Στόχος της τελευταίας φράσης της παραγράφου είναι να δοθεί η δυνατότητα στο δίκαιο της Ένωσης να διασφαλίσει ευρύτερη προστασία.

Ο κατάλογος των δικαιωμάτων που μπορούν επί του παρόντος και χωρίς αυτό να αποκλείει την εξέλιξη του δικαίου της νομοθεσίας και των συνθηκών να θεωρηθεί ότι αντιστοιχούν σε δικαιώματα της ΕΣΑΔ με την έννοια της παρούσας παραγράφου περιλαμβάνεται κατωτέρω.

Δεν επαναλαμβάνονται τα δικαιώματα που προστίθενται σε αυτά της ΕΣΑΔ.

1. Άρθρα του Χάρτη, των οποίων η έννοια και η εμβέλεια είναι οι ίδιες με εκείνες των αντίστοιχων άρθρων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

- το άρθρο 2 αντιστοιχεί στο άρθρο 2 ΕΣΑΔ
 - το άρθρο 4 αντιστοιχεί στο άρθρο 3 ΕΣΑΔ
 - το άρθρο 5 παρ. 1 και 2 αντιστοιχεί στο άρθρο 4 ΕΣΑΔ
 - το άρθρο 6 αντιστοιχεί στο άρθρο 5 ΕΣΑΔ
 - το άρθρο 7 αντιστοιχεί στο άρθρο 8 ΕΣΑΔ
 - το άρθρο 10 παρ. 1 αντιστοιχεί στο άρθρο 9 ΕΣΑΔ
 - το άρθρο 11 αντιστοιχεί στο άρθρο 10 ΕΣΑΔ με την επιφύλαξη των περιορισμών τους οποίους το κοινοτικό δίκαιο μπορεί να επιφέρει στην ευχέρεια των κρατών μελών να εγκαθιδρύσουν τα καθεστώτα εκδόσεως αδειών λειτουργίας που προβλέπονται στο άρθρο 10, παρ.1, τρίτη φράση της ΕΣΑΔ
 - το άρθρο 17 αντιστοιχεί στο άρθρο 1 του πρόσθετου πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔ
 - το άρθρο 19 παρ. 1 αντιστοιχεί στο άρθρο του πρόσθετου πρωτοκόλλου αριθ.4
 - το άρθρο 19 παρ. 2 αντιστοιχεί στο άρθρο 3 ΕΣΑΔ όπως ερμηνεύεται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
 - το άρθρο 48 αντιστοιχεί στο άρθρο 6 παρ. 2 και 3 ΕΣΑΔ
 - το άρθρο 49 παρ. 1 (εκτός της τελευταίας φράσης) και 2 αντιστοιχεί στο άρθρο 7 ΕΣΑΔ
2. Άρθρα των οποίων η έννοια είναι η ίδια με εκείνη των αντίστοιχων άρθρων της ΕΣΑΔ αλλά έχουν ευρύτερη εμβέλεια:
- το άρθρο 9 καλύπτει το πεδίο του άρθρου 12 ΕΣΑΔ αλλά το πεδίο εφαρμογής του μπορεί να επεκταθεί σε άλλες μορφές γάμου, εφόσον θεσπισθούν από την εθνική νομοθεσία
 - το άρθρο 12 παρ. 1 αντιστοιχεί στο άρθρο 11 της ΕΣΑΔ αλλά το πεδίο εφαρμογής του επεκτείνεται στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
 - το άρθρο 14 παρ. 1 αντιστοιχεί στο άρθρο 2 του πρόσθετου πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔ, αλλά το πεδίο εφαρμογής του επεκτείνεται στην πρόσβαση στην επαγγελματική και συνεχή κατάρτιση
 - το άρθρο 14 παρ. 3 αντιστοιχεί στο άρθρο 2 του πρόσθετου πρωτοκόλλου της ΕΣΑΔ, όσον αφορά τα δικαιώματα των γονέων.

Άρθρο 53

Επίπεδο προστασίας

Καμία διάταξη του παρόντος Χάρτη δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως περιορίζουσα ή θίγουσα τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες που αναγνωρίζονται στα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής από το δίκαιο της Ένωσης, το διεθνές δίκαιο καθώς και από τις διεθνείς συμβάσεις, στις οποίες είναι μέρη η Ένωση, η Κοινότητα ή όλα τα κράτη μέλη, και ιδίως από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, καθώς και από τα Συντάγματα των κρατών μελών.

Επεξήγηση.

Αυτή η διάταξη επιδιώκει να διατηρήσει το επίπεδο προστασίας που παρέχεται σήμερα στο αντίστοιχο πεδίο εφαρμογής τους από το δίκαιο της Ένωσης, το δίκαιο των κρατών μελών και το διεθνές δίκαιο.

Λόγω της σημασίας της, μνημονεύεται η ΕΣΑΔ.

Σε καμία περίπτωση δεν μπορεί το επίπεδο προστασίας που παρέχει ο Χάρτης να είναι κατώτερο εκείνου που εγγυάται η ΕΣΑΔ, πράγμα το οποίο συνεπάγεται ότι το καθεστώς περιορισμών που προβλέπεται στον Χάρτη δεν μπορεί να κατέλθει κάτω του επιπέδου που προβλέπεται από την ΕΣΑΔ.

Άρθρο 54

Απαγόρευση της κατάχρησης δικαιώματος

Καμία από τις διατάξεις του παρόντος Χάρτη δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως συνεπαγόμενη δικαίωμα επίδοσης σε δραστηριότητα ή εκτέλεσης πράξης που αποσκοπούν στην κατάλυση των δικαιωμάτων ή ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον παρόντα Χάρτη ή σε περιορισμούς των δικαιωμάτων και ελευθεριών ευρύτερους από τους προβλεπόμενους σε αυτόν.

Επεξήγηση.

Το άρθρο αυτό αντιστοιχεί στο άρθρο 17 της ΕΣΑΔ:

«Ουδεμία διάταξις της παρούσης Συμβάσεως δύναται να ερμηνευθεί ως επαγομένη δι' έν Κράτος, μίαν ομάδα ή εν άτομον οιονδήποτε δικαίωμα όπως επιδοθεί εις δραστηριότητα ή εκτελέσει πράξεις σκοπούσας εις την καταστροφήν των δικαιωμάτων ή ελευθεριών, των αναγνωρισθέντων εν τη παρούσα Συμβάσει, ή εις περιορισμούς των δικαιωμάτων και ελευθεριών τούτων μεγαλυτέρους των προβλεπομένων εν τη ρηθείσα Συμβάσει».

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΥΠΟΥΡΓΩΝ

ΣΥΣΤΑΣΗ ΝΟ. REC(2004)10

Της Επιτροπής Υπουργών προς τα Κράτη – μέλη

Σχετικά με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας των ατόμων με ψυχικές διαταραχές

(Υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών στις 22 Σεπτεμβρίου 2004 στη 896^η συνάντηση των Αναπληρωτών Υπουργών)¹

Προοίμιο

Η Επιτροπή των Υπουργών, σύμφωνα με τις διατάξεις του Άρθρου 15.b της Ιδρυτικής Συνθήκης του Συμβουλίου της Ευρώπης,

Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο στόχος του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι να επιτύχει μεγαλύτερη ενότητα μεταξύ των μελών, ιδιαίτερα μέσω της εναρμόνισης των νόμων σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος.

Έχοντας υπόψη, συγκεκριμένα:

- τη Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών της 4^{ης} Νοεμβρίου 1950 και την εφαρμογή της από τα όργανα που θεσμοθετήθηκαν από αυτή τη Σύμβαση
- τη Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και της Αξιοπρέπειας του Ανθρώπου σχετικά με την Εφαρμογή της Βιολογίας και της Ιατρικής («Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Βιοηθική») της 4^{ης} Απριλίου 1997.
- τη Σύσταση Νο. R (83)2 σχετικά με την έννομη προστασία ατόμων που πάσχουν από ψυχικές διαταραχές και νοσηλεύονται ακουσίως
- τη Σύσταση Νο. R (87)3 για τους Ευρωπαϊκούς Κανονισμούς Φυλακών

¹ Κατά την υιοθέτηση αυτής της απόφασης, ο Μόνιμος Αντιπρόσωπος του Ηνωμένου Βασιλείου δήλωσε ότι, σύμφωνα με το άρθρο 10.2c των Κανόνων Διαδικασίας για της συναντήσεις των Αναπληρωτών Υπουργών, επιφυλάχτηκε του δικαιώματος της κυβέρνησής του να συμμορφωθεί ή όχι με τη Σύσταση στο σύνολό της.

- τη Σύσταση Νο. R (98)7 σχετικά με τις ηθικές και οργανωτικές πλευρές της φροντίδας υγείας στις φυλακές

- τη Σύσταση 1235 (1994) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ψυχιατρική και τα ανθρώπινα δικαιώματα

Έχοντας υπόψη το έργο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή υποτιμητικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας

Έχοντας υπόψη τη δημόσια διαβούλευση για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας των ατόμων με ψυχικές διαταραχές, που ξεκίνησε από την Κατευθυντήρια Επιτροπή για τη Βιοηθική.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η κοινή δράση σε Ευρωπαϊκό επίπεδο θα προωθήσει την καλύτερη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας των ατόμων με ψυχικές διαταραχές, ιδίως όσων υπόκεινται σε ακούσια νοσηλεία ή ακούσια αγωγή.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι και οι ψυχικές διαταραχές αλλά και συγκεκριμένες θεραπείες για τέτοιες διαταραχές μπορούν να επηρεάσουν τον πυρήνα της ατομικότητας ενός ατόμου.

Τονίζοντας την ανάγκη να γνωρίζουν οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας τέτοιους κινδύνους, να δρουν εντός ενός ρυθμιστικού πλαισίου και να αναθεωρούν σε τακτά χρονικά διαστήματα την πρακτική τους.

Τονίζοντας την ανάγκη να διασφαλιστεί ότι τα άτομα με ψυχικές διαταραχές δεν γίνονται θύματα συναισθηματικής, φυσικής, οικονομικής ή σεξουαλικής εκμετάλλευσης.

Γνωρίζοντας την ευθύνη των επαγγελματιών ψυχικής υγείας να εγγυηθούν, όσο μπορούν, την εφαρμογή των αρχών από τις οποίες εμφορούνται αυτές οι κατευθύνσεις.

Συστήνει στις κυβερνήσεις των κρατών – μελών να προσαρμόσουν τους νόμους και τις πρακτικές τους στις κατευθύνσεις που περιλαμβάνονται σε αυτή τη σύσταση.

Συστήνει στις κυβερνήσεις των κρατών – μελών να αναθεωρήσουν τη διάθεση των πόρων τους προς τις ψυχιατρικές υπηρεσίες ώστε οι διατάξεις αυτών των κατευθύνσεων να μπορούν να πραγματοποιηθούν.

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

Κεφάλαιο Ι – Αντικείμενο και Σκοπός

Άρθρο 1 – Αντικείμενο

1. Αυτή η σύσταση αποσκοπεί στην ενδυνάμωση της προστασίας της αξιοπρέπειας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών των ατόμων με ψυχικές διαταραχές, ιδίως όσων υπόκεινται σε ακούσια νοσηλεία ή ακούσια αγωγή.
2. Οι διατάξεις αυτής της σύστασης δεν περιορίζουν και δεν επηρεάζουν τη δυνατότητα ενός κράτους μέλους ν' αναγνωρίσει στα άτομα με ψυχικές διαταραχές ευρύτερα μέτρα προστασίας από αυτά που αναφέρονται σε αυτή τη σύσταση.

Άρθρο 2 – Σκοπός και ορισμοί

Σκοπός

1. Αυτή η σύσταση αφορά άτομα με ψυχικές διαταραχές, οι οποίες ορίζονται σύμφωνα με διεθνώς αποδεκτές ιατρικές προδιαγραφές.
2. Η έλλειψη προσαρμογής στις ηθικές, κοινωνικές, πολιτικές ή άλλες αξίες μιας κοινωνίας, από μόνη της, δεν πρέπει να θεωρείται ψυχική διαταραχή.

Ορισμοί

3. Για το σκοπό αυτής της σύστασης ο όρος:
 - «αρμόδιο όργανο» σημαίνει την αρχή, ή το μονοπρόσωπο ή συλλογικό όργανο που προβλέπεται από το νόμο και διακρίνεται από το μονοπρόσωπο ή το

συλλογικό όργανο που προτείνει ένα ακούσιο μέτρο, και το οποίο μπορεί να λάβει ανεξάρτητη απόφαση.

- «δικαστήριο» περιλαμβάνει αναφορά σε παρεμφερές με δικαστήριο σώμα ή διαιτητικό όργανο
- «υπηρεσία» περιλαμβάνει υπηρεσίες και μονάδες
- «προσωπικός συνήγορος» σημαίνει ένα άτομο που βοηθάει να προωθηθούν τα συμφέροντα ενός ατόμου με ψυχική διαταραχή και το οποίο μπορεί να προσφέρει ηθική υποστήριξη σ' αυτό το άτομο σε περιπτώσεις που το άτομο αισθάνεται ευάλωτο.
- «εκπρόσωπος» σημαίνει το άτομο που ορίζεται από το νόμο για να εκπροσωπήσει ένα άτομο που δεν έχει την ικανότητα να συγκατατεθεί και να λάβει αποφάσεις για λογαριασμό του.
- «θεραπευτικοί σκοποί» περιλαμβάνει την πρόληψη, διάγνωση, έλεγχο, ή αποθεραπεία της διαταραχής, καθώς και την αποκατάσταση.
- «αγωγή» σημαίνει παρέμβαση (φυσική ή ψυχολογική) σε άτομο με ψυχική διαταραχή η οποία, λαμβάνοντας υπόψη την κοινωνική διάσταση του ατόμου, έχει θεραπευτικό σκοπό σε σχέση με αυτή την ψυχική διαταραχή. Η θεραπεία μπορεί να περιλαμβάνει μέτρα που βελτιώνουν την κοινωνική διάσταση της ζωής ενός ατόμου.

Κεφάλαιο II

Άρθρο 3 – Μη διάκριση

1. Οποιαδήποτε μορφή διάκρισης στη βάση ψυχικής διαταραχής θα πρέπει να απαγορεύεται.
2. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για να εξαλείψουν τις διακρίσεις στη βάση ψυχικής διαταραχής.

Άρθρο 4 – Αστικά και πολιτικά δικαιώματα

1. Τα άτομα με ψυχικές διαταραχές θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα να ασκήσουν όλα τα αστικά και πολιτικά τους δικαιώματα.
2. Οποιοδήποτε περιορισμοί στην άσκηση αυτών των δικαιωμάτων θα πρέπει να είναι σε συμφωνία με την Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και δεν θα πρέπει να βασίζονται μόνο στο γεγονός ότι ένα άτομο έχει ψυχική διαταραχή.

Άρθρο 5 – Προαγωγή ψυχικής υγείας

Τα κράτη μέλη θα πρέπει να προάγουν την ψυχική υγεία ενθαρρύνοντας την ανάπτυξη προγραμμάτων για τη βελτίωση των αντιλήψεων του κοινού σχετικά με την πρόληψη, την αναγνώριση και τη θεραπεία των ψυχικών διαταραχών.

Άρθρο 6 – Πληροφόρηση και αρωγή για τα δικαιώματα των ασθενών

Τα άτομα που λαμβάνουν αγωγή ή νοσηλεύονται για ψυχική διαταραχή θα πρέπει να πληροφορούνται ατομικά για τα δικαιώματά τους ως ασθενείς και να έχουν πρόσβαση σε αρμόδιο άτομο ή σώμα, ανεξάρτητο από την υπηρεσία ψυχικής υγείας, το οποίο μπορεί, αν χρειαστεί, να τους βοηθήσει να κατανοήσουν και να ασκήσουν τέτοια δικαιώματα.

Άρθρο 7 – Προστασία ευπαθών ατόμων με ψυχικές διαταραχές

1. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξασφαλίσουν την ύπαρξη μηχανισμών προστασίας ευπαθών ομάδων με ψυχικές διαταραχές, ιδιαίτερα αυτών που δεν έχουν τη δυνατότητα να συναινέσουν ή που δεν είναι ικανοί να αντισταθούν σε παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους.

2. Ο νόμος θα πρέπει να παρέχει μέσα για την προστασία, όπου είναι απαραίτητο, των οικονομικών συμφερόντων των ατόμων με ψυχικές διαταραχές.

Άρθρο 8 – Αρχή του ελάχιστου περιορισμού

Τα άτομα με ψυχικές διαταραχές θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα φροντίδας στο λιγότερο περιοριστικό περιβάλλον που υφίσταται και με τη λιγότερο περιοριστική ή επαχθή αγωγή που υφίσταται, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της υγείας τους και την ανάγκη προστασίας της ασφάλειας των άλλων.

Άρθρο 9 – Περιβάλλον και συνθήκες ζωής

1. Οι υπηρεσίες που προβλέπονται για τη νοσηλεία ατόμων με ψυχικές διαταραχές θα πρέπει να παρέχουν σε κάθε τέτοιο άτομο, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της υγείας του και την ανάγκη προστασίας της ασφάλειας των άλλων, περιβάλλον και συνθήκες ζωής όσο το δυνατόν πιο κοντά σε αυτές ατόμων παρόμοιας ηλικίας, φύλου και πολιτισμικού επιπέδου στην κοινότητα. Επίσης, θα πρέπει να λαμβάνουν μέτρα επαγγελματικής αποκατάστασης για να προάγουν την ενσωμάτωση αυτών των ανθρώπων στην κοινότητα.

2. Οι μονάδες που προβλέπονται για την ακούσια νοσηλεία ατόμων με ψυχικές διαταραχές θα πρέπει να είναι εγγεγραμμένες σε κατάλληλη αρχή.

Άρθρο 10 – Παροχή υπηρεσιών υγείας

Τα κράτη μέλη, λαμβάνοντας υπόψη τους διαθέσιμους πόρους, θα πρέπει να λάβουν μέτρα ώστε:

- i. να παρέχουν ένα φάσμα υπηρεσιών ποιότητας τέτοιας που να καλύπτει τις ανάγκες ψυχικής υγείας των ατόμων με ψυχικές διαταραχές, λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορετικές ανάγκες διαφορετικών ομάδων τέτοιων προσώπων, και να εξασφαλίσουν ισότιμη πρόσβαση σε τέτοιες υπηρεσίες να
- ii. κάνουν τις εναλλακτικές στην αναγκαστική νοσηλεία και αναγκαστική θεραπεία όσο το δυνατόν διαθέσιμες.
- iii. εξασφαλίσουν την επαρκή παροχή νοσοκομειακών υπηρεσιών με κατάλληλο επίπεδο ασφάλειας και κοινοτικών υπηρεσιών για την κάλυψη των αναγκών των ατόμων με ψυχικές διαταραχές που απασχολούν το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.
- iv. εξασφαλίσουν ότι οι ανάγκες σωματικής υγείας των ατόμων με ψυχικές διαταραχές εξετάζονται και ότι τους παρέχεται ισότιμη πρόσβαση σε υπηρεσίες ποιότητας τέτοιας που να καλύπτει αυτές τις ανάγκες.

Άρθρο 11 – Επαγγελματικά πρότυπα.

1. Οι επαγγελματίες που απασχολούνται σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας θα πρέπει να έχουν κατάλληλα προσόντα και εκπαίδευση ώστε να είναι σε θέση να επιτελέσουν το έργο τους στο πλαίσιο των υπηρεσιών σύμφωνα με επαγγελματικές υποχρεώσεις και πρότυπα.
3. Συγκεκριμένα, το προσωπικό θα πρέπει να λαμβάνει εκπαίδευση:
 - i. στην προστασία της αξιοπρέπειας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών
 - ii. στην κατανόηση, την πρόληψη και τον έλεγχο της βίας
 - iii. στα μέτρα αποφυγής της χρήσης περιορισμού και απομόνωση
 - iv. στις περιορισμένες περιπτώσεις στις οποίες διαφορετικές μέθοδοι περιορισμού ή απομόνωσης θα μπορούσαν να είναι δικαιολογημένες, λαμβάνοντας υπόψη τα οφέλη και τους κινδύνους που συνεπάγονται, και στη σωστή εφαρμογή τέτοιων μέτρων

Άρθρο 12 – Γενικές αρχές θεραπείας για ψυχικές διαταραχές

1. Τα άτομα με ψυχικές διαταραχές θα πρέπει να λαμβάνουν θεραπεία και φροντίδα οι οποίες παρέχονται από προσωπικό με αντίστοιχα προσόντα και βασίζονται σε εξατομικευμένο θεραπευτικό πρόγραμμα. Όταν είναι δυνατόν το θεραπευτικό πρόγραμμα πρέπει να ετοιμάζεται σε συνεργασία με το άτομο που αφορά και η γνώμη του πρέπει να λαμβάνεται υπόψη. Το σχέδιο θα πρέπει να επανεξετάζεται και, αν είναι αναγκαίο, να αναθεωρείται.

2. Με την επιφύλαξη των διατάξεων του κεφαλαίου III και των άρθρων 28 και 34, η θεραπεία σε άτομο με ψυχικές διαταραχές μπορεί να παρασχεθεί μόνο με τη συγκατάθεσή του, εάν έχει τη δυνατότητα να δώσει τέτοια συγκατάθεση ή, όταν το άτομο αδυνατεί να συγκατατεθεί, με την έγκριση συμπαραστάτη, αρχής, ατόμου ή σώματος που προβλέπεται από το νόμο.

3. Όταν, εξαιτίας επείγουσας κατάστασης, η κατάλληλη συγκατάθεση ή έγκριση δεν μπορεί να εξασφαλιστεί, οποιαδήποτε θεραπεία για ψυχική διαταραχή, που είναι ιατρικά απαραίτητη για να αποφευχθεί σοβαρή βλάβη της υγείας του εν λόγω ατόμου ή για την προστασία της ασφάλειας άλλων, μπορεί να πραγματοποιηθεί άμεσα.

Άρθρο 13 – Απόρρητο και τήρηση αρχείων

1. Όλα τα προσωπικά δεδομένα ατόμου με ψυχικές διαταραχές πρέπει να θεωρούνται απόρρητα. Τέτοια δεδομένα μπορούν να συλλέγονται, να επεξεργάζονται και να μεταδίδονται μόνο σύμφωνα με τους κανόνες για το επαγγελματικό απόρρητο και την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

2. Θα πρέπει να τηρούνται σαφή και κατανοητά ιατρικά και, όπου χρειάζεται, διοικητικά αρχεία για τα άτομα με ψυχικές διαταραχές που νοσηλεύτηκαν ή έλαβαν θεραπεία εξαιτίας μιας τέτοιας διαταραχής. Οι όροι πρόσβασης σε αυτές τις πληροφορίες θα πρέπει να συγκεκριμενοποιούνται σαφώς από νόμο.

Άρθρο 14 – Βιοϊατρική έρευνα

Η βιοϊατρική έρευνα σε άτομο με ψυχικές διαταραχές θα πρέπει να σέβεται τις διατάξεις αυτής της σύστασης και τις σχετικές διατάξεις της Σύμβασης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και την Βιοϊατρική, το επιπρόσθετο πρωτόκολλο για την Βιοϊατρική Έρευνα και άλλες νομικές διατάξεις που εξασφαλίζουν την προστασία του ατόμου κατά τη διαδικασία της έρευνας.

Άρθρο 15 – Εξαρτημένα άτομα ενός ατόμου με ψυχικές διαταραχές

Οι ανάγκες των μελών της οικογένειας, ιδιαίτερα των παιδιών, που εξαρτώνται από άτομο με ψυχικές διαταραχές θα πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη.

Κεφάλαιο III – Ακούσια νοσηλεία σε ψυχιατρικές υπηρεσίες και ακούσια αγωγή για άτομα με ψυχικές διαταραχές

Άρθρο 16 – Σκοπός του κεφαλαίου III

Οι διατάξεις του κεφαλαίου αυτού εφαρμόζονται σε άτομα με ψυχικές διαταραχές:

- i. που έχουν τη δυνατότητα να συγκατατεθούν και αρνούνται την εν λόγω νοσηλεία ή θεραπεία ή
- ii. που δεν έχουν την ικανότητα να συγκατατεθούν και αντιδρούν στην εν λόγω νοσηλεία ή θεραπεία.

Άρθρο 17 – Κριτήρια για την ακούσια νοσηλεία

1. Ένα άτομο μπορεί να υποβληθεί σε ακούσια νοσηλεία μόνο αν τηρηθούν όλοι οι παρακάτω όροι:

- i. το άτομο έχει ψυχική διαταραχή
- ii. η κατάσταση του ατόμου συνιστά σημαντικό κίνδυνο σοβαρής βλάβης για την υγεία του ή για άλλα άτομα
- iii. η νοσηλεία περιλαμβάνει θεραπεία
- iv. δεν υφίσταται λιγότερο περιοριστικό μέσο παροχής φροντίδας
- v. η γνώμη του εμπλεκόμενου ατόμου έχει ληφθεί υπόψη

2. Ο νόμος μπορεί να προβλέπει ότι κατ' εξαίρεση ένα άτομο μπορεί να υπαχθεί σε ακούσια νοσηλεία, σύμφωνα με τις διατάξεις του κεφαλαίου αυτού, για τη βραχύτερη απαραίτητη περίοδο προκειμένου να διασαφηνιστεί αν έχει ψυχική διαταραχή που συνιστά σημαντικό κίνδυνο σοβαρής βλάβης για την υγεία του ή για άλλα άτομα εάν:

- i. Η συμπεριφορά του ατόμου υποδεικνύει ξεκάθαρα τέτοια διαταραχή
- ii. Η κατάστασή του φαίνεται να συνιστά τέτοιο κίνδυνο
- iii. δεν υπάρχει καταλληλότερος, λιγότερο περιοριστικός τρόπος γι' αυτή τη διασαφήνιση
- iv. η γνώμη του εμπλεκόμενου ατόμου έχει ληφθεί υπόψη

Άρθρο 18 – Κριτήρια για την ακούσια αγωγή.

Ένα άτομο μπορεί να υποβληθεί σε ακούσια αγωγή μόνο αν τηρηθούν όλοι οι παρακάτω όροι:

- i. το άτομο έχει ψυχική διαταραχή
- ii. η κατάσταση του ατόμου συνιστά σημαντικό κίνδυνο σοβαρής βλάβης για την υγεία του ή για άλλα άτομα
- iii. η νοσηλεία περιλαμβάνει θεραπεία
- iv. δεν υφίσταται λιγότερο περιοριστικό μέσο παροχής φροντίδας
- v. η γνώμη του εμπλεκόμενου ατόμου έχει ληφθεί υπόψη

Άρθρο 19 – Αρχές αναγκαστικής αγωγής

1. Η αναγκαστική αγωγή θα πρέπει να

- i. αντιμετωπίζει συγκεκριμένες κλινικές ενδείξεις και συμπτώματα
- ii. είναι ανάλογη της κατάστασης της υγείας του ατόμου
- iii. αποτελεί μέρος ενός γραπτού θεραπευτικού σχεδίου
- iv. αποτυπώνεται γραπτώς
- v. έχει ως στόχο, όπου είναι αυτό κατάλληλο, τη διευκόλυνση της χρήσης θεραπείας αποδεκτής από το άτομο, όσο το δυνατόν ταχύτερα

2. Επιπροσθέτως στις απαιτήσεις του άρθρου 12.1 παραπάνω, το θεραπευτικό σχέδιο θα πρέπει να:

- i. προετοιμάζεται όποτε είναι δυνατόν σε συνεργασία με το εμπλεκόμενο άτομο και τον προσωπικό συνήγορο ή δικαστικό συμπαραστάτη, εάν υπάρχουν
- ii. γίνεται ανασκόπηση σε τακτά χρονικά διαστήματα και, εάν είναι απαραίτητο, να αναθεωρείται, όποτε είναι δυνατόν, σε συνεργασία με το εμπλεκόμενο άτομο και τον προσωπικό συνήγορο ή δικαστικό συμπαραστάτη, εάν υπάρχουν.

3. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίσουν ότι η αναγκαστική αγωγή λαμβάνει χώρα μόνο σε κατάλληλο περιβάλλον.

Άρθρο 20 – Διαδικασίες λήψης απόφασης για την ακούσια νοσηλεία ή/και την ακούσια αγωγή

Απόφαση

1. Η απόφαση να υποβληθεί ένα άτομο σε ακούσια νοσηλεία θα πρέπει να λαμβάνεται από δικαστήριο ή άλλο αρμόδιο όργανο. Το δικαστήριο ή το άλλο αρμόδιο όργανο θα πρέπει να:

- i. λάβει υπόψη του τη γνώμη του εμπλεκόμενου ατόμου
- ii. δράσει σύμφωνα με διαδικασίες που προβλέπονται από νόμο ο οποίος βασίζεται στην αρχή ότι το εμπλεκόμενο άτομο πρέπει να ιδωθεί και να ζητηθεί η γνώμη του

2. Η απόφαση να υποβληθεί ένα άτομο σε ακούσια θεραπεία θα πρέπει να λαμβάνεται από δικαστήριο ή άλλο αρμόδιο όργανο. Το δικαστήριο ή το άλλο αρμόδιο όργανο θα πρέπει να:

- i. λάβει υπόψη του τη γνώμη του εμπλεκόμενου ατόμου
- ii. δράσει σύμφωνα με διαδικασίες που προβλέπονται από νόμο ο οποίος βασίζεται στην αρχή ότι το εμπλεκόμενο άτομο πρέπει να ιδωθεί και να ζητηθεί η γνώμη του

Εντούτοις, ο νόμος μπορεί να προβλέπει ότι, όταν ένα άτομο υπόκειται σε ακούσια αγωγή, η απόφαση να υποβληθεί σε αναγκαστική αγωγή μπορεί να

λαμβάνεται από ιατρό που έχει την απαραίτητη ικανότητα και εμπειρία, ύστερα από εξέταση του εμπλεκόμενου προσώπου και λαμβάνοντας υπόψη τη γνώμη του.

3. Οι αποφάσεις για να υποβληθεί ένα άτομο σε ακούσια νοσηλεία ή ακούσια αγωγή θα πρέπει να αποτυπώνονται γραπτώς και να αναφέρουν το ανώτερο χρονικό όριο πέρα από το οποίο, σύμφωνα με το νόμο, θα πρέπει να γίνεται επίσημη ανασκόπηση. Αυτό δεν επηρεάζει τα δικαιώματα του ατόμου για ανασκοπήσεις και εφέσεις, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 25.

Διαδικασίες πριν την απόφαση

4. Η αναγκαστική νοσηλεία, η αναγκαστική αγωγή, ή η επέκτασή τους θα πρέπει να λαμβάνουν χώρα μόνο στη βάση εξέτασης από ιατρό που έχει την απαιτούμενη ικανότητα και εμπειρία, και σύμφωνα με έγκυρα και αξιόπιστα επαγγελματικά πρότυπα.

5. Ο ιατρός ή το αρμόδιο σώμα θα πρέπει να συμβουλευονται τα κοντινά άτομα του εμπλεκόμενου ατόμου, εκτός και αν το άτομο διαφωνεί, δεν είναι πρακτικά εφαρμόσιμο, ή είναι ακατάλληλο για άλλους λόγους.

6. Ο τυχόν δικαστικός συμπαραστάτης θα πρέπει να πληροφορείται και να λαμβάνεται υπόψη η γνώμη του

Άρθρο 21 – Διαδικασίες για τη λήψη αποφάσεων για ακούσια νοσηλεία και/ή ακούσια αγωγή σε επείγουσες περιπτώσεις

1. Οι διαδικασίες για επείγουσες καταστάσεις δε θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για την αποφυγή της εφαρμογής των διαδικασιών του Άρθρου 20.

2. Σύμφωνα με τις διαδικασίες στις επείγουσες καταστάσεις:

- i. η ακούσια νοσηλεία ή αγωγή θα πρέπει να λαμβάνει χώρα μόνο για σύντομο χρονικό διάστημα στη βάση ιατρικής εξέτασης κατάλληλης για το εμπλεκόμενο μέτρο.
- ii. οι παράγραφοι 5 και 6 του άρθρου 20 θα πρέπει να ακολουθούνται όσο είναι αυτό δυνατόν
- iii. αποφάσεις για να υποβληθεί ένα άτομο σε ακούσια νοσηλεία ή ακούσια θεραπεία θα πρέπει να αποτυπώνονται γραπτώς και να αναφέρουν το ανώτερο χρονικό όριο πέρα από το οποίο, σύμφωνα με το νόμο, θα πρέπει να γίνεται επίσημη ανασκόπηση. Αυτό δεν επηρεάζει τα δικαιώματα του ατόμου για ανασκοπήσεις και εφέσεις, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 25.

3. Εάν το μέτρο εξακολουθεί πέρα από την επείγουσα κατάσταση, το δικαστήριο ή άλλο αρμόδιο όργανο θα πρέπει να λάβει αποφάσεις για το σχετικό μέτρο, σύμφωνα με το άρθρο 20, όσο το δυνατό ταχύτερα.

Άρθρο 22 – Δικαίωμα στην πληροφόρηση

1. Τα άτομα που υποβάλλονται σε ακούσια νοσηλεία ή ακούσια αγωγή θα πρέπει να πληροφορούνται έγκαιρα, προφορικά και γραπτά, τα δικαιώματά τους και τα ένδικα μέσα που μπορούν να ασκήσουν.

2. Πρέπει να πληροφορούνται τακτικά και κατάλληλα τους λόγους για την απόφαση και τα κριτήρια της πιθανής επέκτασης ή λήξης της.

3. Ο δικαστικός συμπαραστάτης, αν υπάρχει, θα πρέπει επίσης να ενημερώνεται.

Άρθρο 23 – Δικαίωμα επικοινωνίας και επισκέψεων σε άτομα που υποβάλλονται σε ακούσια νοσηλεία

Το δικαίωμα των ατόμων με ψυχικές διαταραχές που υποβάλλονται σε αναγκαστική νοσηλεία:

- i. να επικοινωνούν με τους δικηγόρους τους, δικαστικούς συμπαραστάτες ή οποιαδήποτε κατάλληλη αρχή δεν θα πρέπει να περιορίζεται. Το δικαίωμά τους να επικοινωνούν με προσωπικούς συνηγόρους και άλλα άτομα δεν πρέπει να περιορίζεται χωρίς λόγο.
- ii. να δέχονται επισκέψεις δεν πρέπει να περιορίζεται χωρίς λόγο, λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη προστασίας ευπαθών προσώπων ή ανηλίκων που νοσηλεύονται σε ψυχιατρική μονάδα ή επισκέπτονται ψυχιατρική μονάδα.

Άρθρο 24 – Λήξη της ακούσιας νοσηλείας ή/και της ακούσιας αγωγής

1. Η ακούσια νοσηλεία ή η ακούσια αγωγή θα πρέπει να λήγουν εάν οποιοδήποτε κριτήριο για το μέτρο εκλείπει.

2. Ο υπεύθυνος για την φροντίδα του ατόμου ιατρός θα πρέπει να εξετάζει αν οποιοδήποτε από τα σχετικά κριτήρια εκλείπει, εκτός αν το δικαστήριο έχει αποφασίσει ότι η εξέταση για τον κίνδυνο σοβαρής βλάβης σε άλλους θα γίνει από το ίδιο ή από συγκεκριμένο όργανο.

3. Εκτός αν η λήξη ενός μέτρου υπόκειται σε δικαστική απόφαση, ο ιατρός, η αρμόδια αρχή και το αρμόδιο όργανο θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να

αναλάβουν δράση στη βάση των παραπάνω κριτηρίων προκειμένου να λήξει το μέτρο.

Άρθρο – 25 Αναθεωρήσεις και ενστάσεις σχετικά με τη νομιμότητα της ακούσιας νοσηλείας ή/και της ακούσιας αγωγής

1. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξασφαλίσουν ότι τα άτομα που υποβάλλονται σε ακούσια νοσηλεία μπορούν να ασκήσουν το δικαίωμα:

- i. έφεσης ενάντια στην απόφαση
- ii. επανεξέτασης της νομιμότητας του μέτρου, ή της συνέχισης εφαρμογής του, από δικαστήριο σε λογικά χρονικά διαστήματα.
- iii. αυτοπρόσωπης παρουσίας ή εκπροσώπησης μέσω προσωπικού συνηγόρου ή δικαστικού συμπαραστάτη σε τέτοιες εφέσεις ή επανεξετάσεις.

2. Εάν το άτομο, ή ο προσωπικός του συνήγορος ή δικαστικός συμπαραστάτης, αν υπάρχει, δεν ζητήσει αναθεώρηση, η αρμόδια αρχή θα πρέπει να ενημερώσει το δικαστήριο και να εξασφαλίσει ότι η νομιμότητα του μέτρου εξετάζεται σε τακτά χρονικά διαστήματα,

3. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξετάσουν την παροχή δικηγόρου στο άτομο για όλες τις διαδικασίες ενώπιον δικαστηρίου. Όταν το άτομο δεν μπορεί να δράσει για λογαριασμό του, θα πρέπει να έχει δικαίωμα εκπροσώπησης από δικηγόρο και, σύμφωνα με τον εθνικό νόμο, δωρεάν νομικής αρωγής. Ο δικηγόρος θα πρέπει να έχει πρόσβαση σε όλη τη δικογραφία, και να έχει το δικαίωμα να αντικρούσει τα στοιχεία.

4. Εάν το άτομο διαθέτει δικαστικό συμπαραστάτη, ο δικαστικός συμπαραστάτης θα πρέπει να έχει πρόσβαση σε όλη τη δικογραφία, και να έχει το δικαίωμα να αντικρούσει τα στοιχεία.

5. Το άτομο πρέπει να έχει πρόσβαση σε όλη τη δικογραφία με την επιφύλαξη της προστασίας της εμπιστευτικότητας και της ασφάλειας των άλλων σύμφωνα με τον εθνικό νόμο. Εάν το άτομο δεν έχει δικαστικό συμπαραστάτη, θα πρέπει να έχει πρόσβαση σε προσωπικό συνήγορο σε όλες τις διαδικασίες ενώπιον δικαστηρίου.

6. Το δικαστήριο πρέπει να εκδίδει την απόφασή του έγκαιρα. Εάν διαπιστώσει οποιαδήποτε παράβαση του σχετικού εθνικού νόμου πρέπει να την παραπέμπει στο αντίστοιχο όργανο.

7. Θα πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα έφεσης στην απόφαση του δικαστηρίου.

Κεφάλαιο IV – Νοσηλεία ατόμων που δεν είναι ικανά να συγκατατεθούν στις περιπτώσεις που δεν προβάλλεται αντίρρηση

Άρθρο 26 – Νοσηλεία ατόμων που δεν είναι ικανά να συγκατατεθούν στις περιπτώσεις που δεν προβάλλεται αντίρρηση

Τα κράτη μέλη πρέπει να εξασφαλίσουν ότι υπάρχουν οι κατάλληλες διατάξεις προκειμένου να προστατευθεί ένα άτομο με ψυχική διαταραχή το οποίο δεν έχει την ικανότητα να συγκατατεθεί και για το οποίο θεωρείται ότι χρειάζεται νοσηλεία και δεν προβάλλει αντιρρήσεις στην νοσηλεία.

Κεφάλαιο V – Ειδικές περιπτώσεις

Άρθρο 27 – Απομόνωση και περιορισμός

1. Η απομόνωση ή ο περιορισμός θα πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο σε κατάλληλες μονάδες, και σύμφωνα με την αρχή του ελάχιστου περιορισμού, για να προληφθεί επικείμενη βλάβη του εν λόγω ατόμου ή άλλων, και αναλογικά με τους συνεπαγόμενους κινδύνους
2. Τέτοια μέτρα πρέπει να λαμβάνονται μόνο κάτω από ιατρική επίβλεψη, και πρέπει να καταγράφονται κατάλληλα
3. Επιπρόσθετα:
 - i. το άτομο που υποβάλλεται σε απομόνωση ή περιορισμό θα πρέπει να παρακολουθείται τακτικά.
 - ii. η αιτιολογία και η διάρκεια τέτοιων μέτρων θα πρέπει να καταγράφεται στον ιατρικό φάκελο του ατόμου και σε ειδικό αρχείο.
4. Το άρθρο αυτό δεν εφαρμόζεται για στιγμιαίους περιορισμούς.

Άρθρο 28 – Ειδικές θεραπείες

1. Η θεραπεία για ψυχική διαταραχή που δεν αποβλέπει στην παραγωγή μη αναστρέψιμων φυσικών αποτελεσμάτων αλλά μπορεί να είναι εξαιρετικά επαχθής θα πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο αν δεν υφίσταται λιγότερο επαχθές μέσο παροχής κατάλληλης φροντίδας. Τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίσουν ότι η χρήση τέτοιων θεραπευτικών μέτρων:
 - i. υποβάλλεται σε λεπτομερή δεοντολογικό έλεγχο
 - ii. πραγματοποιείται σύμφωνα με κατάλληλα κλινικά πρωτόκολλα που αντανακλούν διεθνείς προδιαγραφές και δικλείδες ασφαλείας.
 - iii. εκτός από τις επείγουσες περιπτώσεις που αναφέρονται στο άρθρο 12, πραγματοποιείται με τη σύμφωνη και γραπτή γνώμη του ατόμου ή, στις περιπτώσεις που το άτομο δεν είναι σε θέση να συγκατατεθεί, την έγκριση του δικαστηρίου ή αρμόδιας αρχής
 - iv. καταγράφεται πλήρως σε ειδικό αρχείο

2. Η εφαρμογή θεραπείας για ψυχική διαταραχή που αποβλέπει στην παραγωγή μη αναστρέψιμων φυσικών αποτελεσμάτων θα πρέπει να είναι η εξαίρεση και δεν θα πρέπει να εφαρμόζεται στο πλαίσιο ακούσιας νοσηλείας. Τέτοια θεραπεία θα πρέπει να πραγματοποιείται μόνο αν το άτομο έχει δώσει την ελεύθερη, κατόπιν ενημέρωσης και συγκεκριμένη συγκατάθεσή του γραπτώς. Η θεραπεία θα πρέπει να καταγράφεται και να τηρείται ειδικό αρχείο και να εφαρμόζεται μόνο:

- i. σύμφωνα με το νόμο
- ii. αφού υποβληθεί σε λεπτομερή δεοντολογικό έλεγχο
- iii. σύμφωνα με την αρχή του ελάχιστου περιορισμού
- iv. αν ένας ανεξάρτητος ιατρός συμφωνεί ότι είναι κατάλληλη, και
- v. σύμφωνα με κατάλληλα κλινικά πρωτόκολλα που αντανακλούν διεθνείς προδιαγραφές και δικλείδες ασφαλείας

Άρθρο 29 – Ανήλικοι

1. Οι διατάξεις αυτής της σύστασης θα πρέπει να εφαρμόζονται στους ανήλικους εκτός αν υφίσταται ευρύτερο πλαίσιο προστασίας.

2. Στις περιπτώσεις νοσηλείας και θεραπείας, ακούσιας ή μη, η γνώμη του ανηλίκου πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ως αυξημένης βαρύτητας αποφασιστικός παράγοντας ανάλογα με την ηλικία του και τον βαθμό ωριμότητάς του.

3. Ο ανήλικος που υποβάλλεται σε ακούσια νοσηλεία θα πρέπει να έχει το δικαίωμα αρωγής από δικαστικό συμπαραστάτη από την αρχή της διαδικασίας.

4. Ο ανήλικος δεν πρέπει να νοσηλεύεται σε μονάδα που νοσηλεύονται ενήλικες, εκτός αν αυτή η νοσηλεία είναι προς όφελος του ανηλίκου

5. Οι ανήλικοι που υποβάλλονται σε νοσηλεία θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα για δωρεάν παιδεία και να επανενταχθούν στο γενικό σχολικό σύστημα το συντομότερο. Εάν είναι δυνατόν, ο ανήλικος θα πρέπει να αξιολογείται ατομικά και να λαμβάνει ατομικό πρόγραμμα εκπαίδευσης.

Άρθρο 30 – Αναπαραγωγή

Μόνο το γεγονός ότι ένα άτομο έχει ψυχική διαταραχή δεν θα πρέπει να αποτελεί δικαιολογία για μόνιμη παραβίαση της ικανότητάς του για αναπαραγωγή

Άρθρο 31 – Διακοπή κήσης

Μόνο το γεγονός ότι ένα άτομο έχει ψυχική διαταραχή δεν θα πρέπει να αποτελεί δικαιολογία για τη διακοπή της κυοφορίας.

Κεφάλαιο VI – Εμπλοκή του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης

Άρθρο 32 – Εμπλοκή της αστυνομίας

1. Κατά την εκπλήρωση των νομίμων καθηκόντων της, η αστυνομία θα πρέπει να συνεργάζεται με τις ιατρικές και κοινωνικές υπηρεσίες, αν είναι δυνατό με τη συγκατάθεση του εμπλεκόμενου ατόμου, αν η συμπεριφορά του εν λόγω ατόμου υποδεικνύει ξεκάθαρα ψυχική διαταραχή και συνιστά σοβαρό κίνδυνο βλάβης για τον εαυτό του ή τρίτους.

2. Όπου άλλες δυνατότητες δεν υφίστανται, η αστυνομία μπορεί να χρειαστεί, κατά την εκτέλεση των καθηκόντων της, να βοηθήσει στη μεταφορά ή επιστροφή ατόμων που υποβάλλονται σε ακούσια νοσηλεία στην κατάλληλη μονάδα.

3. Οι αστυνομικοί θα πρέπει να σέβονται την αξιοπρέπεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα των ατόμων με ψυχικές διαταραχές. Η σημασία αυτού του καθήκοντος θα πρέπει να τονίζεται κατά την εκπαίδευση.

4. Οι αστυνομικοί θα πρέπει να λαμβάνουν κατάλληλη εκπαίδευση στην εκτίμηση και τη διαχείριση των καταστάσεων στις οποίες εμπλέκονται άτομα με ψυχικές διαταραχές, η οποία εφιστά την προσοχή στην ευάλωτη κατάσταση των ατόμων με ψυχικές διαταραχές στις περιπτώσεις που εμπλέκεται η αστυνομία.

Άρθρο 33 – Άτομα που έχουν συλληφθεί

Εάν ένα άτομο του οποίου η συμπεριφορά υποδεικνύει ξεκάθαρα ψυχική διαταραχή συλλαμβάνεται:

- i. το άτομο θα πρέπει να έχει το δικαίωμα αρωγής από δικαστικό συμπαραστάτη ή από κατάλληλο προσωπικό συνήγορο κατά τη διάρκεια της διαδικασίας
- ii. θα πρέπει να διενεργηθεί κατάλληλη ιατρική εξέταση σε κατάλληλο μέρος προκειμένου να διασαφηνιστεί:
 - α. η ανάγκη του ατόμου για ιατρική φροντίδα, συμπεριλαμβανομένης της ψυχιατρικής φροντίδας
 - β. η ικανότητα του ατόμου να απαντήσει στην ανάκριση

- γ. εάν το άτομο μπορεί να κρατηθεί με ασφάλεια σε μη ιατρική μονάδα

Άρθρο 34 – Εμπλοκή των δικαστηρίων

1. Σύμφωνα με τον ποινικό νόμο, τα δικαστήρια μπορούν να επιβάλλουν νοσηλεία ή θεραπεία για ψυχική διαταραχή είτε το εμπλεκόμενο άτομο συγκατατίθεται στο μέτρο είτε όχι. Τα κράτη μέλη πρέπει να διασφαλίσουν ότι το άτομο μπορεί να ασκήσει αποτελεσματικά το δικαίωμα να επανεξετάζεται η νομιμότητα του μέτρου ή η συνεχιζόμενη εφαρμογή του από το δικαστήριο σε λογικά διαστήματα. Οι λοιπές διατάξεις του κεφαλαίου ΙΙΙ θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε αυτές τις νοσηλείες ή θεραπείες. Οποιαδήποτε μη εφαρμογή αυτών των διατάξεων θα πρέπει να αιτιολογείται.

2. Τα δικαστήρια θα πρέπει να αποφασίζουν σχετικά με τη νοσηλεία ή θεραπεία για ψυχικές διαταραχές στη βάση έγκυρων και αξιόπιστων προτύπων της ιατρικής επιστήμης, λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη των ατόμων με ψυχικές διαταραχές να λαμβάνουν θεραπεία σε τόπο που να είναι κατάλληλος για τις ιατρικές τους ανάγκες. Η διάταξη αυτή δεν επηρεάζει τη δυνατότητα που έχει το δικαστήριο, σύμφωνα με το νόμο, να επιβάλλει ψυχιατρική εκτίμηση και ψυχιατρικό ή ψυχολογικό πρόγραμμα φροντίδας ως εναλλακτική της φυλάκισης ή της οριστικής απόφασης.

Άρθρο 35 – Σωφρονιστικά καταστήματα

1. Τα άτομα με ψυχικές διαταραχές δεν θα πρέπει να υποβάλλονται σε διακρίσεις σε σωφρονιστικά καταστήματα. Συγκεκριμένα, η αρχή της αντιστοιχίας της φροντίδας με αυτήν έξω από το σωφρονιστικό κατάστημα θα πρέπει να γίνεται σεβαστή σε σχέση με τις ανάγκες της υγείας τους. Θα πρέπει να διακομίζονται από το σωφρονιστικό κατάστημα στο νοσοκομείο εάν οι ανάγκες της υγείας τους το απαιτούν.

2. Θα πρέπει να υπάρχουν κατάλληλες θεραπευτικές επιλογές για άτομα με ψυχικές διαταραχές που κρατούνται σε σωφρονιστικά καταστήματα.

3. Η ακούσια θεραπεία για ψυχική διαταραχή δεν πρέπει να λαμβάνει χώρα σε σωφρονιστικά καταστήματα παρά μόνο σε νοσοκομειακές μονάδες ή ιατρικές μονάδες κατάλληλες για τη θεραπεία ψυχικών διαταραχών.

4. Η θεραπεία και η φροντίδα των ατόμων με ψυχικές διαταραχές στα σωφρονιστικά καταστήματα θα πρέπει να παρακολουθείται από ανεξάρτητη αρχή.

Κεφάλαιο VII – Διασφάλιση ποιότητας και παρακολούθηση

Άρθρο 36 – Παρακολούθηση των προδιαγραφών

1. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίσουν ότι η συμμόρφωση με τις προδιαγραφές που θέτει αυτή η σύσταση και από τη νομοθεσία για την ψυχική υγεία θα παρακολουθείται κατάλληλα. Η παρακολούθηση θα πρέπει να καλύπτει:
 - i. συμμόρφωση με νομικές προδιαγραφές
 - ii. συμμόρφωση με τεχνικές και επαγγελματικές προδιαγραφές.
2. Η αρχή που θα πραγματοποιεί την παρακολούθηση θα πρέπει:
 - i. να έχει επαρκείς οικονομικούς και ανθρώπινους πόρους ώστε να επιτελέσει τη λειτουργία της
 - ii. να είναι οργανωτικά ανεξάρτητη από τις αρχές ή τα όργανα που παρακολουθεί
 - iii. να περιλαμβάνει επαγγελματίες ψυχικής υγείας, απλούς πολίτες, άτομα με ψυχικές διαταραχές και άτομα που βρίσκονται κοντά σε αυτά τα άτομα.

Άρθρο 37 – Ειδικές απαιτήσεις για την παρακολούθηση

1. Η παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τις προδιαγραφές θα πρέπει να περιλαμβάνει:
 - i. τη διενέργεια επισκέψεων και επιθεωρήσεων μονάδων ψυχικής υγείας, εάν είναι απαραίτητο χωρίς προηγούμενη ειδοποίηση, ώστε να διασφαλιστεί:
 - α. ότι τα άτομα υποβάλλονται σε ακούσια νοσηλεία μόνο σε μονάδες που είναι εγγεγραμμένες σε κατάλληλη αρχή, και ότι αυτές οι μονάδες είναι κατάλληλες για αυτή τη λειτουργία.
 - β. ότι παρέχονται εναλλακτικές στην ακούσια νοσηλεία.
 - ii. την παρακολούθηση συμμόρφωσης με επαγγελματικές υποχρεώσεις και προδιαγραφές.
 - iii. τη διασφάλιση ότι υπάρχει η εξουσία έρευνας του θανάτου ατόμου που υποβάλλεται σε ακούσια νοσηλεία ή ακούσια αγωγή και ότι οποιοσδήποτε τέτοιος θάνατος ανακοινώνεται στην αρμόδια υπηρεσία και υποβάλλεται σε ανεξάρτητη έρευνα.
 - iv. την επανεξέταση περιπτώσεων στις οποίες η επικοινωνία έχει περιοριστεί
 - v. τη διασφάλιση ότι παρέχονται διαδικασίες προσφυγής και ότι οι προσφυγές απαντώνται κατάλληλα.
2. Θα πρέπει να διασφαλιστεί η συνεχής παρακολούθηση (follow – up) των αποτελεσμάτων της παρακολούθησης.

4. Σε σχέση με τα άτομα που υπόκεινται στις διατάξεις της νομοθεσίας ψυχικής υγείας, όσοι πραγματοποιούν την παρακολούθηση θα πρέπει να έχουν το δικαίωμα να:
- i. συναντούν ιδιωτικά αυτά τα άτομα με τη συγκατάθεσή τους ή την συγκατάθεση του δικαστικού συμπαραστάτη τους, και να έχουν πρόσβαση στον ιατρικό τους φάκελο οποιαδήποτε στιγμή.
 - ii. λαμβάνουν εμπιστευτικές προσφυγές από αυτά τα άτομα
 - ii. λαμβάνουν από τις αρχές ή το προσωπικό που είναι υπεύθυνο για τη θεραπεία ή τη φροντίδα αυτών των ατόμων οποιαδήποτε πληροφορία η οποία μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί απαραίτητη για την εκτέλεση των καθηκόντων τους, συμπεριλαμβανομένων ανωνύμων πληροφοριών από ιατρικούς φακέλους.

Άρθρο 38 – Στατιστικές, συμβουλές και αναφορές

1. Θα πρέπει να συλλέγονται συστηματικές, αξιόπιστες και ανώνυμες στατιστικές πληροφορίες για την εφαρμογή της νομοθεσίας για την ψυχική υγεία.
2. Αυτοί που είναι υπεύθυνοι για την φροντίδα των ατόμων με ψυχικές διαταραχές θα πρέπει:
 - i. να λαμβάνουν από αυτούς που είναι υπεύθυνοι για τη διασφάλιση ποιότητας και την παρακολούθηση:
 - α. τακτικές εκθέσεις, και – όπου είναι δυνατό - δημοσίευση αυτών των αναφορών.
 - β. συμβουλές για τις συνθήκες και τις μονάδες που είναι κατάλληλες για τη φροντίδα των ατόμων με ψυχικές διαταραχές.
 - ii. να απαντούν σε ερωτήσεις, συμβουλές και εκθέσεις που προέρχονται από τις αρχές παρακολούθησης και διασφάλισης ποιότητας.
3. Οι πληροφορίες για την εφαρμογή της νομοθεσίας για την ψυχική υγεία και οι δράσεις που αφορούν στη συμμόρφωση με τις προδιαγραφές πρέπει να δημοσιοποιούνται.